

**Strategia Rozwoju
Lokalnego
Gminy Werbkowice
na lata 2009 - 2015**

Spis treści

1.WPROWADZENIE.....	4
1.1.Wprowadzenie do zagadnienie opracowania strategicznego.....	4
2.STRESZCZENIE.....	6
2.1.Streszczenie - Gmina Werbkowice.....	6
2.2.Efekty realizacji strategii.....	7
3.CHARAKTERYSTYKA I DIAGNOZA AKTUALNEGO STANU SPOŁECZNO- GOSPODARCZEGO GMINY WERBKOWICE.....	9
3.1.Analiza położenia geograficznego gminy, zasoby i walory przyrodnicze.....	9
3.1.1.Umiejszczenie gminy/powiatu w województwie i kraju.....	9
3.1.2.Charakterystyka sieci osadniczej.....	11
3.2.Środowisko.....	11
3.2.1.Ukształtowanie terenu.....	11
3.2.2.Krajobraz gminy.....	12
3.2.3.Klimat.....	12
3.2.4.Flora.....	13
3.2.5.Fauna.....	13
3.2.6.Wody powierzchniowe.....	14
3.2.7.Zasoby mineralne.....	15
3.3.Zasoby kulturowe.....	15
3.3.1.Uwarunkowania kulturowe.....	18
3.4.Ogólna charakterystyka potencjału demograficznego.....	18
3.4.1.Demografia (liczba ludności, przyrost naturalny oraz migracje, struktura wiekowa ludności).....	18
3.4.2.Wykształcenie.....	21
3.4.3.Zatrudnienie.....	22
3.4.4.Aktywność społeczna i kulturalna.....	25
4.Strefa gospodarcza.....	28
4.1.Sektor rolniczy.....	28
4.2.Pozarolnicza sfera gospodarcza.....	32
5.Diagnoza stanu infrastruktury techniczno-ekonomicznej.....	34
5.1.Gazownictwo.....	34
5.2.Energetyka i ciepłownictwo.....	34
5.2.1.Energetyka.....	34
5.2.2.Ciepłownictwo.....	35
5.3.Zaopatrzenie w wodę.....	36
5.4.Kanalizacja, oczyszczanie ścieków, gospodarka odpadami.....	39
5.4.1.Kanalizacja.....	39
5.4.2.Charakterystyka kanalizacji deszczowej.....	41
5.4.3.Gospodarka odpadami.....	41
5.5.Telekomunikacja.....	42
5.6.Komunikacja.....	44
5.7.Budownictwo mieszkaniowe.....	47
6.Stan rozwoju infrastruktury społecznej.....	51
6.1.Oświata i wychowanie.....	51
6.2.Służba zdrowia i problematyka społeczna.....	53
6.3.Sport i turystyka.....	57
6.3.1.Sport.....	57
6.3.2.Turystyka.....	58
7.ZARZĄDZANIE.....	61
7.1.Gospodarka finansami Gminy Werbkowice.....	61
7.1.1.Analiza podstawowych kategorii finansowych.....	61
7.2.Kapitał społeczny.....	66

8.ANALIZA STRATEGICZNA.....	69
8.1.Analiza SWOT mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń.....	69
9.ANALIZA STRATEGICZNA ROZWOJU ORAZ PERSPEKTYWY ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY WERBKOWICE.....	79
9.1.Misja i wizja Gminy Werbkowice.....	80
9.2.Określenie strategicznych celów rozwoju.....	81
9.3.Systematyka celów.....	83
9.4.Cel I - Rozwój infrastruktury społecznej - poprawa jakości życia mieszkańców.....	84
9.4.1.Kształcenie dzieci, młodzieży i dorosłych wraz z poprawą infrastruktury szkolnej i edukacyjnej.....	84
9.4.2.Aktywizacja lokalnego rynku pracy i budowa kapitału ludzkiego.....	86
9.4.3.Dostęp do wysokiego poziomu usług medycznych, profilaktyki zdrowotnej oraz poprawa sytuacji demograficznej i stanu zdrowia mieszkańców.....	86
9.4.4.Rozwój sportu i rekreacji.....	87
9.4.5.Rozwój infrastruktury społecznej, kulturalnej w gminie.....	88
9.4.6.Rozwój usług socjalnych i ograniczenie skali patologii oraz wykluczeń społecznych:..	89
9.4.7.Wzrost bezpieczeństwa publicznego.....	90
9.4.8.Budowa kapitału społecznego na rzecz społeczeństwa obywatelskiego:.....	90
9.4.9.Promocja Gminy Werbkowice.....	91
9.5.Cel II - Rozwój infrastruktury technicznej.....	91
9.5.1.Cele operacyjne w zakresie budownictwa mieszkaniowego.....	91
9.5.2.Cele operacyjne w zakresie infrastruktury drogowej i transportu:.....	92
9.5.3.Cele w zakresie infrastruktury telekomunikacyjnej i informatyzacji.....	93
9.5.4.Cele operacyjne w zakresie rozwoju i poprawy infrastruktury wodociągowej:.....	94
9.5.5.Poprawa podstawowych usług, obejmujących elementy infrastruktury kanalizacyjnej, warunkujących rozwój społeczno-gospodarczy, co przyczyni się do poprawy warunków życia oraz prowadzenia działalności gospodarczej.....	95
9.5.6.Cele operacyjne w zakresie gospodarki odpadami:.....	96
9.5.7.Cele operacyjne w zakresie zaopatrzenia mieszkańców i przedsiębiorstw gminy w energię elektryczną:.....	96
9.6.Cel III - Rozwój lokalnej gospodarki.....	97
9.6.1.Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości:.....	97
9.6.2.Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich „Podniesienie konkurencyjności gminy poprzez przyspieszenie rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich i rolnictwa, oraz wzrost poziomu życia mieszkańców wsi.”.....	98
9.6.3.Rozwój turystyki, agro i ekoturystyki.....	99
10.UWARUNKOWANIA REALIZACJI STRATEGII.....	101
10.1.Uwarunkowania instytucjonalno-prawne.....	101
10.2.Monitoring i ewaluacja.....	101
10.3.Harmonogram monitoringu.....	102
10.3.1.Kontrola bieżąca.....	102
10.3.2.Kontrola końcowa - efektywności strategii.....	102
10.4.Promocja strategii.....	103
11.ŹRÓDŁA FINANSOWANIA.....	104

1. WPROWADZENIE

1.1. Wprowadzenie do zagadnienie opracowania strategicznego

STRATEGIA - słowo przeniesione z terminologii wojskowej na grunt organizacji, zarządzania, ekonomii, jest dziś symbolem dobrej organizacji i nowoczesności w działaniu różnego typu organizacji, instytucji, firm.

Można przyjąć, iż **STRATEGIA** to wybór uporządkowanych działań, umożliwiających skuteczną realizację przyjętych priorytetów i celów.

W gminie planowanie strategiczne jest procesem, w którym gmina świadomie przewiduje i kontroluje swój rozwój nie czekając biernie na przyszłe zdarzenia. Jest to umiejętność reagowania na zmiany otoczenia, a nawet ich wyprzedzanie. W procesie planowania strategicznego, gminę należy postrzegać z jednej strony jako zamkniętą całość, z drugiej zaś jako część systemu globalnego. Otoczenie terytorialne i makroekonomiczne ma bowiem stały wpływ na funkcjonowanie i rozwój gminy.

Strategia rozwoju gminy jest dokumentem, który pełnić winien następujące funkcje:

1. minimalizacja niepewności w funkcjonowaniu rozwoju gminy,
2. zapewnienie obok realizacji celów doraźnych długofalowego rozwoju gminy.

Strategia rozwoju gminy powinna być podstawą do:

1. wyznaczania perspektywicznych kierunków rozwoju gminy,
2. sprawnego dopasowywania się gminy do zmieniających się warunków otoczenia,
3. skutecznego i efektywnego zarządzania gminą przez jej władze,
4. optymalnego wykorzystania własnych środków finansowych gminy,
5. pozyskiwania środków finansowych na funkcjonowanie i rozwój gminy ze źródeł zewnętrznych.

Strategia rozwoju winna więc:

1. zajrzeć w głąb gminy (diagnoza, identyfikacja stanu istniejącego),
2. określić zewnętrzne warunki, w których funkcjonuje gmina (w skali makro i mikro otoczenia),
3. spoglądać w przyszłość (z bliższą i dalszą perspektywą).

Strategię rozwoju można podzielić głównie na 2 części: **diagnostyczną** i **planistyczną**. Przy tworzeniu strategii punktem odniesienia musi być **diagnoza** (charakterystyka aktualnego stanu), polegająca na gromadzeniu informacji, ich analizie i opracowaniu diagnozy o stanie gminy. Pozwoli to na ogólną ocenę stanu istniejącego i wyznaczenie głównych kierunków rozwoju gminy. Ocena tendencji rozwoju doprowadzi do ustalenia wstępnych prognoz, przedstawionych następnie w analizie szans i zagrożeń.

Wyznaczone zostanie w ten sposób pole możliwości rozwoju gminy, na obszarze którego należy szukać rozwiązania problemów wcześniej zidentyfikowanych. Część diagnostyczną kończy analiza SWOT, łącząc tę część strategii rozwoju gminy z częścią planowania strategicznego. Identyfikuje ona mocne i słabe strony gminy oraz jej szanse i zagrożenia. Zjawiska ograniczające możliwość rozwoju gminy - to **słabe strony**, obszary, w których podejmowane działania są skuteczne i przynoszą zamierzone efekty - to **mocne strony** gminy. Są to obszary, na które wpływ ma sama gmina. Natomiast **szanse** - to obszary mogące wspierać działania gminy, ale gmina nie ma na nie bezpośredniego wpływu. **Zagrożenia** to zjawiska, które mogą mieć niekorzystny wpływ na gminę i wynikają z warunków zewnętrznych.

MISJA

- Obszary strategiczne
- Cele strategiczne dla każdego z obszarów

Zadania do realizacji

- Planowanie strategii
- Wdrażanie

PROJEKTY

Drugą częścią dokumentu Strategia jest **planowanie strategiczne**. Struktura planowania strategicznego jest następująca:

Misja jest krótkim opisem wizji i głównego obszaru przyszłych działań gminy. Misja dobiera kierunki działań do długoterminowych celów, pełniąc funkcje motywacyjne i promocyjne. Powinna również udzielać odpowiedzi na pytania, dla kogo gmina chce być atrakcyjna, na czym polega jej "inność". Misja określa obszary strategiczne, często również okres realizacji strategii.

Obszary strategiczne zostają zakreślone w głównym obszarze misji. Są to obszary, na których koncentrować się będą przyszłe działania gminy. Dla wybranych obszarów strategicznych formułuje się **cele strategiczne**, czyli efekty, które gmina chce osiągnąć w przyszłości. One to ukierunkowują działania gminy na właściwe tory, łącząc się na ogół z decyzjami, które dotyczą zasobów i potencjału gminy. Określone cele układane są hierarchicznie, w rezultacie czego, powstają priorytety rozwojowe gminy.

Strategia jest podstawą do opracowania krótkoterminowych programów rozwoju społecznego i gospodarczego. Opracowanie strategii rozwoju gminy jest warunkiem koniecznym do korzystania przez gminę z pozabudżetowych środków pomocowych, krajowych i zagranicznych, w tym z Unii Europejskiej.

Okres realizacji strategii to lata 2009 - 2015. Warunkiem koniecznym do aktywnej realizacji Strategii jest jej bieżące monitorowanie. Umożliwia ono sprawdzenie czy Strategia jest realizowana prawidłowo i czy założenia, na których się opiera nie uległy zmianie.

Rolę koordynatora monitoringu Strategii może pełnić zespół ekspertów powołany przez Urząd Gminy. Zadaniem zespołu byłoby dokonywanie określonych ocen stanu zaawansowania zadań objętych Strategią. Pierwszej oceny i ewentualnej korekty zadań należałoby dokonać w pierwszym kwartale 2010 r. Kolejne oceny i korekty zadań powinny się odbywać w cyklu rocznym. „Strategia rozwoju Gminy Werbkowice 2009 - 2015” zawiera określony zbiór przedsięwzięć i zadań, który nie jest zbiorem zamkniętym, przeciwnie jest otwarty na wszelkie inicjatywy, które mogą mieć wpływ na dalszy rozwój społeczny i gospodarczy gminy.

Efekty Strategii będą w dużej mierze zależały od integracji wokół jej realizacji władz samorządowych, instytucji, podmiotów gospodarczych, grup społecznych oraz wszystkich mieszkańców, którzy rozumieją sens rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Werbkowic. Dla władz gminy i jej mieszkańców działania dla rozwoju gminy mają ogromne znaczenie, nie darmo bowiem samorząd Gminy Werbkowice obecnej kadencji przyjął jako motto swej działalności słowa „**Budujemy wspólnie, mądrze i sprawiedliwie**”, wierząc, iż hasło to na długo pozostanie aktualne i pożyteczne.

2. STRESZCZENIE

2.1. Streszczenie - Gmina Werbkowice

Strategia Rozwoju Gminy Werbkowice opracowana została na lata 2009 - 2015.

Ostatnim rokiem, którego dotyczy Strategia jest rok 2015. Jest to związane z okresem programowania pomocy dla państw członków Unii Europejskiej.

Gmina Werbkowice położona jest w zachodniej części powiatu Hrubieszowskiego, jej powierzchnia wynosi 188,26 km², co stanowi 14,83% powierzchni powiatu. Teren gminy zamieszkuje 10 062 osób, z czego ludność w wieku produkcyjnym 59,6%, w wieku przedprodukcyjnym 21,6%, w wieku poprodukcyjnym 18,8%. Powierzchnia gminy zajmuje 18 826 ha, w tym użytki rolne stanowią 15 637 ha, natomiast lasy tylko 1 363 ha. Gminę Werbkowice tworzy 28 sołectw, jest ona gminą rolniczo-przemysłową z nastawieniem na przemysł rolno-spożywczy. Działalność gospodarczą prowadzi 2097 gospodarstw indywidualnych. Uprawa prowadzona jest na bardzo dobrych glebach II i III klasy. Użytki rolne zajmują 15 634 ha, w tym grunty orne 11800 ha, łąki 2 095 ha, sady 200 ha. W strukturze obszarowej gospodarstw dominują gospodarstwa o średniej powierzchni do 5 ha użytków rolnych. W ostatnich latach stale zwiększa się ilość gospodarstw rolnych o pow. powyżej 10 ha, w których prowadzona jest intensywnie produkcja zwierzęca i roślinna. Wiele z tych gospodarstw specjalizuje się w hodowli bydła mlecznego, produkcji zbóż lub buraka cukrowego. Największą powierzchnię gruntów ornych zajmuje uprawa pszenicy ozimej 4000 ha, jęczmienia jarego 1700 ha, buraków cukrowych 1800 ha. Na terenie gminy znajduje się około 4000 m² szklarni, gdzie uprawia się pomidory i ogórki. Na bardzo wysokim poziomie prowadzone są gospodarstwa rolne Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa w Sahryniu i Rolniczego Zakładu Doświadczalnego IUNiG w Werbkowicach z unikalnym w skali regionu wschodniego stadem bydła mlecznego. Gmina Werbkowice posiada na swoim terenie kilka dużych zakładów, które zajmują się przetwórstwem rolno-spożywczym. Należy tu wymienić Cukrownię "Werbkowice", oraz Zakłady Zbożowo-Młynarskie "Elwerb" posiadające elewatory zbożowe oraz nowoczesny młyn. Dobrze rozwija się sektor prywatny w dziedzinie handlu, usług i drobnej wytwórczości. Na terenie gminy działa nowo wybudowana oczyszczalnia ścieków o przepustowości 800 m³. Gmina ma dobre warunki infrastrukturalne w dziedzinie usług, handlu, drobnej wytwórczości, czy też prowadzenia na szeroką skalę działalności gospodarczej. Na koniec 2008 r. 396 podmiotów działających na terenie gminy dominuje branża "Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego" 154 podmiotów. Handel detaliczny koncentruje się w 56% w miejscowości Werbkowice. Największą grupę usług stanowią: usługi budowlane; usługi transportu pasażerskiego i towarowego; usługi obsługi środków transportowych; usługi hotelarskie, noclegowe i gastronomiczne. Decydujące znaczenie w lokalnej gospodarce odgrywają małe i średnie przedsiębiorstwa, które zapewniają zatrudnienie i dochody mieszkańcom gminy.

Gmina posiada wiele atrakcji turystycznych. Ważnymi zabytkami na terenie gminy są: Monastyr w miejscowości Turkowice, pałac w Werbkowicach oraz dworek w Gozdowie. Z miejsc kultu religijnego godnymi zainteresowania są obiekty sakralne w miejscowości Werbkowice, Hostynne, Terebiń i Malice. Gmina posiada warunki do rozwoju agro i ekoturystyki.

Urodę tej ziemi podkreślają równiny i niewielkie rozłożyste wzgórza, pokryte kobiercami roślin uprawnych i traw. Miedzy nimi znajdziemy tu wtulone w doliny wioski, których największą ozdobą są małe kościoły i nierzadko cerkiewki. Uroku dodają też pozostałości parków podworskich z pałacami i dworami w otoczeniu parkowego starodrzewu. Z miejsc pamięci narodowej, które warto zobaczyć są: pomnik upamiętniający Strzelców Kaniowskich poległych na naszym terenie podczas wojny z Sowiecami w Hostynnem, pomnik upamiętniający ofiary i obrońców niepodległości Polski w Honiatyczach oraz tablicę pamiątkową ku czci poległych kolejarzy w Gozdowie. Na uwagę zasługuje zrekonstruowany pomnik Józefa Piłsudskiego w Werbkowicach Tereny wzdłuż rzeki Huczwy są szczególnie atrakcyjne turystycznie; liczne pomniki przyrody, wspaniałe urozmaicony krajobraz rzeki zachęcają do rozwoju bazy agroturystycznej. Istnieją tu idealne warunki do

wędkowania. Łowione tu rekordowe ryby przyciągają wędkarzy z całego kraju. O czystości ekologicznej okolic świadczy niesamowita ilość gniazd bocianich na obszarze. Takich naturalnych obrazów nie da się zobaczyć nigdzie w Polsce, a tym bardziej za granicą.

Centrum administracyjne gminy - miejscowość Werbkowice, to jedno z najszybciej rozwijających się ośrodków gminnych w powiecie hrubieszowskim. Charakteryzuje się dynamicznym rozwojem, tworząc dla swych mieszkańców dobre warunki mieszkaniowe, możliwości rozwoju przedsiębiorczości, dostępność do dóbr kultury, sportu i rekreacji.

W 2005r. oddano do użytku przy Gimnazjum im. Polskich Noblistów w Werbkowicach Halę Sportową. W 2008r. zakończona została budowa gazociągu wysokiego ciśnienia o średnicy Dn 300. Gazociąg przebiega przez obszar wsi: Gozdów, Podhorce, Wilków oraz Werbkowice, w których zlokalizowana została stacja redukcyjno-pomiarowa. W sierpniu 2007r. rozpoczęto budowę wodociągu grupowego dla części Gminy Werbkowice wraz ze stacją uzdatniania wody. W ramach planowanej inwestycji zakłada się zwodociągowanie części miejscowości Werbkowice, miejscowości Wilków, Podhorce, Gozdów i Alojzów. Pierwszy etap inwestycji zakładający się z budowy wodociągu Werbkowice w południowej części Werbkowic oraz wsiach: Wilków, Podhorce (zakres robót budowlanych obejmuje wykonanie stacji wodociągowej oraz sieci wodociągowej wraz z przyłączami o długości 33990 metrów) został częściowo zrealizowany w lipcu 2008r. (oddana stacja wodociągowa). Kolejne 2 etapy planowane są na lata 2009 - 2011. W ramach planowanej inwestycji powstanie łącznie 42,204 km sieci wodociągowej. Łącznie do nowo powstałej sieci wodociągowej podłączonych zostanie 4166 osób. Wskaźnik zwodociągowania gminy zwiększy się z poziomu 21% do poziomu prawie 39%, stanowiąc jednocześnie w pełni własność komunalną.

Usytuowanie gminy, infrastruktura techniczna, dostępność komunikacyjna, klarowne mechanizmy udzielania pozwoleń na lokalizację inwestycji, dostępność źródeł energii oraz przyjazna polityka podatkowa gminy, sprzyja inwestorom krajowym i zagranicznym.

Tworząc „Strategię rozwoju Gminy Werbkowice na lata 2009 - 2015”, należy pamiętać, że Gmina Werbkowice znajduje się w obszarze przygranicznym, a przez samą miejscowość Werbkowice prowadzi:

- droga krajowa nr 74 prowadząca bezpośrednio do międzynarodowego przejścia granicznego z Ukrainą w Zosinie oddalonego o 30 km,
- droga krajowa nr 74 łącząca się z drogą wojewódzka nr 844 (Chełm - Hrubieszów - Dołhobyczów - Granica Państwa) prowadząca do nowo planowanego przejścia granicznego w Dołhobyczowie oddalonego od Werbkowic o 40km.

Owo położenie Miejscowości Werbkowice i Gminy Werbkowice oraz systematyczny rozwój infrastruktury technicznej i społecznej, decyduje o tym, iż, jest ona atrakcyjnym miejscem do lokowania inwestycji.

Usytuowanie gminy, infrastruktura techniczna, dostępność komunikacyjna, klarowne mechanizmy udzielania pozwoleń na lokalizację inwestycji, dostępność źródeł energii (gaz od 2008/09r.) oraz przyjazna polityka podatkowa gminy, sprzyja inwestorom krajowym i zagranicznym.

2.2. Efekty realizacji strategii

Realizacja „Strategii rozwoju Gminy Werbkowice na lata 2009 - 2015” ma zadanie osiągnąć następujące efekty:

1. Rozwoju przedsiębiorczości głównie w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego dla potrzeb gminy, regionu i na eksport,
2. Rozwoju drobnej przedsiębiorczości w zakresie produkcji nieuciążliwej ekologicznie, handlu (w tym hurtowego), usług, rzemiosła.
3. Przygotowanie i racjonalne wykorzystanie terenów inwestycyjnych:
4. Rozwoju turystyki i ekoturystyki w oparciu o walory środowiska, produkty żywnościowe oparte na ekologicznym rolnictwie,
5. Ochrony środowiska przyrodniczego poprzez budowę wodociągów i kanalizacji, budowę

- przydomowych oczyszczalni ścieków w części gminy o rozproszonej zabudowie i miejscach, gdzie nie ma możliwości wybudowania sieci kanalizacji, stworzenia systemu odprowadzania wód opadowych, zlikwidowanie nielegalnego składowania odpadów, wykorzystywania niekonwencjonalnych źródeł energii.
6. Poprawy infrastruktury transportowej: budowa i modernizacja nawierzchni dróg gminnych i powiatowych, działanie na rzecz poprawy stanu drogi wojewódzkiej i drogi krajowej
 7. Poprawy infrastruktury społecznej w zakresie szkolnictwa, sportu, turystyki i agroturystyki, rekreacji, kultury, służby zdrowia
 8. Podniesienia kwalifikacji producentów rolnych, zwłaszcza w zakresie: nowoczesnych upraw warzyw, przetwórstwa rolno-spożywczego, rolnictwa ekologicznego, agro i ekoturystyki a także w zakresie pozyskiwania funduszy unijnych przeznaczonych dla rolnictwa.
 9. Wzmocnienie gospodarstw rolnych oraz gospodarki żywnościowej
 10. Poprawy standardu życia mieszkańców gminy
 11. Przeciwdziałaniu bezrobociu i biedzie.
 12. Przeciwdziałaniu patologiom społecznym.
 13. Wykształceniu w społeczeństwie postaw aktywności społecznej i tożsamości
 14. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.
 15. Restrukturyzacja i odnowa obszarów wiejskich
 16. Promocja gminy i jej wyrobów markowych w regionie, kraju i zagranicą.
 17. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i wzrost jego znaczenia
 18. Rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego.
 19. Wykreowanie wizerunku gminy Werbkowice jako gminy przyjaznej mieszkańcom tworzącej warunki do osiedlania się, inwestowania, budownictwa.

Działania objęte strategią dotyczą sfery: infrastruktury, sfery społecznej, gospodarki, bowiem rozwój społeczny i gospodarczy gminy zakłada ścisłe powiązanie tych sfer w jedną całość. Szansą na taki rozwój jest przede wszystkim realizacja następujących **CELÓW STRATEGICZNYCH**:

- 1. Rozwój infrastruktury społecznej - poprawa jakość życia mieszkańców**
- 2. Rozwój infrastruktury technicznej**
- 3. Rozwój lokalnej gospodarki**

3. CHARAKTERYSTYKA I DIAGNOZA AKTUALNEGO STANU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY WERBKOWICE

3.1. Analiza położenia geograficznego gminy, zasoby i walory przyrodnicze

Przestrzeń i środowisko:

- umiejscowienie gminy/powiatu w województwie i kraju;
- charakterystyka sieci osadniczej;
- opis zasobów naturalnych;
- opis zasobów kulturowych;

3.1.1. Umiejscowienie gminy/powiatu w województwie i kraju

Gmina Werbkowice położona jest w południowo-wschodniej części Województwa Lubelskiego w powiecie hrubieszowskim, w jego zachodniej części. Powiat od strony zachodniej graniczy z powiatem zamojskim, od południa z powiatem tomaszowskim, od północy z chełmskim, od strony wschodniej powiat graniczy z Ukrainą.

Rysunek nr 1 Powiat Hrubieszowski na tle województwa lubelskiego

Powierzchnia Gminy wynosi 188,26 km² - użytki rolne: 83%, użytki leśne: 7%, co stanowi 14,83% powierzchni powiatu.

Gmina Werbkowice jest gminą graniczną powiatu, sąsiaduje ona z:

- gminą Hrubieszów od północnego wschodu,
- gminą Mircze od południowego wschodu,
- gminą Tyszowce od południowego-zachodu
- gminą Miączyn od zachodu,

- gminą Trzeszczany od północy.

Rysunek nr 2 Gmina Werbkowice na tle powiatu hrubieszowskiego

Gmina Werbkowice leży w północno-zachodniej części Kotliny Hrubieszowskiej, która wchodzi w skład Wyżyny Zachodnio-Wołyńskiej oraz w niewielkiej części (część północno-zachodnia) w obszarze Działów Grabowieckich, wchodzących w skład Wyżyny Lubelskiej. Według regionalizacji fizyczno-geograficznej położona jest w obrębie następujących jednostek:

- Wyżyna Wołyńsko-Podolska,
- Wyżyna Zachodnio Wołyńska,
- Kotlina Hrubieszowska
- Wyżyna Wschodniomałopolska,
- Wyżyna Lubelska,
- Działy Grabowieckie

Rysunek nr 3 Gmina Werbkowice

3.1.2. Charakterystyka sieci osadniczej

Sieć osadniczą gminy tworzy 28 miejscowości wiejskich wchodzących w skład 28 sołectw. Struktura wielkościowa miejscowości jest bardzo zróżnicowana - liczą od 45 (Łotów) do 3053 mieszkańców (Werbkowice). Charakterystyczną cechą sieci osadniczej gminy, jest rzadko spotykany duży udział miejscowości średnich i dużych - połowa miejscowości liczy ponad 200 mieszkańców (to około 18 miejscowości), a powyżej 400 jest 7 miejscowości, co stanowi blisko 40% całości populacji gminy. Warto zaznaczyć, że niewiele jest miejscowości liczących do 100 mieszkańców (4) co stanowi około 14% populacji gminy.

Liczba osób przypadająca na 1 km², w Gminie Werbkowice wynosi 54, co w zestawieniu z pozostałymi Gminami Powiatu Hrubieszowskiego stanowi największe zaludnienie (wykluczając miasto Hrubieszów).

Największe miejscowości koncentrują dosyć dużą część mieszkańców wiejskich - w 3 wsiach liczących ponad 800 mieszkańców zamieszkuje prawie 50% ogółu ludności gminy. W gminie ma więc miejsce umiarkowana koncentracja zaludnienia. Koncentracja ludności wiejskiej jest korzystna, bowiem sprzyja poprawie jakości życia mieszkańców (łatwiejsza realizacja zadań własnych gminy w zakresie infrastruktury społecznej, np. szkół, służby zdrowia; ekonomicznie i społecznie uzasadniony rozwój infrastruktury technicznej) oraz rozwojowi gospodarstwu (większe skupiska ludności zwiększają popyt na dobra i usługi). Największa miejscowości - Werbkowice - 3053 mieszkańców zaliczyć można do grupy dużych wsi województwa, wyróżniają się ona również na tle sieci osadniczej powiatu. W pozostałych gminach nie notuje się wsi większych, w tym.

Z zestawienia wielkości miejscowości wynika, iż prawie 70% ogółu ludności wiejskiej zamieszkuje wsie liczące ponad 200 mieszkańców, a największa część mieszkańców zamieszkuje wsie liczące od 800 (Gozdów Terebiń) do 3053 osób Werbkowice.

Spośród 28 sołectw, trzy największe skupiska ludzi znajdują się w Sołectwie: Gozdów - 814 i Terebiń (816 osób) i Werbkowice - 3053, to aż 4683 osoby - około 55% wszystkich mieszkańców sołectw w Gminie Werbkowice. Przestrzenny rozkład miejscowości wskazuje, że 3 największe sołectwa znajdują się we wschodniej i północno-wschodniej części gminy, gdzie mają miejsce korzystniejsze warunki rozwoju rolnictwa. Wskazuje to na rolniczą genezę wsi.

W strukturze wielkościowej sołectw zaznacza się:

- grupa sołectw największych - Werbkowice, Gozdów, Terebiń powyżej 800 mieszkańców,
- grupa sołectw dużych - powyżej 200 - 18 miejscowości (w tym 3 powyżej 800),
- grupa sołectw średnich - liczących od 100 do 200 mieszkańców - 4 miejscowości
- grupa sołectw małych i bardzo małych (liczących poniżej 100 mieszkańców) - 3 - Zagajnik, Strzyżowiec i Łotów.

Liczba sołectw w gminie Werbkowice, w zestawieniu z ich liczbą w Gminie Hrubieszów (36 sołectw - najwięcej sołectw) i Gminą Trzeszczany 14 sołectw jest stosunkowo duża. Sołectwa Gminy Werbkowice, stanowią około 16% wszystkich sołectw w Powiecie Hrubieszowskim.

3.2. Środowisko

3.2.1. Ukształtowanie terenu

Kotlina Hrubieszowska wykształciła się w postaci szerokiego obniżenia denudacyjnego, w mniej odpornych warstwach górnej kredy, marglach i wapieniach marglistych, jest przedłużeniem Padołu Zamojskiego w kierunku wschodnim ma ona charakter lekko falistej równiny przeciętej południkowo doliną Huczwy i urozmaiconej zagłębieniami bezodpływowymi. Wysokości bezwzględne oscylują tu w granicach 200 - 240 m n.p.m.

Teren w obrębie Działów Grabowieckich jest pofałdowany, o niewielkich wysokościach względnych oraz o niewielkich spadkach (lokalnie przekraczających 29%), tworzy on liczne wzniesienia z

głęboko wciętych dolinami denudacyjnymi. Kulminacje działów pomiędzy dolinami osiągają tu wysokości około 300 m n.p.m., a wysokości względne dochodzą do 100 m. Działy Grabowieckie zbudowane są z odpornych warstw górnokredowych, pokryte miększą warstwą lessów i utworów lessopodobnych.

3.2.2. Krajobraz gminy

Gmina Werbkowice znajduje się w obrębie dwóch jednostek fizjograficznych Działów Grabowieckich oraz Kotliny Hrubieszowskiej wzdłuż rzeki Huczwy i jej dopływów. Krajobraz gminy jest bardzo zróżnicowany ze względu na ukształtowanie terenu przynależy do dwóch odrębnych regionów: Działów Grabowieckich (część płn. zach.) i Kotliny Hrubieszowskiej (część pozostała).

W dolinie rzeki Huczwy i jej dopływów teren jest płaski częściowo falisty, łagodnie i ostro podcięty.

Teren gminy jest częściowo zainwestowany (zagospodarowany) występują również tereny otwarte, do których zalicz się

- rolnicza przestrzeń produkcyjna bez zabudowy lub z rozproszoną zabudową kolonijną,
- doliny rzek, łąki, pastwiska, stawy, lasy,
- różnorodna szata roślinna, stanowiąca pokrycie obszaru: rolnicze uprawy oraz pokrycia, łąkowe i leśne.

W okolicy Wronowic znajduje się jezioro Humiczna, które charakteryzuje się występowaniem rzadkich i chronionych gatunków fauny (grażel żółty, grzybień północny i żabiściek pływający). Do krajobrazu wprowadzana jest funkcja agroturystyki, oraz uzupełniająca zabudowa o charakterze letniskowym (wsie Kol. Wilków Peresołowice), jedynie w okolicy Cukrowni krajobraz jest dysharmonijny, o charakterze przemysłowym. Z uwagi na występowanie erozji gleb niezbędne będą zabiegi przeciwoerozyjne poprzedzone specjalistycznymi opracowaniami.

Wyróżniono tereny rolniczej przestrzeni produkcyjnej tj. uprawy polowe lub ogrodnicze z występującą zabudową rolniczą rozproszoną.

Krajobraz w dolinie rzeki Huczwy tworzą naturalne zadrzewienia oraz tereny łąkowe leśne z występującą zabudową rolniczą. Natomiast dolina rzeki Siniochy, to krajobraz łąkowo-pastwiskowy z zadrzewieniami i bagnami.

Na terenie gminy Werbkowice wyodrębniono trzy strefy krajobrazowe.

- ekologiczną - obejmującą rzeki, łąki, lasy stanowiące węzły ekologiczne.
- osadniczą - obejmującą zwarte zespoły zabudowy wiejskiej,
- rolnej - obejmującą uprawy polowe i ogrodnicze, łąki oraz rozproszoną zabudowę rolniczą.

3.2.3. Klimat

Gmina Werbkowice leży w obrębie regionu klimatycznego chełmsko-hrubieszowskiego. Klimat charakteryzuje się przewagą wpływów kontynentalnych, średnia miesięczna temperatura roku wynosi 8°C. Najchłodniejszym miesiącem roku jest grudzień ze średnią temperaturą - 2,4°C, najcieplejszym lipiec, którego średnia temperatura wynosi 18,3°C. TemperatURY w tym rejonie charakteryzują się dużą amplitudą roczną wynoszącą powyżej 20°C. Zimy są długie (powyżej 90 dni), i chłodne (najniższa temperatura w roku wynosi od - 28 do -30 °C) z liczbą dni mroźnych większą od 70. Pierwsze przymrozki występują tutaj pomiędzy 10 a 20 września a ostatnie wiosenne do 20 maja, długość okresu bezprzymrozkowego wynosi 180 - 190 dni.

W rejonie tym przeważają wiatry z sektora zachodniego (23,4% w okresie letnim i 24,7% w okresie zimowym) i południowo-zachodniego (16,2% w okresie letnim i 21,2% w okresie zimowym), średnia ważona prędkość wiatrów wynosi odpowiednio dla okresu letniego 5,2m/s i 4,8m/s oraz większą zimą, wynoszącą 6,0m/s i 5,4 m/s.

Średnia suma opadów w roku wynosi 531 mm. Największe średnie opady notowane były w miesiącu lipcu i wynosiły 85 mm, natomiast najmniejsze w miesiącu styczniu 17 mm.

Maksymalne opady dobowe wynoszą 60 - 70 mm. Pokrywa śniegowa stała pojawia się wcześniej, na ogół w 3 dekadzie grudnia i trwa do pierwszej dekady marca. Maksymalna miąższość pokrywy śnieżnej wynosi 40 - 50 cm. Na terenie gminy panują dobre warunki do uprawiania sportów zimowych. Obserwuje się bardzo niebezpieczne zjawisko występowania częstych opadów gradu, gmina Werbkowice zaliczona została do III strefy zagrożenia gradowego w obrębie lubelskiego pasa gradowego o dużym stopniu niebezpieczeństwa, występuje tu 16% do 20% ryzyka plonów. Burze gradowe najczęściej pojawiają się w lipcu i sierpniu (odpowiednio 35,4% i 31,5%).

Na obszarze gminy notowane są najwyższe liczby dni pogodnych i upalnych w Polsce, najwyższa temperatura w roku wynosi ponad 34oC, a liczba dni gorących, o temperaturze powyżej 20 oC jest większa od 50 dni. Na terenie całej gminy panują korzystne warunki turystyczne.

Sumy rocznego usłonecznienia są bardzo wysokie ich wartość przekracza 1400 godzin, stwarza to korzystne warunki do wykorzystywania energii słonecznej, szczególnie w okresie letnim.

Średni roczny niedosyt wilgotności wynosi 6 hPa, a najwyższe wartości przypadają na lipiec.

3.2.4. Flora

Na terenie gminy Werbkowice występuje flora stepowa z rzadkimi gatunkami ksenotermicznymi, są to zbiorowiska wapnolubne występujące na słonecznych stokach, zarośla i murawy, w których dominują:

- w zespołach zaroślowych: ligustr pospolity, głóg jednoszyjkowy i prostokielichowy, jeżyna popielica, dereń świadwa, wisienka karłowata i inne;
- w murawach ksenotermicznych na podłożu lessowym wydzielają się skupienia z ostnicą włosowatą, rutewką, szalwią łąkową;
- zbiorowiska łąkowe i pastwiskowe; zbiorowiska trzęślicowe, łąki kośne z udziałem traw wiązówki błotnej, ostrożeńki warzywnego, sitowia leśnego i innych; pastwiskowy charakter mają zespoły z udziałem situ rozpięzłego, grzebienicy oraz śmiałka darniowego;
- zbiorowiska synantropijne rozwinęły się na terenach zagospodarowanych przez człowieka i różnicuje się je na dwie grupy:
- zbiorowisko segetalne, tzn. roślinność występującą wśród upraw polowych roślin okopowych i zbożowych;
- zbiorowisko ruderalne (zrębów leśnych i nieużytków), a wśród nich bez czarny, leszczyna, śliwa, tarnina, kruszyna pospolita, kalina karłowata, trzmielina zwyczajna, szakłak pospolity, szalwia okółkowa, barwinek pospolity, rdest, jaskółcze ziele, wierzba iwa, łubin trwały;
- zbiorowiska wodne występujące w korytach rzek, brzeźnych partiach rowów melioracyjnych i w obrębie stawów; najczęściej są to zbiorowiska typowe np.: zespół rdestnicy - wywłóczniki, rogatki, jaskry (związany z wodami płynącymi), zespół lilii wodnych i kilka asocjacji szuwarowych (związany z wodami stojącymi)
- zbiorowisko torfowe, które w przeciwieństwie do zbiorowisk wodnych cechuje bardzo zróżnicowany skład florystyczny z rzadkimi gatunkami. Występują torfowiska niskie, przejściowe i wysokie. Torfowiska niskie i wysokie skupiają wiele roślin rzadkich takich jak wawrzynek wilcze łyczo, bluszcz pospolity, wierzba borówkolistna, widłak goździsty, lilia złotogłów, storczyki, rosiczka okrągłolistna i inne. Na torfowiskach przejściowych liczny udział ma turzyca bagienna, turzyca strunowa, przygiętka biała, turzyca obła i turzyca nitkowata, trzcinnik prosty, marzyca ruda. Na terenie gminy zaobserwowano także takie rośliny jak: goździk pyszny, pełnik europejski, ciemiężca zielona, kosaciec syberyjski, kruszczyk błotny, gałka długostrogowa, lipennik leosla.

3.2.5. Fauna

Na terenie gminy stwierdzono następujące gatunki zwierząt:

- kania czarna
- łoś - ostoja w kompleksie leśnym między Terebinem a Sahryniem
- krzyżówka - na łąkach nad Huczwą
- błotniak popielaty - w dolinie Huczwy obok Turkowic
- jastrząb - w lasach koło Adeliny
- kokoszka wodna - we wsi Sahryń i obok cukrowni w Werbkowicach
- sieweczka rzeczna - prawdopodobnie łągowa w Werbkowicach
- czajka w dolinie Huczwy
- brodziec piskliwy - obok Turkowic w dolinie Huczwy
- rycyk - w dolinie Huczwy między Tyszowcami a Werbkowicami
- jaskółka brzegówka - skarpa w Wilkowie
- dzierzba czarnoczerna - w okolicach Turkowic i Sahrynia
- strumieniówka - łąki między Kotorowem a Malicami i koło Adeliny
- świerszczak - w dolinie Huczwy między Turkowicami a Tyszowcami
- pustułka - w Krynicach
- trzciniak - w dolinie Huczwy
- muchołówka białoszyja - grad między Adelina a Lipowcem
- remiz - Honiatyczki
- dziwonia - w dolinie Huczwy obok Turkowic
- potrzos - nad Huczwą obok Turkowic

Tabela 1A - Pomniki przyrody:

Miejscowość	Nr w ewidencji WKP	Charakterystyka obiektu	Lokalizacja	Podstawa prawna ochrony
Gozdów	140	Lipa drobnolistna 2 szt.	w sąsiedztwie kolejki wąskotorowej	Orzeczenie nr 3 Wojewody Zamojskiego z 1988 r. Dz. Urz. Nr 1, poz. 2
Malice	94	Dąb szypułkowy	przy drodze powiatowej Werbkowice - Tyszowce	Orzeczenie nr 1 Wojewody Zamojskiego z 1987 r. Dz. Urz. Nr 1, poz. 37
Werbkowice	138	Dąb szypułkowy 124 szt.	Park dworski w Werbkowicach	Orzeczenie nr 3 Wojewody Zamojskiego z 1988 r. Dz. Urz. Nr 1, poz. 2
Werbkowice	139	Lipa drobnolistna	Park dworski w Werbkowicach	Orzeczenie nr 3 Wojewody Zamojskiego z 1988 r. Dz. Urz. Nr 1, poz. 2

3.2.6. Wody powierzchniowe

Opisywany obszar znajduje się w Regionie III wg regionalizacji hydrograficznej Lubelszczyzny (Wilgat, 1998). Region ten, obejmujący wschodnią część pasa wyżyn, charakteryzuje się dużo mniejszymi zasobami wodnymi w stosunku do części zachodniej województwa.

Wody powierzchniowe reprezentowane są tu głównie przez rzeki, należące do dorzecza Bugu. Największą rzeką jest Huczwa przepływająca przez m.in. takie miejscowości gminy jak Werbkowice, Turkowice, Gozdów. Długość rzeki wynosi 75 km, powierzchnia dorzecza 1394,3 km², a średni spadek 1,92‰. Szacuje się, że ilość wody dostarczana przez Huczwę do Bugu wynosi 4 m³/s i jest w skali regionu rzeką o średnim przepływie.[1] Dno jej doliny ma zmienną szerokość (od 100 m do ponad 1 km), na wielu odcinkach jest podmokłe, z licznymi starorzeczami i rowami melioracyjnymi.

Wody powierzchniowe stojące reprezentowane są głównie przez niewielkie stawy hodowlane, umiejscowione na mniejszych ciekach wodnych (do kilku ha powierzchni), a także oczka wodne i stawy znajdujące się w parkach podworskich. Występuje tu też grupa odciętych

zakoli Huczwy i starorzeczy. Ze względu na swój charakter i zróżnicowany wiek, część z nich wypłycała się znacznie i stanowi element rozległych podmokłości i torfowisk dolinnych. Nieco większe znaczenie mają zagłębienia krasowe wypełnione wodą. Działają jako niezależne systemy wodne. Większe z nich stanowią ostoję dla unikalnej fauny i flory.

3.2.7. Zasoby mineralne

Gaz ziemny - Badania geologiczne przeprowadzone na przełomie lat 60. i 70. pomiędzy Zamościem a Hrubieszowem potwierdziły obecność gazu ziemnego. W 2008r. Podmioty prywatne wystąpiły z wnioskiem o wydanie decyzji środowiskowej od której uzależnione jest wydanie koncesji, którą firma poszukująca gaz ma otrzymać od ministra ochrony środowiska. Koncesja dotyczy prowadzenia badań i odwiertów na terenie Zamojszczyzny. Prace w terenie poprzedzi analiza geologiczna. Gdy jej wyniki okażą się obiecujące, rozpoczną pierwsze odwierty na terenie Gminy Werbkowice.

3.3. Zasoby kulturowe

Gmina Werbkowice posiada specyficzny charakter struktury kulturowej. Duży wpływ na charakter i warunki tworzenia oraz możliwości twórców tego regionu miały cechy położenia geograficznego na granicy kultury zachodniej i wschodniej (kresowy charakter) z zamieszkałą tu ludnością polską, ukraińską, żydowską. Zachowane do dziś na terenie gminy obiekty prezentują niejednokrotnie nie spotykane nigdzie indziej rozwiązania architektoniczne i urbanistyczne, a walory niektórych z nich oznaczają się wysoka rangą. Zabytki świeckie reprezentują przede wszystkim pałace i dwory - siedziby rodów władających w swoim czasie znacznymi dobrami. Na uwagę zasługują zespoły podworskie i okalające je parki z przełomu XIX i XX wieku. Obszar usiany jest również licznymi zabytkami sakralnymi, wśród których znamienne dla Werbkowickiego krajobrazu są cerkwie greckokatolickie i unickie oraz kościoły, XIX - wieczne kapliczki drewniane, zespoły poklasztorne i przydrożne krzyże - (ważnymi zabytkami na terenie gminy są: Monastyr w miejscowości Turkowice, pałac w Werbkowicach oraz dworek w Gozdowie. Z miejsc kultu religijnego godnymi zainteresowania są obiekty sakralne w miejscowości Werbkowice, Hostynne, Terebiń i Malice).

Ten zakątek Polski został ciężko doświadczony przez historię. Świadczy o tym stan zabytków, świadczą o tym groby jak i liczne pomniki pamięci. Są to głównie pomniki i tablice walki i męczeństwa na miejscowych cmentarzach oraz reprezentacyjnych miejscach w miejscowościach i kościołach, upamiętniające powstańców styczniowych, żołnierzy WP z lat 1918 - 1920 r., poległych na Werbkowickiej ziemi w walce ze strzelcami siczowymi i konnicą Budionnego; żołnierzy Września 1939 r. zabitych przez hitlerowców lub zamordowanych przez Armię Czerwoną; partyzantów poległych w walce z Niemcami i UPA, a także ludność cywilną - ofiary mordów hitlerowskich i UPA z lat 1939 - 1945 oraz powojennej partyzantki antykomunistycznej. Z miejsc pamięci narodowej, które warto zobaczyć są: pomnik upamiętniający Strzelców Kaniowskich poległych na naszym terenie podczas wojny z Sowietami w Hostynnem, pomnik upamiętniający ofiary i obrońców niepodległości Polski w Honiatyczach oraz tablicę pamiątkową ku czci poległych kolejarzy w Gozdowie. Na uwagę zasługuje zrekonstruowany pomnik Józefa Piłsudskiego w Werbkowicach. Na terenie Gminy znajduje się wiele ciekawych stanowisk archeologicznych. Wartości poznawcze i historyczne ogółu stanowisk archeologicznych w zasadniczy sposób w zasadniczy sposób wzbogacają i określają zasoby kulturowe gminy.

Tabela nr 1 B - Zestawienie zabytków wpisanych do rejestru z symbolem "A".

Lp.	Miejscowość	Rej. zab.	Obiekt	Czas powstania
1	Kol. Gozdów	A7/67	Grodzisko	
2	Malice	139/71	Kaplica grobowa Lubowieckiej	1841 r.
3			Ogrodzenie mur.	1841 r.

4	Terebiniec	A28/88	Grodzisko na cyplu "Góra Rybki"	
5	Terebiń	304/84	Kościół par. (d. cerkiew), drewn.	1875 r.
6			Cmentarz przykościelny z drzewostanem	XIX w.
7	Terebiń	481/90	Kwatera wojenna z I wojny świat, (cm. prawosł.)	XX w.
8	Turkowice	484/90	ZESPÓŁ MONASTYRU PRAWOSŁAWNEGO	
9			- sobór, tzw. aula, ob. internat, mur.	1910 r.
10			- monastyr, ob. szkoła, mur.	1910 r.
11.			- dom ihumeni, ob. mieszkania, mur.	1910 r.
12.			- pawilon, tzw. Czajnia, ob. magazyn, mur.	1903 r.
13			- szkoła, ob. internat, mur.	pocz. XX w.
14			- dom mniszek, ob. mieszkania, mur.	1903 r.
15			- park	pocz. XX w.
16	Werbkowice	302/84	Kościół par. (d. cerkiew gr. - kat.), drewn.	1846 r.
17			Dzwonnica, drewn.	k. XIX w.
18			Cmentarz przykościelny z drzewostanem	XIX w.
19	Werbkowice	174/77	ZESPÓŁ PAŁACOWY	
20			- pałac mur.	1p. XIX w.
21			- oficyna mur.	1880 r.
22			- Zarządcówka mur.	k. XVIII w.
23			- Brama z ogrodzeniem, mur.	pocz. XIX w.
24			- stajnia mur.	1860 r.
25	- park	XVIII/XIX w.		

Tabela nr 2 Zestawienie zabytków będących w ewidencji nie oznaczonych symbolem "A".

Lp.	Lokalizacja	Charakterystyka obiektu	Czas powstania
1	Adelina	Stanowiska archeologiczne (12)	
2	Alojzów	Stanowiska archeologiczne (9)	
3	Dobromierzyce	Cmentarz prawosławny, nieczynny	XIX w.
4	Dobromierzyce	Stanowiska archeologiczne (15)	
5	Gozdów	Dwór drewn. - mur.	ok.1920 r.
6	Gozdów	Magazyn, mur., ob. mieszkania	ok. 1920 r.
7	Gozdów	Park	pocz. XX w.
8	Gozdów	Cmentarz prawosławny, nieczynny	XIX w.
9	Gozdów	Stanowiska archeologiczne (27)	
10	Honiatycze	Stanowiska archeologiczne (13)	
11	Honiatyczki	Kopiec „tatarski"	
12	Honiatyczki	Stanowiska archeologiczne (24)	
13	Hostynne	Kościół par. (d. cerkiew gr. - kat.), mur.	1778 r.
14	Hostynne	Cmentarz przykościelny z drzewostanem	XIX w.
15	Hostynne	Doffi, mur., ob. sklep	1964 r.
16	Hostynne	Młyn motor., drewn.	przed 1929 r.
17	Hostynne	Cmentarz grzebalny, czynny	XIX w.
18	Hostynne	Pomnik poległych w 1920, kam.	
19	Hostynne	Stanowiska archeologiczne (13)	
20	Hostynne Koi.	Stanowiska archeologiczne (14)	
21	Konopne	Kapliczka, domkowa, mur.	przed 1939 r.
22	Konopne	Stanowiska archeologiczne (17)	
23	Kotorów	Stanowiska archeologiczne (22)	
24	Krynki	Stanowiska archeologiczne (I)	
25	Leopoldów	Górzelnia, mur.	2 p. XIX w.
26	Łysa Góra	Stanowiska archeologiczne (26)	
27	Lotów	Stanowiska archeologiczne (16)	
28	Malice	Kapliczka św. Jana Nepomucena, brogowa, drewn.	I p. XIX w.

29	Malice	Figura kam., z krzyżem	XIX w.
30	Malice	Szkoła drewn.	1936 r.
31	Malice	Kuźnia, drewn., uż. K. Lyciuk	Ok. 1920 r.
32	Malice	Młyn drewn.	I.p.XX w.
33	Malice	Cmentarz grzebalny, z drzewostanem	XIX w.
34	Malice	Stanowiska archeologiczne (48)	
35	Metelin	Stanowiska archeologiczne (6)	
36	Peresołowice	Park dworski I	XVIII/XIX w.
37	Peresołowice	Cmentarz grzebalny, nieczynny	XIX w.
38	Peresołowice	Stanowiska archeologiczne (18)	
39	Podhorce	Dzwonnica cerkiewna (przy kościele), drewn.	2 p.XVIII w.
40	Podhorce	Krzyż kam.	1869 r.
41	Podhorce	Cmentarz wojenny, nieczynny	
42	Podhorce	Kurhan (z krzyżem)	
43	Podhorce	Stanowiska archeologiczne (61)	
44	Sahryń	Kościół par. (d. cerkiew prawosł.), mur.	1873 r.
45	Sahryń	Dwór mur.	pół. XIX w.
46	Sahryń	Cmentarz grzebalny, czynny	XIX w.
47	Sahryń	Cmentarz prawosławny, nieczynny	XIX w.
48	Sahryń	Stanowiska archeologiczne (44)	
49	Sahryń Góry Koi.	Stanowiska archeologiczne (25)	
50	Strzyżowiec	Stanowiska archeologiczne (12),	
51	Terebiniec	Pozostałości parku dworskiego	XIX w.
52	Terebiniec Koi.	Stanowiska archeologiczne (35)	
53	Terebiń	Cmentarz prawosławny, nieczynny	XIX w.
	Terebiń	Stanowiska archeologiczne (53)	
54	Turkowice	Kościół par., mur.	1870 r.
55	Turkowice	Cmentarz przykościelny z drzewostanem	XIX w.
56	Turkowice	Figura św. Józefa (teren „zakładu”), kam.	XIX w.
57	Turkowice	Cmentarz grzebalny, czynny	XIX w.
58	Turkowice	Cmentarz wojenny, nieczynny	XX w.
59	Turkowice	Stanowiska archeologiczne (27)	
60	Turkowice Koi.	Stanowiska archeologiczne (9)	
61	Turkowice Koi.	Stanowiska archeologiczne (9)	
62	Werbkowice	Szkoła (ul. Kopernika 28), mur.	1890 r.
63	Werbkowice	Szkoła, mur.	1926 - 28 r.
64	Werbkowice	Dworzec kolejowy, mur.	1928 r.
65	Werbkowice	Magazyn węgla (przy dworcu), mur.	I.p.XX w.
66	Werbkowice	Stacja pomp (przy dworcu), mur..	1928 r.
67	Werbkowice	Wieża ciśnień, drewn	1945 r.
68	Werbkowice	Figura MB Niepok. Pocz., kam.	1770 r.
69	Werbkowice	Figura św. Jana Nepomucena, kam.	XIX w.
70	Werbkowice	Figura św. Jana Nepomucena, kam.	1908 r.
71	Werbkowice	Cmentarz grzebalny, czynny	XIX w.
72	Werbkowice	Cmentarz prawosławny, nieczynny	XIX
73	Werbkowice	Stanowiska archeologiczne (34)	
74	Wilków	Stanowiska archeologiczne (37)	
75	Wronowice	Stanowiska archeologiczne (46)	
76	Zagajnik	Stanowiska archeologiczne (4)	

Na uwagę zasługują także Przestrzenny układ komunikacyjny Hrubieszowskiej Kolei Dojazdowej na odcinku Werbkowice - Hrubieszów. Ochronie podlegają następujące elementy: tor główny - szlakowy kolei wąskotorowej od stacji Werbkowice Wąsk. do ul. Przemysłowej, tory

pomocnicze (11) odchodzące do budynku parowozowni na terenie stacji Werbkowice, tor pomocniczy w obrębie stacji Hrubieszów Wąsk., urządzenia nastawczo-rozjazdowe i sygnalizacyjne związane z torem szlakowym i torami pomocniczymi, napowietrzna linia telekomunikacyjna drutowa biegnąca obok toru szlakowego od stacji Werbkowice do stacji Hrubieszów.

3.3.1. Uwarunkowania kulturowe

Kresowe położenie Gminy Werbkowice sprawiło, że na terenie tym od wieków także krzyżowały się wpływy wielu narodów i religii, co sprawia, że omawiany obszar od czasów prehistorycznych po dzień dzisiejszy jest strefą wzajemnego przenikania się kultur. Wpływy polskie, ruskie, litewskie, tatarskie i żydowskie, a tym samym wpływy katolickie, prawosławne, judaistyczne i muzułmańskie stworzyły bogaty i niepowtarzalny klimat kulturowego pogranicza. Katolickie kościoły sąsiadują tu z prawosławnymi cerkwiami, żydowskie macewy z unickimi nagrobkami. Splątanie się kultur pogranicza jest widoczne tu na każdym niemal kroku.

Podsumowując należy stwierdzić, że zdecydowana większość obiektów historycznych wymaga gospodarzy oraz zabiegów konserwatorskich i restauracyjnych. Stan niektórych z nich jest już trwałą ruiną i jako taki wymaga zabezpieczenia.

3.4. Ogólna charakterystyka potencjału demograficznego

Sfera społeczna:

- demografia (liczba ludności, przyrost naturalny oraz migracje, struktura wiekowa ludności)
- poziom wykształcenia;
- rynek pracy (liczba i struktura pracujących, poziom bezrobocia, źródła utrzymania, dochody gospodarstw domowych);
- uczestnictwo w kulturze;

3.4.1. Demografia (liczba ludności, przyrost naturalny oraz migracje, struktura wiekowa ludności)

Gminę Werbkowice pod koniec 2009r 1033 osoby. Na podstawie danych na 31.12.2006 zamieszkiwało 10 062 osób (14,7% populacji powiatu hrubieszowskiego). Spośród ogółu mieszkańców Gminy większość stanowią kobiety - w 2006 roku stanowiły one 50,3% ogółu ludności, czyli 5 058 kobiet, przy 5 004 mieszkańcach płci męskiej. Proporcja między liczbą mężczyzn a liczbą kobiet wykazuje różnice w obrębie gminy. Obrazuje tendencję krajową i jest uwarunkowane większą liczbą urodzeń dziewczynek, dłuższym trwaniem życia oraz sytuacją na rynku pracy i związanymi z tym migracjami do miast (w mieście łatwiej jest kobiecie znaleźć pracę). Mężczyźni dominują w młodszych grupach wiekowych, natomiast w starszych - kobiety. Im starszy wiek mieszkańców, tym wyższy poziom feminizacji. Średnia gęstość zaludnienia w miejscowości i gminie wynosi 54 osób/km². Najliczniej zamieszkałe miejscowości to: Werbkowice, Terebiń, Gozdów, Turkowice, Podhorce.

Tabela nr 3 Ludność Gminy Werbkowice na tle gmin powiatu hrubieszowskiego i województwa (31.12.2006).

Gmina	Powierzchnia (km ²)	Ludność				Kobiety na 100 mężczyzn
		ogółem	mężczyźni	kobiety	na 1 km ²	
Werbkowice	187,2	10 062	5 004	5 058	54	101
Horodło	130,2	5 647	2 765	2 882	43	104
Hrubieszów	259,2	10 786	5 414	5 372	42	99

Mircze	234,9	7 747	3 875	3 872	33	100
Trzeszczany	90,3	4 605	2 236	2 369	51	106
Uchanie	120,6	4 957	2 484	2 473	41	100
Dołhobyczów	212,6	6 045	3 005	3 040	28	101
powiat hrubieszowski	1 268,0	68 398	33 566	34 832	54	104
województwo	25 122,5	2 172 766	1 053 772	1 118 989	86	106

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/lublin/ASSETS_07p04_01pow.pdf

W analogicznym okresie struktura wiekowa mieszkańców obszaru Gminy Werbkowice przedstawiała się następująco:

- Osoby w wieku przedprodukcyjnym: 21,6%;
- Osoby w wieku produkcyjnym: 59,6%;
- Osoby w wieku poprodukcyjnym: 18,8%.

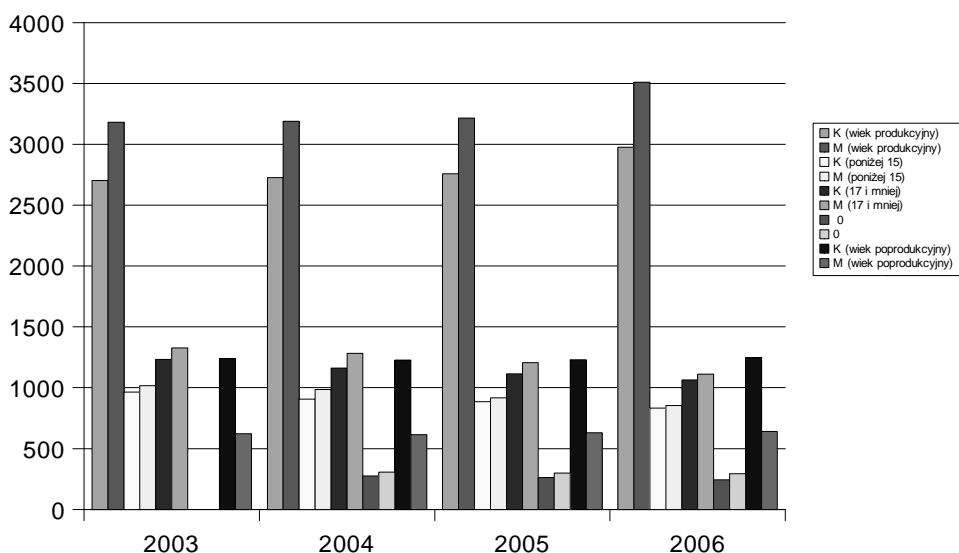
Należy zwrócić uwagę na bardzo niekorzystne proporcje dotyczące ilości osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na osoby w wieku produkcyjnym - 68 osób. Jest to wskaźnik dotyczący obciążenia demograficznego i jest on zdecydowanie wyższy od średniej wyliczonej dla powiatu hrubieszowskiego (65 osób) i województwa (61 osób).

Tabela nr 4 Struktura wiekowa ludności Gminy Werbkowice na tle gmin powiatu hrubieszowskiego i województwa (31.12.2006).

Gmina	Ogółem	W wieku						Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
		przedprodukcyjnym		produkcyjnym		poprodukcyjnym		
		razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	
Werkowice	10 062	2 174	1 063	5 999	2 746	1 889	1 249	68
Horodło	5 647	1 204	569	3 209	1 495	1 234	818	76
Hrubieszów	10 786	2 528	1 230	6 297	2 849	1 961	1 293	71
Mircze	7 747	1 550	761	4 518	2 009	1 679	1 102	71
Trzeszczany	4 605	947	463	2 725	1 291	933	615	69
Uchanie	4 957	975	474	2 880	1 294	1 102	705	72
Dołhobyczów	6 045	1 232	595	3 668	1 698	1 145	747	65
powiat hrubieszowski	68 398	14 401	7037	41 352	19355	12 644	8 440	65
województwo	2 172 766	456 688	222 804	1 352 907	651 264	363 171	244 926	61

Źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/lublin/ASSETS_07p04_03pow.pdf

Wykres nr 1 Struktura wiekowa ludności Gminy Werbkowice

Tendencją jest utrzymujący się od lat i rosnący ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego, który osiągnął pod koniec 2006 roku wartość - 3,55 na 1000 osób ludności. Tendencja ta jest charakterystyczna dla obszarów wiejskich całej „ściany wschodniej”.

Tabela nr 5 Ruch naturalny ludności (31.12.2006)

Gmina	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny	Urodzenia żywe	Zgony ogółem	w tym niemowląt	Przyrost naturalny
	w liczbach bezwzględnych			na 1000 ludności			
Werbkowice	90	106	-16	8,7	10,25	33,33	-1,55
Horodło	54	77	-23	9,33	13,31	-	-3,97
Hrubieszów	107	147	-40	9,68	13,30	18,69	-3,62
Mircze	78	85	-7	9,81	10,69	-	-0,88
Trzeszczany	38	50	-12	8,01	10,54	-	-2,53
Uchanie	43	77	-34	8,34	14,94	-	-6,6
Dołhobyczów	59	86	-27	9,22	13,44	16,95	-4,22
powiat hrubieszowski	640	784	-144	9,10	11,15	10,94	-2,05
województwo	21 496	22 678	-1182	9,85	10,39	6,42	-0,54

Źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/lublin/ASSETS_07p04_04pow.pdf

Saldo migracji dla obszaru Gminy Werbkowice, podobnie jak i dla całego powiatu hrubieszowskiego zostało wyliczone na poziomie poniżej - 6 i zaliczane jest do najwyższych w województwie.

Opracowana przez GUS prognoza ludności województwa lubelskiego, w tym powiatu hrubieszowskiego w skład którego wchodzi Gmina Werbkowice na najbliższe 25 lat, wskazuje na stałe zmniejszanie się liczby mieszkańców. Należy więc przyjąć, iż podobne zjawisko obserwowane będzie na obszarze Gminy Werbkowice, a zachodzące zmiany będą miały zbliżone proporcje do tych, określonych dla województwa i powiatu.

Tabela nr 6 Prognoza ludności (31.12.2006)

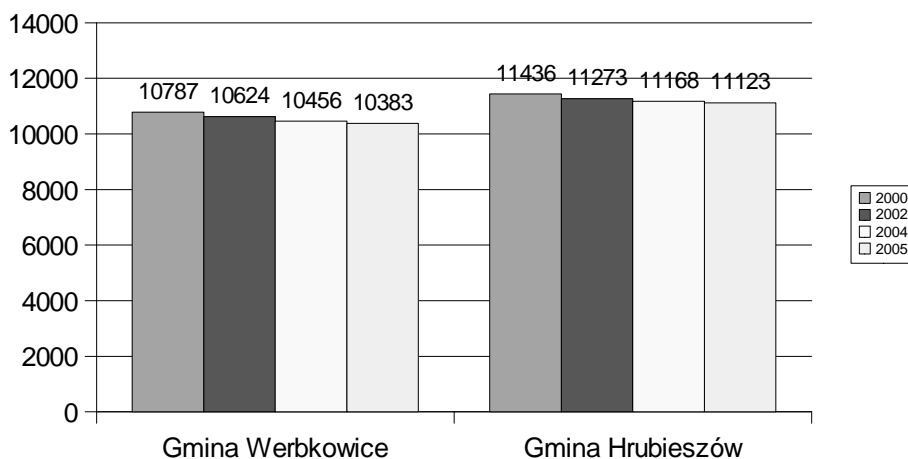
Wyszczególnienie	Rok 2015		2020		2025		2030	
	ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety
	w tysiącach							
powiat hrubieszowski	64,5	32,7	62,4	31,5	60,5	30,5	58,3	29,4
województwo lubelskie	2127,7	1093,0	2095,8	1075,2	2055,5	1052,9	2000,8	1024,1

Źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/lublin/ASSETS_07p04_07pow.pdf

Za wnioskiem tym przemawia utrzymujący się od lat spadek liczby mieszkańców gmin wchodzących w skład powiatu hrubieszowskiego. Wartości te w latach poprzednich przedstawione zostały w poniższym zestawieniu. Warto przy tym zaznaczyć, iż zjawisko to dotyczy wszystkich gmin powiatu hrubieszowskiego.

Liczba mieszkańców gminy systematycznie spada. Spadła w porównaniu z rokiem 2000 o 404 osoby (3,7%). W porównaniu do populacji gminy o podobnym potencjale demograficznym (Gmina Hrubieszów) gdzie zanotowano w tym samym przedziale czasowym spadek o 2,7%, syłacja demograficzna w gminie Werbkowice zachowuje trend ubytku populacyjnego w ujęciu lokalnym. Natomiast w ujęciu regionalnym sytuacja wydaje się być niepokojąca, w porównaniu do spadku ludności w woj. Lubelskim (lata 2004 - 2006).

Wykres nr 2 Dynamika zmian liczby mieszkańców/porównanie dwóch gmin

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, www.stat.gov.pl.

Tendencja spadkowa liczby ludności jest wynikiem migracji mieszkańców gminy, przenoszących się do większych miast, zwłaszcza migrujących do stolicy regionu - Lublina oraz ujemnego przyrostu naturalnego. W ciągu ostatnich 10 lat obserwuje się systematycznego spadek urodzeń i zgonów. Liczba zgonów jest jednak zawsze większa od liczby urodzeń i tak w:

- 1996 r. urodziło się 137 dzieci, zmarło 120 osób,
- 2002 r. urodziło się 92 dzieci, zmarło 119 osób,
- 2006 r. urodziło się 94 dzieci, zmarło 105 osób.

3.4.2. Wykształcenie

Istotnym elementem oceny zasobów ludzkich jest poziom wykształcenia mieszkańców. Struktura wykształcenia mieszkańców Gminy Werbkowice - osób aktywnych zawodowo została przedstawiona w ujęciu gminnym i powiatowym jako jednostki jednolitej.

Tabela nr 7 Wykształcenie osób aktywnych zawodowo w powiecie hrubieszowskim.

Wykształcenie	Liczba mieszkańców	% w ogólnej liczbie mieszkańców aktywnych zawodowo
Wyższe	3 091	5,2
Policealne	1 831	3,1
Średnie razem	16 280	27,4
Zasadnicze zawodowe	10 857	18,2
Podstawowe ukończone	24 052	40,4
Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	3 391	5,7

Źródło: http://www.stat.gov.pl/bdr_n/app/dane_cechter.wymiary?p_nts=3&p_szuk=Radom&p_tery=1041&p_dane=0&p_kate=31&p_wyjście=1.

Tabela nr 8 Wykształcenie osób aktywnych zawodowo w gminie Werbkowice

Wykształcenie	Liczba mieszkańców	% w ogólnej liczbie mieszkańców aktywnych zawodowo
Wyższe	376	4,54
Średnie	2064	24,93
Zasadnicze zawodowe	1879	22,7
Podstawowe ukończone Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	3935	47,53

Źródło: "Podstawowe informacje ze spisów powszechnych - gmina wiejska Werbkowice" 2003r.

Należy zwrócić szczególną uwagę na ogólnie dość niski poziom wykształcenia mieszkańców powiatu jak i gminy. Prawie 50% jego aktywnych zawodowo mieszkańców posiada wykształcenie podstawowe, niepełne podstawowe lub pozostaje bez wykształcenia. Sytuacja ta zdecydowanie obniża potencjał społeczności lokalnej, utrudniając wprowadzanie innowacji w różnych sferach życia społecznego i gospodarczego.

Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia w skali województwa lubelskiego (tereny wiejskie i miejskie), niedobór wykształcenia na terenie gminy jest jeszcze bardziej widoczny. Na ogólną liczbę populacji dla ludności w wieku 13 lat i więcej dla poziomu wojewódzkiego, wykształcenie wyższe posiada 9,37% a wykształcenie policealne 3,49% przy odpowiednich wielkościach na poziomie gminy 4,34% i 1,74%. Obrazuje to niepokojącą sytuację i zapóźnienie jakie występuje na terenie gminy jaki całym regionie ośrodków wiejskich oddalonych od dużych miejskich centrów edukacyjnych, a także ich braki infrastrukturalne (baz edukacyjnych).

Tabela nr 9 Ludność w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia Gm. Werbkowice

grupy wieku	ogółem	wyższe	policealne	razem	ogólnokształcą ce	zawodowe	zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego
ogółem	8666	376	151	1913	368	1545	1879	3754	568
19 lat i mniej	1354			57	24	33	75	1091	127
20 - 29	1364	117	39	596	111	485	398	208	5
30 - 39	1300	109	25	460	63	397	490	199	7
40 - 49	1414	79	49	459	84	375	530	288	5
50 - 59	1145	53	21	202	40	162	269	588	10
60 - 64	492	9	6	56	20	36	59	322	40
65 lat i więcej	1597	9	11	83	26	57	58	1058	374
mężczyźni	4270	138	27	856	89	767	1196	1852	192
kobiety	4396	238	124	1057	279	778	683	1902	376

Źródło: "Podstawowe informacje ze spisów powszechnych - gmina wiejska Werbkowice" 2003r.

3.4.3. Zatrudnienie

Pod koniec 2005 roku wg danych GUS na obszarze gminy Werbkowice zatrudnionych było 1103 osób, z czego 40,2% stanowiły kobiety. Podkreślić należy, iż dane te nie dotyczą podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób oraz gospodarstw indywidualnych w rolnictwie. Będą one przedmiotem oddzielnej analizy.

Wyraźnie widać dominację zatrudnienia w przemyśle i budownictwie. W branży tej zatrudnionych było 54,8% wszystkich pracujących. W stosunku do innych gmin powiatu hrubieszowskiego widać bardzo dużą przewagę w tym aspekcie Gminy Werbkowice, co wskazuje na jej dość wysokie uprzemysłowienie (49% pracujących w przemyśle i budownictwie na terenie gmin wiejskich pracuje w Gminie Werbkowice). Istotną rolę odgrywają również usługi. Pracę w tej branży znalazło łącznie 449 osób, w tym:

- Usługi rynkowe: 139 osób (25,7%);
- Usługi nierynkowe: 310 osób (74,3%).

W branży rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo zatrudnionych było 49 osób (4,4%). Należy zauważyć, że brak większej ilości podmiotów w tym sektorze jest wyraźną słabością w kontekście obsługi rodzimego rynku produktów rolnych.

Tabela nr 10 Pracujący (31.12.2006).

Gmina	Ogółem		Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybactwo	Przemysł i budownictwo	Usługi	
	ogółem	w tym kobiety			rynkowe	nierynkowe
Werbkowice	1103	444	49	605	139	310
Horodło	535	216	17	269	41	208
Hrubieszów	399	217	85	81	49	184
Mircze	470	242	138	54	51	227
Trzeszczany	327	174	5	153	47	122
Uchanie	294	146	8	118	58	110
Dołhobyczów	307	182	56	9	72	170
powiat hrubieszowski	7584	3811	379	2100	1728	3377
województwo	351236	178131	5465	109592	104102	132077

Źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/lublin/ASSETS_07p05_08pow.pdf

Na podstawie analizy wynagrodzeń na płaszczyźnie województwa i powiatu należy wskazać duże dysproporcje pomiędzy średnią wojewódzką a powiatową, pomimo rolniczego charakteru powiatu, widzimy że rolnictwo wciąż gospodaruje na nie najnowszych technologiach, a wielkość gospodarstw rolnych jest nie wielka, co przekłada się na średni dochód (16,77% niższy jak średnia województwa). Na szczególną uwagę zasługuje też wymiar wynagrodzenie w sferze przemysłu i budownictwa. Analiza wskazuje na brak dużych zakładów na terenie powiatu, a także zapóźnienia technologiczne, oraz słabo rozwijające się budownictwo w tym przede wszystkim mieszkaniowe.

Tabela nr 11 Wynagrodzenia w 2007 r. - (przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w zł)

	Sektor			Usługi			
	ogółem	publiczny	prywatny	rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo	przemysł i budownictwo	rynkowe	nierynkowe
województwo lubelskie	2486,22	2764,63	2137,55	2875,12	2396,57	2318,22	2653,28
powiat hrubieszowski	2195,6	2386,72	1729,88	2392,92	1610,07	1963,65	2457,27
różnica% woj. do powiatu	11,69%	13,67%	19,07%	16,77%	32,82%	15,29%	7,39%

na podstawie: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/lublin/ASSETS_ASSETS_08p05_02pow.pdf

Pod koniec 2007 roku działalność gospodarczą prowadziło 396 podmiotów, z czego 24 w sektorze publicznym i 372 Podmioty gospodarcze wg sekcji PKD. Analiza danych statystycznych wskazuje na to, iż najwięcej podmiotów działało w następujących branżach:

- Handel i naprawy: 158 (40%),
- Działalność usługowa: 38 (9,6%),
- Budownictwo: 36 (9,1%)
- Przetwórstwo przemysłowe: 8,6%,

Podkreślić należy, iż podmioty gospodarcze prowadzone przez osoby fizyczne posiadają znaczący udział w tworzeniu rynku pracy na terenie opisywanej LGD. Świadczą również o aktywności gospodarczej mieszkańców, ze względu na sposób prowadzenia ewidencji działalności gospodarczej, która uzależniona jest od miejsca zamieszkania przedsiębiorcy.

Rolniczy rynek pracy tworzyło 2097 gospodarstw rolnych, z czego 89,4% prowadziło działalność wyłącznie rolniczą. Na podstawie tej oszacować można, iż rolnictwo stanowi

podstawowe źródło utrzymania dla mieszkańców obszaru Gminy Werbkowice i kształtuje się podobnie na obszarze całego powiatu hrubieszowskiego, wskazując jednocześnie różnice blisko 10% w stosunku do całości województwa lubelskiego, co stanowi o stricte rolniczym charakterze powiatu jaki i samej gminy

Tabela nr 12 Gospodarstwa rolnicze wg prowadzonej działalności (31.12.2006).

Gmina	Liczba gospodarstw ogółem	Rodzaj prowadzonej działalności			
		Wyłącznie rolnicza	Wyłącznie pozarolnicza	Rolnicza i pozarolnicza	Brak działalności
Werbkowice	2097	1874	7	141	75
Horodło	1411	1238	4	102	67
Hrubieszów	2824	2521	7	211	85
Mircze	2044	1816	5	143	80
Trzeszczany	1038	942	6	56	34
Uchanie	1268	1082	3	128	55
Dołhobyczów	1025	946	3	56	20
powiat hrubieszowski	12502	10979	35	1001	485
województwo	305891	237040	4416	26773	37662

Źródło: http://www.stat.gov.pl/bdr_s/app/dane_cechter.wymiary?

p_nts=3&p_szuk=Radom&p_tery=990&p_dane=0&p_kate=34&p_czas=8&p_poag=1&p_wyjscie=1#FORMULARZ

Dynamika bezrobocia na obszarze gminy charakteryzuje się ciągłymi wahaniami. Jest to wynikiem uruchamiania prac sezonowych i programów rynku pracy. Analizując jednak poziom bezrobocia i jego strukturę zaobserwować można nieznaczny spadek liczby osób bezrobotnych na terenie powiatu hrubieszowskiego, np. w roku 2008 (na ostatni dzień grudnia) 14,6% w stosunku do roku 2007 (na ostatni dzień grudnia) 16,2% wskaźnik stopy bezrobocia spadł. Przy stopie dla województwa analogicznie 11,3% na koniec 2008 do 13% na koniec 2008r. Liczbowo i na poziomie gminnym bezrobocie kształtowało się następująco: styczeń 2009 bezrobotni na terenie powiatu hrubieszowskiego 4491 w tym zamieszkali na terenie wsi 3180, w tym Gmina Werbkowice 528; styczeń 2008 bezrobotni na terenie powiatu hrubieszowskiego 5070 w tym zamieszkali na terenie wsi 3572 w tym Gmina Werbkowice 616.

Odnosząc się do danych przedstawionych danych należy oraz analizując dane statystyczne WUP Lublin, należy wskazać że w powiecie hrubieszowskim stopa jest wyższa niż w województwie i jest gorsza niż w innych powiatach województwa

Bezrobotni z wyższym wykształceniem stanowią zdecydowaną mniejszość wśród ogólnej liczby bezrobotnych. Wynika to przede wszystkim z tego, że pracodawcy wybierają na swoich pracowników osoby wykształcone. Wyższe wykształcenie nie gwarantuje wprawdzie zatrudnienia ale stwarza dużo większe szanse na znalezienie pracy. Do bezrobotnych z wyższym wykształceniem zalicza się osoby posiadające tytuł co najmniej licencjata.

Dla celów porównawczych obliczono procentowy udział osób bezrobotnych z wyższym wykształceniem do 27 roku życia w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych. Ilość osób bezrobotnych z wyższym wykształceniem nie może być bezpośrednio brana do porównań, gdyż w różnych jednostkach przestrzennych liczba ta jest uzależniona od wielu czynników np. ogólnej liczby bezrobotnych.

Procentowy udział bezrobotnych z wyższym do 27 lat dla dla gmin wiejskich powiatu hrubieszowskiego (I kw 2008r.) wynosił 0,83% a dla samej gminy Werbkowice 1,16% (na podstawie <http://puphrubieszow.pl/art/id/66>).

9,41% odsetek bezrobotnych z wyższym wykształceniem w woj.lubelskim na 31.12.2007, na powiat hrubieszowski 5,32%, podregion cheł - zamojski 9,94%.

Przyczyny małego odsetka bezrobotnych z wyższym do 27 lat należy szukać w lokalizacji wyższych uczelni. Lublin jest centralnym ośrodkiem edukacyjnym dla całego województwa. Każdego roku mury lubelskich uczelni opuszcza kilka tysięcy absolwentów. W małych powiatach takich jak Hrubieszowski są małe szanse na znalezienie pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach. Wykształceni bezrobotni szukają pracy w dużych miastach województwa

lubelskiego ze względu na brak odpowiednich miejsc pracy w małych powiatach. Migracje takie przyczyniają się jednak do wzrostu bezrobocia wśród tych osób w dużych jednostkach miejskich.

Reasumując w gminie jaki i w powiecie brak jest miejsc pracy dla osób wykształconych. W dużych są odpowiednie miejsca pracy ale jest bardzo duża konkurencja wśród bezrobotnych.

3.4.4. Aktywność społeczna i kulturalna

Aktywnym orędownikiem kultury i działalności społecznej na terenie gminy są wszelkiego rodzaju organizacje, stowarzyszenia oraz różnego rodzaju przejawy lokalnych inicjatyw. Działalność kulturalna, sportowa i społeczna może przybierać różną postać. W tym zakresie należy wyróżnia się instytucje kultury, ośrodki sportu i rekreacji, stowarzyszenia, których funkcjonowanie ukierunkowane jest na działalność kulturowa, społeczna i charytatywna, folklorystyczna.

Wiodącą instytucją kultury w gminie Werbkowice jest Gminny Ośrodek Kultury z siedzibą Werbkowicach, powołany Uchwałą Rady Gminy z dnia 26 marca 1991r. jako instytucja kulturalna. Statutowym celem tej komunalnej instytucji stało się pozyskiwanie i przygotowanie społeczeństwa do aktywnego uczestnictwa w kulturze oraz współtworzenie wartości w obrębie tej dziedziny.

Za kluczowe zadania GOK - u uznano rozpoznawanie potrzeb i rozbudzenie zainteresowań kulturalnych mieszkańców Gminy, upowszechnianie czytelnictwa i oświaty pozaszkolnej, a także tworzenie warunków do swobodnego rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego w połączeniu z koordynacją podobnych działań i inicjatyw podejmowanych przez inne podmioty.

GOK posiada osobowość prawną, zaś jego działalność finansowana jest z przyznanych przez Radę Gminy Werbkowice dotacji budżetowych, wypracowanych środków własnych i kwot pozyskanych od szerokiego kręgu sponsorów.

Z budżetu Gminy przekazywana jest corocznie dotacja na prowadzenie działalności, której wysokość w latach 2002 - 2007 przedstawia tabela nr 13.

Tabela nr 13 A - Dotacje z budżetu gminy na GOK w latach 2002 - 2009.

Rok budżetowy	Dotacja z budżetu gminy
2002	247 300,00 zł.
2003	317 700,00 zł.
2004	301 932,00 zł.
2005	207 600,00 zł.
2006	200 000,00 zł.
2007	210 000,00 zł.
2008	433 230,00 zł
2009	380 500,00 zł

Zródło: Na podstawie danych z Urzędu Gminy Werbkowice

Oferta programowa GOK wychodzi naprzeciw bieżącym potrzebom lokalnej społeczności, starając się równocześnie sprostać co bardziej wysublimowanym gustom i oczekiwaniom różnorodnych kręgów odbiorców. Szacunek dla tradycji, budowanie więzi lokalnych, kształtowanie postaw otwartości i tolerancji, integracja środowiskowa dzieci, młodzieży i osób dorosłych leżą u podstaw wszelkich realizowanych projektów.

W skład Gminnego Ośrodka Kultury w Werbkowicach wchodzi się:

- Gminny Dom Kultury w Werbkowicach przy ul. J. Piłsudskiego 2,
- Biblioteka Gminna,

Do dnia dzisiejszego w domu kultury skupia się życie kulturalne miejscowości i gminy. Organizowane są różnego rodzaju kółka zainteresowań, wystawy prac plastycznych werbkowickiej młodzieży

Wśród instytucji kulturalnych działających na terenie gminy Werbkowice jest Gminna Biblioteka Publiczna, która jest samorządowa instytucja kultury. Biblioteka zapewnia dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji dla mieszkańców gminy. Służy w rozwijaniu potrzeb czytelniczych i informacyjnych społeczności gminnej, upowszechnianiu wiedzy i rozwoju kultury. W Gminnej Bibliotece Publicznej prowadzone są takie prace biblioteczne jak:

- gromadzenie zbiorów bibliotecznych,
- opracowywanie zbiorów,
- udostępnianie zbiorów bibliotecznych czytelnikom,
- opracowanie bibliografii regionalnych,
- usługi dla czytelników - wypożyczanie księgozbioru oraz wyszukiwanie informacji bibliograficznych.

Z biblioteki korzysta średnio 933 czytelników, którzy wypożyczają około 13009 książek rocznie. W zasobach biblioteki znajduje się 11965 woluminów i 2 zbiory specjalne. Na terenie gminy funkcjonuje punkt biblioteczny w Szkole Podstawowej w Malicach.

W bibliotece prowadzone są lekcje biblioteczne i inne prace kulturalno-oświatowe w tym jak konkursy, wystawy, przy bibliotece funkcjonuje Klub Przyjaciół Biblioteki.

Oprócz Ośrodka Kultury i biblioteki w gminie Werbkowice działają także znajdujące się w większości sołectw świetlice lub remizo-świetlice które dysponują dużą salą oraz zapleczem kuchennym. Wykorzystywane są przede wszystkim na wesela, zabawy i dyskoteki. W kilku budynkach tych zlokalizowane są również placówki handlowe.

Ponadto życie kulturalne skupia się wokół Kół Gospodyń Wiejskich, które swoimi występami uświetniają liczne imprezy organizowane na szczeblu gminnym i ponad gminnym. Na terenie gminy działa 17 Kół Gospodyń Wiejskich,. W trakcie spotkań Panie wymieniają się doświadczeniami z zakresu gotowania, pieczenia, wykonywania stroików, dekoracji świątecznych, okolicznościowych. Ponadto Koła Gospodyń Wiejskich biorą czynny udział przy organizowaniu imprez w gminie, jak równie) na terenie powiatu hrubieszowskiego, promując kulinarne dziedzictwo kulturowe i produkty regionalne".

Tabela nr 13 B - Zestawienie Kół Gospodyń Wiejskich z Gminy Werbkowice

Lp.	Nazwa	Miejscowość
1	„Szansa Alojzowa”	Alojzów
2	„Szafirowe Kobiety”	Dobromierzyce
3	Gozdów	Gozdów
4	„Czekoladowy Gang”	Honiatycze Kol
5	„Róże Honiatyczek”	Honiatyczki
6	„Złote Babki”	Hostynne
7	„Magiczne Babki”	Łysa Góra
8	„Perły Peresołowic”	Peresołowice
9	„Odlotowe Agentki”	Podhorce
10	„Żółte Magnolie”	Sahryń
11	„Współczesne Dziedziczki”	Terebiniec
12	„Kobiety z Klasą”	Turkowice
13	„Wilków Inaczej”	Wilków
14	„Konkretna 15”	Wilków Kolonia
15	„Kobiety Sukcesu”	Wronowice
16	„Babki na 102”	Terebiń
17	„Twórcze Dziewczyny”	Malice

W gminie Werbkowice działają również zespoły.

a.)Zespoły Działające przy Gminnym Ośrodku Kultury:

- Młodzieżowy zespół wokalny „Synteza”
- Dziecięcy zespół wokalny
- Zespół wokально-instrumentalny „Regeneracja”
- Ludowy zespół śpiewaczy LOTOS

- Kapela i zespół śpiewaczy z Honiatycz Zespół tańca ludowego
- Zespół tańca nowoczesnego
- Klub Seniora
- Dziecięca Grupa Baletowa
- Kółko teatralne
- Kółko plastyczne

b) Zespół śpiewaczy "Górzanki" w Gozdowie został założony w sierpniu 2001r. W skład zespołu wchodzi 11 pań. Panie mogą się poszczycić udziałem w szeregu imprez o randze lokalnej jak i regionalnej (akademie, przeglądy zespołów ludowych i pieśni, akademie, uroczystości kościelne i samorządowe).

4. Strefa gospodarcza

4.1. Sektor rolniczy

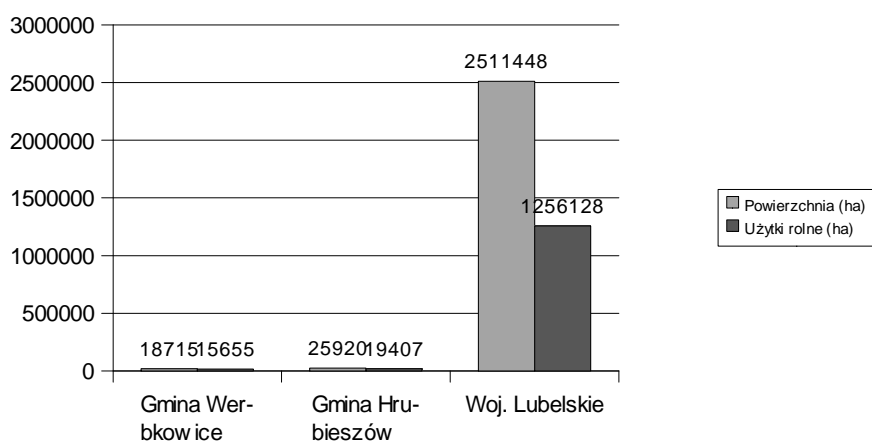
Werbkowice to gmina rolnicza (w przeważającej części). Gmina charakteryzuje się dobrymi i bardzo dobrymi glebami. Grunty orne w I i II klasie bonitacyjnej stanowią 30,2%, a w klasie III - 38,9% ogólnej powierzchni gruntów ornych w gminie.

Gmina Werbkowice położona jest w północno-zachodniej części Kotliny Hrubieszowskiej, która wchodzi w skład Wyżyny Zachodnio-Wołyńskiej. Tylko północno-zachodnia część gminy leży w obrębie Działów Grabowieckich wchodzących w skład Wyżyny Lubelskiej. Na utworach lessowych zalegających tu grubą warstwą wykształciły się gleby typu czarnoziemów. Występują one w centralnej i północnej części Kotliny Hrubieszowskiej oraz w Działach Grabowieckich, a więc na większej części obszaru gminy. W południowej części gminy występują gleby brunatne, a w dolinach rzek również torfowo-murszowe.

Wśród gruntów ornych przewagę stanowią kompleksy pszenno bardzo dobry i pszenno dobry zaliczane do czarnoziemów właściwych, czarnoziemów zdegradowanych, gleb brunatnych właściwych i brunatnych wylugowanych.

Powierzchnia administracyjna Gminy Werbkowice to w przeważającej części użytki rolne. Zajmują one powierzchnię 15 655 ha co stanowi 83% powierzchni gminy. Z tego przeważająca część - 12 251 ha to grunty orne. W klasach bonitacyjnych od I do III kl. sklasyfikowano 69,1% gruntów ornych w gminie. W większości miejscowości grunty orne stanowią ponad 50% wszystkich gruntów. Najłabsze grunty są we wsiach: Turkowice, Wronowice, Malice. W porównaniu lokalnym i wojewódzkim Gmina Hrubieszów zajmująca powierzchnię administracyjną 25 920 ha posiada 19 407 ha użytków rolnych stanowiących 75% powierzchni gminy, gdzie również przeważają grunty orne zajmujące powierzchnię 16 985 ha. Ogółem woj. Lubelskie zajmuje powierzchnię administracyjną 2 511 448 ha, w której połowę (1 256 128 ha) zajmują grunty orne stanowiąc 50% całej powierzchni województwa.

Wykres nr 3

Grunty leśne i zadrzewione stanowią 7,26% powierzchni gminy. Są one zlokalizowane w przeważającej części w miejscowościach: Turkowice, Wronowice, Malice.

Użytki zielone zajmują 17,35% powierzchni gminy, występują głównie w dolinach rzek – Huczwa, Siniocha, Henrykówka. Są to czarne ziemie zdegradowane, gleby mułowo-torfowe i murszowo-torfowe powstałe na torfach niskich.

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku, w Gminie Werbkowice funkcjonuje 2097 gospodarstw rolniczych. Zdecydowana większość z nich to gospodarstwa

niewielkie do 10 ha, które łącznie stanowią ponad 79% ogółu gospodarstw rolnych w Gminie Werbkowice. Najwięcej spośród nich to gospodarstwa o wielkości od 5 do 10 ha - 582 jednostek i od 1 do 5 ha - 578 jednostek. Szczegółowe informacje przedstawia tabela poniżej.

Tabela nr 14 Struktura gospodarstw rolnych według wielkości

do 1 ha włącznie	powyżej 1ha do 5 ha	od 5ha do mniej niż 10 ha	od 10ha do mniej niż 15 ha	15 ha i więcej	ogółem
497	578	582	262	178	2097

Źródło: powszechny spis rolny 2002

Tabela nr 15 Powierzchnia użytków rolnych w Gminie Werbkowice w latach 2002 - 2005 i w woj lubelskim w roku 2005(w ha)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005
Ogółem	15655	15655	15655	15655
Grunty orne	12 251	12 251	12 251	12 251
Sady ogółem	136	136	136	136
Łąki ogółem	2 747	2 747	2 747	2 747
Pastwiska	521	521	521	521

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Powierzchnia użytków rolnych w gminie Werbkowice zajmuje obszar 15 655 ha, co stanowi ponad 83% całego obszaru gminy. Wskazuje to bezpośrednio na rolniczy charakter gminy. Zdecydowana większość użytków rolnych (ponad 78%) stanowią grunty orne - 12 251 ha. Analiza powierzchni sadowniczej wskazuje na duże znaczenie tego rodzaju wytwórczości rolno-spożywczej dla mieszkańców gminy (136 ha zajmują sady).

Poniższe tabele w sposób szczegółowy przedstawiają strukturę powierzchni gruntów według form własności.

Tabela nr 16 Struktura powierzchni gruntów wg form własności (w ha)

Ogólna powierzchnia gruntów	Użytki rolne						
	razem	gr. orne	sady	łąki	pastwiska	Lasy i grunty trwałe	Pozostałe grunty trwałe leśne
Sektor niepubliczny							
16111	15094	11899	136	2623	436	373	644
Sektor publiczny							
2715	561	353	-	124	85	995	1 159
Razem gmina							
18826	15655	12252	136	2747	521	1368	1 803

Największy udział gruntów ornych posiadają wsie: Terebiń, Podhorce, Turkowice, Hostynne - Kolonia, zaś najwyższy udział użytków zielonych występuje w Turkowicach, Wronowicach i Podhorcach. Natomiast najwięcej sadów występuje we wsiach: Alojzów, Hostynne - Kolonia.

Największą powierzchnię, spośród spotykanych na terenie gminy grup roślin uprawnych zajmują zboża. W strukturze zasiewów zboża oraz mieszanki zbożowe stanowią 59% powierzchni zasiewów. W gminie uprawia się najbardziej wymagające ze wszystkich zbóż: pszenicę ozimą oraz jęczmień jary. W gospodarstwach posiadających grunty słabsze obok owsa i żyta szczególnie przydatne jest pszenżyto. Pozytywną tendencją jest zauważalny wzrost udziału kukurydzy uprawianej na ziarno. Obecnie zajmuje ona ok.2% powierzchni upraw roślin zbożowych. Stale zmniejszającą się powierzchnię w strukturze zasiewów zajmują ziemniaki, obecnie jest to 3,5% powierzchni upraw. Rośliny okopowe pastewne, strączkowe pastewne i motylkowe uprawiane są na terenie gminy w niewielkim stopniu. Spowodowane jest to zmniejszającym się stanem pogłowia bydła i trzody chlewnej. Poważną pozycję w produkcji roślinnej zajmują uprawy sadownicze oraz uprawa warzyw, w tym uprawa fasoli karłowej na nasiona suche. Powierzchnia

upraw warzywniczych łącznie z fasolą karłową wynosi 2.022ha, co stanowi 18% ogólnej powierzchni zasiewów. Najwięcej warzyw w gruncie i pod folią uprawia się we wsiach: Wronowice, Podhorce, Terebiń. Szczegółowe informacje przedstawia tabela poniżej.

Tabela nr 17 Udział upraw w strukturze zasiewów w gospodarstwach indywidualnych na terenie gminy Werbkowice (w ha)

Wyszczególnienie	Powierzchnia w ha	Odsetek gruntów ornych ogółem
pszenica ozima	4200	37,00
pszenica jara	425	3,8
żyto	45	0,4
jęczmień ozimy	35	0,30
jęczmień jary	1662	14,50
pszenżyto ozime	12	0,10
pszenżyto jare	3	0,02
mieszanki zbożowe jare	140	1,20
kukurydza na ziarno	110	1,00
ziemniaki	400	3,50
fasola karłowa	1800	15,90
buraki cukrowe	1100	9,70
okopowe pastewne	135	1,20
rzepak ozimy	135	1,20
warzywa gruntowe	125	1,10
truskawki	4	0,03
inne	959	8,50

Produkcja zwierzęca w gminie obejmuje głównie bydło, trzodę chlewną a także drób hodowany w gospodarstwach indywidualnych.

Tabela nr 18 Pogłowie zwierząt hodowlanych w Gminie Werbkowice

Wyszczególnienie	Ilość szt.
bydło	5964
w tym krowy	2 697
trzoda chlewna	7 825
w tym lochy	527

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2002

Usługi w zakresie mechanizacji i chemizacji dla rolników świadczą w większości prywatne zakłady mechanizacyjne. Rolnicy indywidualni gminy posiadają dobre wyposażenie w maszyny rolnicze oraz ciągniki rolnicze. Liczba ciągników wynosi 1 387 sztuk, a ilość hektarów użytków rolnych przypadająca na jeden ciągnik wynosi 11,28 ha. Oznacza to, że wyposażenie rolników z terenu gminy jest dobre, a tym samym obsługa szybsza i sprawna. Jedynie stan techniczny związany z wiekiem ciągników nie jest bez zastrzeżeń. Na terenie gminy znajdują się zakłady branży spożywczej zajmujące się przetwórstwem płodów rolnych, są to: Krajowa Spółka Cukrowa S.A. W Toruniu, Oddział „Cukrownia Werbkowice” w Werbkowicach, Zakłady Zbożowo-Młynarskie „ELWERB” Sp.z o.o. podmioty zajmujące się skupem warzyw i owoców stałe w miejscowościach: Honiatycze - Kolonia, Wronowice. Natomiast w okresie zbiorów owoców i warzyw organizowane są punkty skupu sezonowe we wsiach: Hostynne - Kolonia, Terebiń.

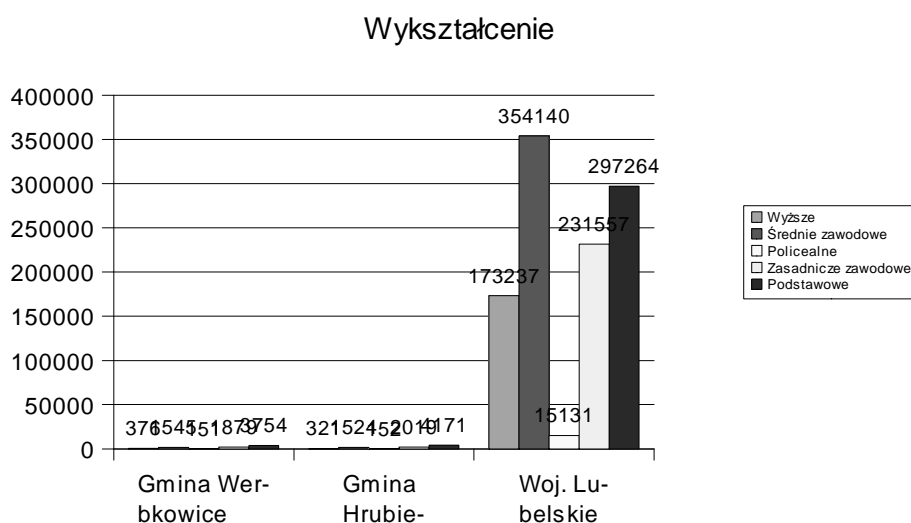
Powyższe analizy wskazują, że rolnictwo w gminie Werbkowice posiada bardzo dobre warunki klimatyczne i glebowe. Pozwalają one na prowadzenie uprawy wymagających gatunków roślin.

Wyposażenie techniczne gospodarstw w trwałe środki produkcji jak: ciągniki, kombajny zbożowe i inne maszyny rolnicze jest wystarczające choć na pewno wymaga ciągłej wymiany na sprzęt nowocześniejszy i bardziej bezpieczny w obsłudze. Sieć drogowa również pozwala na sprawny transport płodów rolnych w obrębie gminy jak i poza nią. Przebiegające przez teren gminy

linie - normalnotorowa i szerokotorowa stwarzają również dogodne warunki do transportu płodów rolnych na rynki Unii Europejskiej jak i poza nią - na rynki wschodnie.

Stopień przygotowania zawodowego rolników jest niekorzystny. Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002r., 376 osób w Gminie Werbkowice posiada wykształcenie wyższe, 1545 osób - średnie zawodowe, 151 osób - policealne, 1879 osób - zasadnicze zawodowe, a wykształceniem podstawowym legitymuje się 3754 osoby. w porównywalnej demograficznie gminie Gminie Hrubieszów wykształcenie wyższe posiada 321 osób, średnie zawodowe posiada 1524 osoby, policealne posiada 152 osoby, zasadnicze zawodowe 2019 osób, natomiast wykształcenie podstawowe posiada 4171 osób. Ogółem w woj. Lubelskim wykształcenie wyższe posiada 173 237 osoby, wykształcenie średnie zawodowe 354 140 osób, 15 131 policealne, 231 557 zasadnicze zawodowe oraz 297 264 osoby posiadają wykształcenie podstawowe.

Wykres nr 4

Taka struktura wykształcenia, którą można odnieść proporcjonalnie do liczby osób prowadzących gospodarstwa rolne utrudnia racjonalizację produkcji rolniczej, adaptację do warunków gospodarki rynkowej, reorientację zawodową i podejmowanie inicjatyw związanych z prowadzeniem innej działalności gospodarczej. Niekorzystna jest także struktura wiekowa rolników. Od lat obserwuje się postępujący proces starzenia właścicieli gospodarstw rolnych.

Przekształcenia w gospodarce rynkowej spowodowały spadek opłacalności produkcji rolnej, spadek zapotrzebowania na wiele rodzajów płodów rolnych oraz spadek popytu na zwierzęta hodowlane, co spowodowało zahamowanie inwestycji i modernizacji w gospodarstwach rolnych. Skutkiem tych przemian w rolnictwie są uproszczenia w produkcji roślinnej prowadzące w skrajnych przypadkach do monokultury.

Restrukturyzacja polskiego rolnictwa, również w gminie Werbkowice, odbywać się będzie przy wykorzystaniu szans i możliwości jakie daje członkostwo w Unii Europejskiej. Działania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich będą sprzyjać poprawie struktury agrarnej czyli scalaniu gruntów, zostanie poprawiona struktura wiekowa prowadzących gospodarstwa rolne a przekazywanie gospodarstw osobom posiadającym dobre przygotowanie do zawodu wpłynie na poprawę rentowności i konkurencyjności tych gospodarstw.

W latach 2005 - 2007 wnioski o przyznanie rent strukturalnych złożyło 105 rolników z terenu gminy Werbkowice. Z pomocy polegającej na przejściowym wsparciu finansowym prowadzącym do zwiększenia możliwości inwestycyjnych i poprawy żywotności ekonomicznej gospodarstwa (wspieranie gospodarstw niskotowarowych) skorzystało w wymienionym okresie około 200 gospodarstw.

Szanse na przeprowadzenie restrukturyzacji gospodarstw stwarza, szczególnie dla młodych rolników oś 1 "Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego" PROW 2007 - 2013.

Szanse na rozwój rolnictwa można upatrywać w rozwoju gospodarstw ekologicznych. Jednak prowadzenie tego typu działalności wymaga konsekwencji działania oraz wiedzy w

zakresie metod upraw, wymagań stawianych produkcji posiadającej certyfikat żywności ekologicznej, wzbogacania gleb itp. Potrzebny jest system wspierania i zachęt do tworzenia takich gospodarstw.

Zbyt produkcji rolniczej i przemysł przetwórczy

Problemy ze zbytem produktów rolnych należą do przeszłości. Obecnie jednym z kluczowych problemów jest to po jakiej cenie produkcja rolnicza zostanie sprzedana przez rolnika. Dotyczy to zarówno produkcji roślinnej jak i zwierzęcej. Na terenie Gminy funkcjonują stałe punkty skupu owoców i warzyw w miejscowościach - Honiatycze - Kolonia, Wronowice, Terebiń. Głównymi podmiotami prowadzącymi skup owoców i warzyw są: Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego "ALKO-WIN" - Nieledeń, Chłodnia Owoców i Warzyw w Łaszczowie, Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego „HORTINO” w Leżajsku.

Punkty skupu żywności znajdują się w miejscowościach: Gozdów, Honiatyczki, Hostynne - Kolonia Konopne. Skupiony żywiec jest transportowany do zakładów masarskich w Dziekanowie, Hrubieszowie, Końskowoli. Oprócz wymienionych stałych odbiorców skup prowadzą pośrednicy posiadający transport ciężarowy. Istnieje również możliwość sprzedaży produkcji na niewielką skalę na targach i bazarach.

Oferowane ceny skupu są na granicy opłacalności lub wręcz poniżej kosztów produkcji.

Usługi na rzecz rolnictwa

Usługi w zakresie upraw użytków rolnych świadczą: Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Werbkowicach oraz Kółka Rolnicze w Hostynnem - Kolonii, Terebińcu, Sahryniu i Wilkowie. Rolnicy prowadzący działalność gospodarczą, posiadający odpowiedni sprzęt i maszyny świadczą usługi związane z uprawą gruntów ornych, pracach żniwnych i zbiorach różnych ziemiopłodów.

Rozwojowi rolnictwa sprzyjają korzystne warunki klimatyczne. Średnia temperatura roczna to ok. 8°C. Najchłodniejszym miesiącem roku jest grudzień ze średnią temperaturą - 2,4°C, najcieplejszym lipiec, którego średnia temperatura wynosi 18,3°C. Temperatury w tym rejonie charakteryzują się dużą amplitudą roczną wynoszącą powyżej 20°C. Zimy są długie (powyżej 90 dni), i chłodne (najniższa temperatura w roku wynosi od - 28 do - 30°C) z liczbą dni mroźnych większą od 70. Pierwsze przymrozki występują tutaj pomiędzy 10 a 20 września a ostatnie wiosenne do 20 maja, długość okresu bezprzymrozkowego wynosi 180 - 190 dni. Korzystne są również warunki wilgotnościowe. Teren jest dobrze przewietrzany, nie narażony na zaleganie mgieł radiacyjnych.

4.2. Pozarolnicza sfera gospodarcza

Na terenie gminy Werbkowice największą rolę w obszarze pozarolniczej działalności gospodarczej odgrywa Cukrownia WERBKOWICE oddział Krajowej Spółki Cukrowej S.A., jest to największy pracodawca w gminie Werbkowice i jeden z największych w powiecie hrubieszowskim. oprócz znaczącej roli w elemencie zatrudnienia, zakład odgrywa bardzo dużą rolę na polu sportu i rekreacji (jako sponsor klubu piłkarskiego, innych wydarzeń sportowych o znaczeniu lokalnym i regionalnym m.in "Bieg Cukrownika", wydarzeń o charakterze kulturalnym ("Dzień Cukrownika"). Zakład jest też największym źródłem dochodu w postaci opłat podatkowych Gminy.

Znaczącą rolę w przedmiocie pozarolniczej działalności gospodarczej pełni Urząd Gminy wraz z jego jednostkami organizacyjnymi, będący łącznie pracodawcą dla 280 osób z czego 200osób pracuje w jednostkach oświatowych (159 nauczycieli i 41 osób obsługi).

Tabela nr 19 Podmioty gospodarcze w Gm. Werbkowice

		stan w dniu 31 XII 2006	stan w dniu 31 XII 2007	stan w dniu 31 XII 2008	zmiana liczby podmiotów 2009/2006
ogółem	jed.gosp.	394	396	396	0,51%
sektor publiczny	jed.gosp.	24	24	24	0,00%
sektor prywatny	jed.gosp.	370	372	372	0,54%
Podmioty gospodarcze wg sekcji PKD					
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	jed.gosp.	28	29	31	10,71%
Rybacktvo	jed.gosp.	-	-	-	
Górnictwo	jed.gosp.	-	-	-	
Przetwórstwo przemysłowe	jed.gosp.	36	34	39	8,33%
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	jed.gosp.	1	2	3	200,00%
Budownictwo	jed.gosp.	36	36	43	19,44%
Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego	jed.gosp.	162	158	154	-4,94%
Hotele i restauracje	jed.gosp.	5	5	5	0,00%
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	jed.gosp.	28	25	24	-14,29%
Pośrednictwo finansowe	jed.gosp.	19	19	18	-5,26%
Obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej	jed.gosp.	18	21	23	27,78%
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne	jed.gosp.	3	3	2	-33,33%
Edukacja	jed.gosp.	17	17	17	0,00%
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	jed.gosp.	7	9	12	71,43%
Działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	jed.gosp.	34	38	38	11,76%
Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	jed.gosp.	-	-	-	
Organizacje i zespoły eksterytorialne	jed.gosp.	-	-	-	

Tabela nr 20 Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na terenie Gminy Werbkowice ze względu na liczbę zatrudnionych pracowników stan na 01.2008r.

Wyszczególnienie		z czego zarejestrowanych w EDG	z czego zarejestrowanych w KRS/lub sektor publiczny
zatrudnienie do 9 pracowników	370	363	7
zatrudnienie od 10 do 49 pracowników	25	6	19
zatrudnienie od 50 do 249 pracowników	0	0	0
zatrudnienie powyżej 250 pracowników	1	0	1
ogółem		396	

5. Diagnoza stanu infrastruktury techniczno-ekonomicznej

5.1. Gazownictwo

Teren Gminy Werbkowice jest częściowo pokryty infrastrukturą gazową. Inwestycje doprowadzające gaz na teren Gminy Werbkowice rozpoczęte zostały w roku (2007).

W pierwszym etapie zbudowana została stacja redukcyjno-pomiarowa I - go stopnia w miejscowości Werbkowice o przepustowości 7,2 tys. m³/h. oddana do użytku w 2008r. Do stacji redukcyjno-pomiarowej doprowadzony jest gaz wysokometanowy, gazociągiem średniego ciśnienia, z podgrupy GZ - 50 z Ukrainy. Przeprowadzono gazyfikacja - doprowadzenie sieci w miejscowości Werbkowice (ulice: Kościuszki, Staszica, Sikorskiego i Polna).

Powyższe zadanie jest częścią inwestycji pod nazwą „Projekt sieci rozdzielczej dla rejonu Hrubieszowa”, która to inwestycja obejmuje gazyfikację wybranych miejscowości w rejonie Hrubieszowa i Werbkowic. Wybudowany gazociąg średniego ciśnienia nie jest uciążliwy dla otoczenia i nie stwarza zagrożenia dla środowiska naturalnego. Eksploatacja gazociągu nie wymaga zapotrzebowania na energię, wodę i nie występuje potrzeba odprowadzenia ścieków.

Docelowo przewiduje się pełne pokrycie zapotrzebowania na gaz przewodowy dla odbiorców komunalnych, indywidualnych gospodarstw oraz innych instytucji i zakładów zarówno na cele bytowo-gospodarcze jak i cele grzewcze z terenu całej Gminy Werbkowice, a także budowę linii gazociągu w kierunku Zamościa. Inwestorem gazyfikacji jest Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A. w Warszawie.

Gmina nie posiada opracowanych planów rozwoju i terminy budowy infrastruktury w zakresie gazyfikacji terenów przeznaczonych pod budownictwo mieszkaniowe jedno i wielorodzinne, przemysł, usługi.

5.2. Energetyka i ciepłownictwo

5.2.1. Energetyka

Teren gminy Werbkowice jest w 100% pokryty zapotrzebowaniem na energię elektryczną.

W 2006 roku zużycie energii elektrycznej na terenie gminy Werbkowice wyniosło 11829149 kWh, prognozowany jest wzrost zużycia energii elektrycznej w wysokości 1% rocznie. Stan techniczny linii energetycznych na terenie gminy jest oceniany pozytywnie, a modernizacja i remonty są prowadzone na bieżąco.

Zamojska Korporacja energetyczna w Zamościu, Rejonowy Zakład Energetyczny ma opracowany rozwój sieci energetycznej dotyczącej gminy Werbkowice do roku 2011, dalej plany na dzień dzisiejszy nie sięgają.

Aktualny stan urządzeń energetycznych na terenie gminy Werbkowice oraz planowane inwestycje przedstawiają załączone tabele.

Do najważniejszych zadań inwestycji docelowych należą:

- budowa zasilania stacji wodociągowej w Werbkowicach,
- budowa linii SN w kierunku Bogucic,
- budowa linii SN stacji trafo i linii nn w kierunku Peresłowic,
- wybudowanie linii zasilającej tereny zabudowy letniskowej we Wronowicach,
- budowa nowych oraz modernizacja i remonty istniejącego oświetlenia ulicznego.

Tabela nr 21 Zestawienie zakresów rzeczowych inwestycji sieciowych sn i nn rze w Hrubieszowie

na lata 2006 – 2011 (ceny stałe - 2005r. w tys. zł.)

Gmina	Nazwa zadania inwestycyjnego	2007	2008	2009	2010	2011	nakłady zadania		zakres rzeczowy / średni koszt					
							łącznie	L.SN (km)		L.nn (km)		Stacja SN/nn (szt)		
								kablowe	napowietrzne	kablowe	izolowane	słupowe	wewnętrzne	
Werbkowice	Stacja wodociągowa Werbkowice		120				120		1				1	
Werbkowice	Bogucice - Linia SN				419		419		4,5					
Werbkowice	Peresolowice 3 - linia SN stacja trafo i linia nn						303,		3,5	0,1	0,6		2	
	razem	0	120	0	419	303	842	0,	9	0	0,6		3	0

Tabela nr 22 Zestawienie urządzeń energetycznych zainstalowanych na terenie gminy Werbkowice

Rodzaj Urządzenia					
Linie SN 15kV		Stacje transformatorowe SN/nn		Linie nn	
Napowietrzne (km)	Kablowe (km)	Napowietrzne (szt)	Wewnętrzne (szt)	Napowietrzne (km)	Kablowe (km)
177,930	2,272	116	3	181,068	23,762

Gmina Werbkowice nie ma na majątku sieci oświetlenia ulicznego. Lamy oświetleniowe jak i linie do przesyłu energii do oświetlenia ulicznego zawieszane są na urządzeniach stanowiących własność Zamojskiej Korporacji Energetycznej. Oświetlenie uliczne zapewnia 288 szt lamp rtęciowo-sodowych z czego 107 szt zainstalowanych jest przy drogach gminnych natomiast 181 szt przy drogach powiatowych i drodze krajowej.

W roku 2008 podjęta została decyzja na szczeblu władz gminy o odłączeniu zasilania ulicznego w miejscowościach Kotorów, Wilków, Podhorce, zredukowano oświetlenie w systemie świetlnym co 2 lampy w m. Hostynne, Gozdów, Werbkowice (ul. Staszica i Sikorskiego) ze względu na zły stan techniczny urządzeń świetlnych, wysokie nakłady budżetowe ponoszone nieadekwatne do korzyści jakie daje oświetlenie uliczne w obecnym stanie technicznym. Po wygenerowaniu w ten sposób oszczędności i uwzględniając możliwości dofinansowania zewnętrznego, planuję się systematyczne unowocześnienie oświetlenia poprzez inwestycje w energooszczędne źródła energii, również z wykorzystaniem odnawialnych źródeł, nie tylko w miejscowościach w których zaniechano oświetlenia ulicznego ale i w całej gminie, także celem dostosowania do standardów panujących w UE.

5.2.2. Ciepłownictwo

Podstawowym nośnikiem wytwarzania energii cieplnej jest paliwo stałe w postaci węgla, mialu węglowego lub ich odmiany. Można przyjąć, iż węgiel jako paliwo, ma ok. 80 - 90% udział w rynku paliw na terenie Gminy Werbkowice. W gospodarstwach indywidualnych jako opał dominuje węgiel oraz drewno. Olej opałowy jako paliwo ma zastosowanie w kotłowniach kilku szkół.

W miejscowości Werbkowice budynki wielorodzinne Spółdzielni Mieszkaniowej, budynek Szkoły Podstawowej i Gimnazjum, budynek Gminnego Ośrodka Kultury, Przedszkola, Poczty, Ośrodka zdrowia są zaopatrywane w ciepło z kotłowni węglowej Cukrowni Werbkowice. Budynek Urzędu Gminy ma ogrzewanie typu olejowego na olej opałowy lekki EKOTERM.

Szkoły:

- ogrzewanie węglowe: szkoła w Hostynnem, Podhorce, Malice i Turkowice,
- ogrzewanie olejowe: szkoła w: Gozdów, Terebiń i Sahryń.

Osiedle mieszkaniowe w Gozdowie (po b.POM) jest ogrzewane z kotłowni osiedlowej opalanej węglem.

W związku z gazyfikacją terenu Gminy Werbkowice, przewiduje się, że część kotłowni

opalanym dotychczas węglem lub olejem opałowym przejść na ogrzewanie gazowe.

W gospodarstwach indywidualnych, ze względów ekonomicznych, można przypuszczać, że dominować nadal będzie ogrzewanie paliwem stałym tzn. węgiel oraz drewno. Należałoby promować wykorzystanie dla celów grzewczych odnawialnych źródeł energii tzn. wiatrownie, kolektory słoneczne, biomasa, słoma, wierzba energetyczna etc.).

5.3. Zaopatrzenie w wodę

Jak wynika z Programu Gospodarki Wodnej województwa lubelskiego, poziom Zwodociągowania dla województwa jest wysoki. Dla miast wynosi 92,67%, a dla gmin wiejskich 86,05%. Jednakże dla powiatu hrubieszowskiego, a zwłaszcza gminy Werbkowice jest on bardzo niski. Wskaźnik Zwodociągowania dla całego powiatu nie przekracza 50% ogółu ludności podłączonej do sieci rozdzielczej (przy czym zarówno z sieci stanowiącej własność komunalną jak i pozostałą). Najwyższy poziom Zwodociągowania zaobserwowano w mieście Hrubieszów (91,8% ludności podłączonych jest do sieci wodociągowej). Z kolei w gminie Werbkowice z sieci wodociągowej korzysta niecałe 21% ludności zamieszkującej ten obszar. Jest to najniższa wartość dla całego powiatu. Miejscowością o najwyższym współczynniku zwodociągowania w gminie jest miejscowość Werbkowice. W podobnej, niekorzystnej sytuacji w powiecie są gminy Mircze oraz Uchanie, gdzie wskaźnik zwodociągowania także jest bardzo niski.

Wykres nr 5 - wskaźnik % zwodociągowania w ujęciu gminnym i wojewódzkim

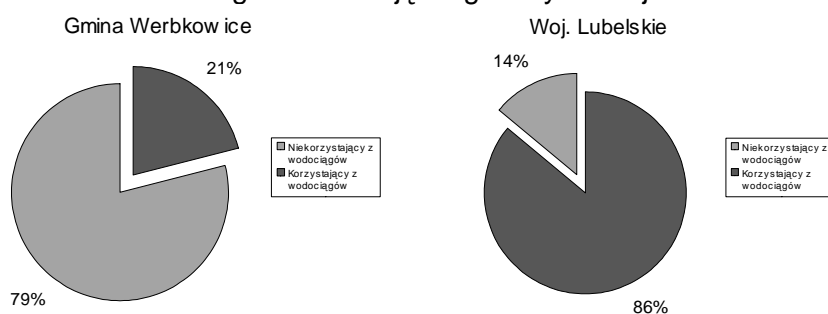

Tabela nr 23 Podstawowe parametry sieci wodociągowej na obszarze powiatu hrubieszowskiego

Wyszczególnienie	Gminy -Rok 2006							
	Werbkowice	Hrubieszów (miasto)	Uchanie	Dołhobyczów	Trzuszczany	Mircze	Hrubieszów (wieś)	Horodło
Długość czynnej sieci wodociągowej (km)	5,1	52,6	26,2	91,7	61,6	29,2	126,8	47,7
Ludność korzystająca z sieci wodociągowej (osób)*	2 246	17 020	1 556	3 066	2 575	1 766	3 836	2 697
% ludności podłączonych do czynnej sieci rozdzielczej	21,0	91,8	30,3	48,4	54,7	22,3	34,9	47,0

* Ujęto również osoby, które korzystają z sieci wodociągowej niestanowiącej własności komunalnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Władze gminy Werbkowice, problem zbiorowego zaopatrzenia ludności w wodę widziały już na początku lat 80 - tych. W tym celu została opracowana koncepcja Zwodociągowania gminy. Prace nad przystąpieniem do projektowania sieci wodociągowej rozpoczęły się w 1997 roku. Pozwolenie na budowę stacji uzdatniania wody jak i sieci wodociągowej dla miejscowości Werbkowice. Częściowo Wilków, Podhorce, Gozdów uzyskano w 2000 i 2002 roku. Od tego okresu rozpoczęto realizację tych zadań, w zakresie bardzo

ograniczonym. Dopiero w roku 2005 zrealizowano sieć wodociągową dla północnej części miejscowości Werbkowice. Zakres tego zadania obejmował 157 punktów czerpalnych.

Od lipca 2007 roku rozpoczęto kompleksową budowę sieci Wodociągowej podzieloną na trzy Etapy. W ramach planowanej inwestycji powstanie łącznie 42,204 km sieci wodociągowej. W pierwszym etapie inwestycji zakłada się budowę wodociągu Werbkowice w południowej części Werbkowic oraz wsiach: Wilków, Podhorce i Gozdów (w roku 2008 oddano do użytku budynek Stacji wodociągowej wraz z obiektami towarzyszącymi, sieć wodociągowa wraz z przyłączami z wyjątkiem ul. Kopernika i Sienkiewicza) - całość prac tego etapu, jego zakończenie planowane jest na III kwartał 2009r.). W rezultacie zakończenia prac powstanie sieć wodociągowa - 33990 mb, Przyłącza ok - 617 sztuk). W ramach kolejnego etapu inwestycji planuje się wykonanie sieci wodociągowej z przyłączami dla ul. Piłsudskiego w Werbkowicach o łącznej długości 362 m. W ramach etapu trzeciego planuje się wykonanie sieci wodociągowej z przyłączami w m. Alojzów i Gozdów. Sieć wodociągowa w miejscowości Alojzów o łącznej długości 6210 m. Sieć w miejscowości Gozdów zasilana będzie z wodociągu Czernicznyn gm Hrubieszów o łącznej długości 1642 m.

Do sieci wodociągowej stanowiącej własność komunalną dostęp uzyska:

- w miejscowości Werbkowice - 692 gospodarstw domowych zamieszkałych przez 2517 osób oraz 27 przyłączy do budynków usługowo-handlowych;
- w miejscowości Wilków - 35 gospodarstw zamieszkałych przez 158 osób, 1 przyłącze do budynku użyteczności publicznej;
- w miejscowości Podhorce - 111 gospodarstw domowych zamieszkałych przez 441 osób, 3 przyłącza do budynków usługowych;
- w miejscowości Gozdów - 180 gospodarstw zamieszkałych przez 750 osób i 4 przyłącza do budynków usługowych lub użyteczności publicznej;
- w miejscowości Alojzów - 65 gospodarstw zamieszkałych przez 300 osób, 1 przyłącze do budynku użyteczności publicznej.

Łącznie do nowo powstałej sieci wodociągowej podłączonych zostanie 4166 osób. Wskaźnik zwodociągowania gminy zwiększy się z poziomu 21% do poziomu prawie 39%, stanowiąc jednocześnie w pełni własność komunalną.

Sieć w miejscowości Werbkowice na styczeń 2009r. jest zasilana z ujęcia gminnego w Werbkowicach. Łączna długość sieci wodociągowej stanowiąca własność komunalną wynosi 5,06 km (4497 metrów w ramach inwestycji z roku 2005 plus 565 metrów w POM Gozdów - sieć w miejscowości Gozdów zasilana jest z ujęcia wody zlokalizowanego na terenie osiedla POM Gozdów). Przyłącza wodociągowe stanowią 4,2 km.

Mieszkańcy innych miejscowości korzystają wyłącznie ze studni wierconych i częściowo kopanych. W roku 2000 Powiatowy Inspektor Sanitarny w Hrubieszowie dokonał badań prób wody z 6 studni kopanych zlokalizowanych w m. Podhorce, Wilków, Gozdów. W wyniku tych badań stwierdzono, że główne zanieczyszczenia w tych studniach to: zła bakteriologia, bardzo wysoka liczba bakterii gr. Coli i bakterii gr. Coli typu kałowego, ponadnormatywna zawartość azotanów, azotynów i amoniaku, przekraczająca kilkakrotnie wymagane normy, w przypadku azotanów odnotowano nawet 12 - krotne przekroczenia, wysoka twardość dochodząca do 1500 mg Ca CO₃/ dm³, zwiększona zawartość chlorków i utlenialności.

Przeprowadzono również wrywkową kontrolę studni wierconych. Główne zastrzeżenia to: wysoka zawartość związków żelaza/przekraczająca 10 - krotnie dopuszczalną normę / i amoniaku, duża mętność i barwa. Woda ta zawiera bardzo duże ilości żelaza.

Tabela nr 24 Charakterystyka ujęć wody na terenie gminy Werbkowice

Miejscowość Użytkownik	Zasoby zatwierdzone »w kat B Wydajność m ³ /h Depresja m	Strefa ochronna	Ilość studni
Werbkowice Cukrownia Werbkowice	Q=120,0m ³ /h s=l 7,0 - 22,4 m		2
POM Gozdów Osiedle Mieszkaniowe	Q =63,9 m ³ /h s =5,7m	3,5 m od zachodu 8,5m od pozostałych stron	1
Turkowice Zespół Szkół Rolniczych	Q - 17m ³ /h s= 9,4 m		1
Werbkowice Gmina Werbkowice	Q= 70m ³ /h s =2,50 m		2
Werbkowice Komunalny Zakład Oczyszczania	Q=6m ³ /h s =0,25 m		1
Werbkowice Instytut uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa	Q= 8,0 m ³ /h s = 0,4 m		1
Sahryń Spółdzielnia Mieszkaniowa	Q =30,38 m ³ /h s =4,5 m		1
Honiatycze	Q=13,2 m ³ /h s = 7,8 m		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych gminy

Zaopatrzenie w wodę w innych miejscowościach Gminy:

- Turkowice - ujęcie i sieć wodociągowa Zespołu Szkół Rolniczych w Turkowicach - wybudowana w roku 1975r. Długość - 0,4 km obsługująca 34 mieszkań w budownictwie wielorodzinnym co stanowi 22% w stosunku do ogółu mieszkańców wsi Turkowice
- Sahryń - ujęcie o wydajności 3m³/h i sieć wodociągowa własnością Spółdzielni mieszkaniowej Sahryń długości 0,8 km obsługująca 36 mieszkań w budownictwie wielorodzinnym co stanowi 34% zwodociągowania do ogółu mieszkańców wsi Sahryń
- Gozdów - ujęcie i sieć wodociągowa stanowiąca mienie komunalne gminy Werbkowice długości 0,5 km obsługująca osiedle mieszkaniowe po byłym POM - Liczba przyłączy do budynków wielorodzinnych 8, obsługująca 53 gospodarstwa domowe / liczba osób korzystających z sieci 197 osób w Gozdowie / co stanowi 24% w ogólnej liczbie mieszkańców wsi Gozdów.

Ujęcia gminne to:

1. Ujęcie Gmina Werbkowice wydajność 70m³/h ilość studni 2 będzie zaopatrywało nowo wybudowana sieć wodociągową na terenie gminy. m. Werbkowice, Podhorce, Gozdów i Wilków.
2. Werbkowice Komunalny zakład Oczyszczania - ujęcie do potrzeb zakładu komunalnego 6m³/d
3. Gozdów POM - ujęcie 17m³/d

Ujęcia poza gminne zasilające wodociągi gminne to:

1. Ujęcie wraz ze stacją uzdatniania wody zlokalizowane na terenie fabryki (własność Cukrowni Werbkowice o wydajności 120m³/h, zasilające do końca roku 2008 6,7 km sieci wodociągowej gminnej w m. Werbkowice) oraz potrzeby własne zakładu. Obecnie tylko na potrzeby własne zakładu.

Nowa Stacja Uzdatniania Wody Gminna w Werbkowicach -ul. Sikorskiego - budynek wolno stojący. Na potrzeby ujęcia SUW pracują dwie studnie głębinowe (80m). Wydajność SUW wynosi 72 m³/h, produkcja wody wynosi 696 m³/ dobę. Stacja Uzdatniania Wody zasilą wodociąg grupowy gminy Werbkowice dostarczający wodę do wsi: Werbkowice, Podhorce, Gozdów i Wilków.

Tabela nr 25 Wykorzystanie wodociągów (stan na koniec 2006r. w miejscowościach w których na styczeń 2009 nie rozpoczęto nowych inwestycji i w których są nie planowane w temacie " Wodociąg Grupowego - Werbkowice)

Nazwa ujęcia	Miejscowość	Ilość mieszkańców korzystających z wodociągów gminnych	Ilość mieszkańców korzystających z wodociągów nie będących własnością gminy	Razem korzystający z wodociągów
SUW Gozdów	Gozdów	197	-	197
SUW Sahryń	Sahryń	-	98	98
SUW Zespół Szkół Rolniczych w Turkowicach	Turkowice	-	114	114
ogółem	-	197	212	409

Źródło: Dane Urzędu Gminy Werbkowice. styczeń 2009 r.

Gospodarstwa, które nie są podłączone do sieci wodociągowej czerpią wodę z własnych ujęć wody, posiadają ujęcia wody: indywidualne, przydomowe. Ujęcia te zaopatrują w wodę indywidualne gospodarstwa domowe, produkcję rolną, ogrodnictwo, przemysł itd. Większość z tych ujęć nie posiada wody do bezpośredniego spożycia przez ludzi, a jej wzrastające zanieczyszczenie wiąże się głównie z brakiem kanalizacji sanitarnej na terenach wiejskich oraz chemizacją rolnictwa. Jakość wody, znajdującej się w przydomowych ujęciach pod względem sanitarnym, jest zła. W większości przypadków jest to woda pozaklasowa, nienadająca się do spożycia. Niepokoi w przypadku studni kopanych zła bakteriologia, bardzo wysoka liczba bakterii gr. Coli i bakterii gr. Coli typu kałowego, ponadnormatywna zawartość azotanów, azotynów i amoniaku, przekraczająca kilkakrotnie wymagane normy, w przypadku azotanów odnotowano nawet 12 -krotne przekroczenia, wysoka twardość dochodząca do 1500 mg Ca CO₃/ dm³, zwiększona zawartość chlorków i utlenialności. Przeprowadzono również wrywkową kontrolę studni wierconych. Główne zastrzeżenia to: wysoka zawartość związków żelaza/przekraczająca 10 -krotnie dopuszczalną normę / i amoniaku, duża mętność i barwa. Woda ta zawiera bardzo duże ilości żelaza. Stąd też należy dążyć do tego aby jak największy procent mieszkańców gminy był zaopatrywany z sieci wodociągowej. Inwestycje wodociągowe przyczynią się do zdecydowanej poprawy jakości wody czerpanej przez mieszkańców przyłączanych miejscowości.

Zaniechanie inwestycyjne w powyższej terminologii wpływają także na: Zwiększoną ilość chorób gastrycznych wśród mieszkańców gminy w porównaniu do województwa spowodowana niską jakością wody; Niekorzystne warunki dla przyciągnięcia inwestorów spowodowane brakiem podstawowej infrastruktury technicznej; iski poziom bezpieczeństwa pożarowego.

5.4. Kanalizacja, oczyszczanie ścieków, gospodarka odpadami

5.4.1. Kanalizacja

Na terenie miejscowości Werbkowice istnieje kanalizacja sanitarna wykonana w systemie rozdzielczym, z grawitacyjnym zrzutem ścieków bytowych o długości 4,7 km. W Werbkowicach Ścieki przesyłane są do oczyszczalni ścieków kolektorem grawitacyjnym, dł. 4,7 km.. Zasięg układu sieciowego obejmuje osiedla: „Cukrownik „Szkołę Podstawową i Gimnazjum, ul. Sikorskiego, Staszica, część ul. Kościuszki (łącznie 4,7 km). Budynki mieszkalne i zbiorowego zamieszkania przyłączone do sieci kanalizacyjnej szt. 68. Ilość ścieków odprowadzanych do oczyszczalni ścieków 63,3 tys. m³/rok w tym 5,6 m³/rok ścieki dowożone. Układ sieciowy umożliwia odprowadzanie ścieków do oczyszczalni ścieków w Werbkowicach. Ilość mieszkańców korzystających z sieci w m. Werbkowice 1653 osoby.

Gozdów - osiedlowa sieć kanalizacyjna stanowiąca mienie komunalne o dł. 0,5 km odprowadzająca ścieki do osadnika Imhoffa i obsługująca 53 gospodarstwa domowe w budownictwie wielorodzinnym, ilość osób 197.

Sahryń - osiedlowa sieć kanalizacyjna odprowadzająca ścieki do lokalnej oczyszczalni

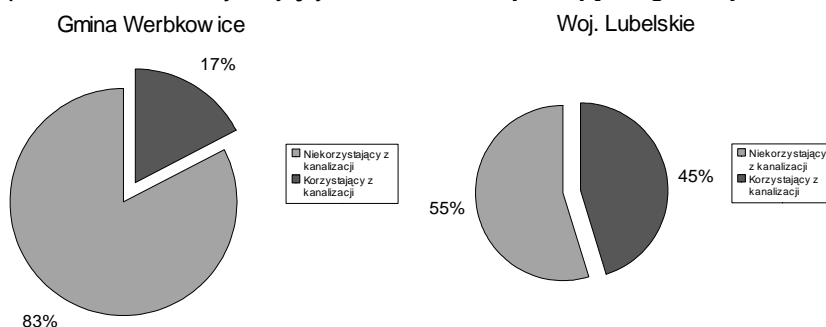
ścieków o dł.0,8 km i obsługuje 36 mieszkań w budownictwie wielorodzinnym. Ilość osób korzystających 98.

Turkowice - sieć kanalizacyjna obsługująca osiedle mieszkaniowe przy Zespole Szkół Rolniczych w Turkowicach długości 0,4 km obsługująca 24 gospodarstwa domowe w budownictwie wielorodzinnym, Ilość osób korzystających 114.

Oczyszczalnia ścieków w Werbkowicach - majątek gminy Werbkowice przekazany dla Komunalnego Zakładu Oczyszczania w miejscowości Werbkowice., przyjmuje ścieki z terenu miejscowości Werbkowice i ścieki dowożone z całej gminy. Istniejąca Gminna oczyszczalnia ścieków w Werbkowicach mechaniczno-biologiczna ze złożami biologicznymi TMB o przepustowości 880m³/d spełnia wymagania prawa w zakresie oczyszczania ścieków, przepustowość oczyszczalni jest wystarczająca do obsługi aglomeracji i przyjęcia ścieków dowożonych z poza jej zasięgu czyli innych miejscowości,obecnie jest nie w pełni wykorzystana. Odbiornikiem ścieków jest rzeka Huczwa. Wyposażona jest w 4 złoża biologiczne aktualnie eksploatowane są 2. W 2008r. zmodernizowano część osadową obecnie (w zakresie przeróbki osadu i osiągnięcia efektu ekologicznego), w następnych latach planowana jest modernizacja całej oczyszczalni ścieków wraz z punktem zlewnym ścieków.

Wskaźnik skanalizowania dla całego powiatu wynosi 29,4% ogółu ludności podłączonej do sieci rozdzielczej (przy czym zarówno z sieci stanowiącej własność komunalną jak i pozostałą). Najwyższy poziom skanalizowania notuje się w mieście Hrubieszów (77,3% ludności podłączonych jest do sieci). W przypadku pozostałych terenów powiatu, a zwłaszcza terenów wiejskich jest on znacznie niższy, przykładowo w gminie Werbkowice z sieci kanalizacyjnej korzysta nieco ponad 17% ludności zamieszkującej ten obszar. Miejscowością o najwyższym współczynniku skanalizowania jest miejscowość Werbkowice. Ogólna sytuacja w zakresie wyposażenie gminy Werbkowice w infrastrukturę wodno-ściekową jest więc wysoce niekorzystna.

Wykresy nr 6a i b - procentowo korzystających z kanalizacji w ujęciu gminnym i wojewódzkim

W fazie opracowania dokumentacji technicznej znajduje się kanalizacja sanitarna dla obszarów o zwartej zabudowie w m. Werbkowice, w roku 2010 planowany jest początek realizacji zadania o wartości powyżej 8mln zł. Miejscowość Werbkowice ujęta jest w Krajowym programie oczyszczania ścieków sanitarnych jako aglomeracja do skanalizowania do roku 2015. Inwestycja ta obejmie pozostałą część nieskanalizowaną miejscowości Werbkowice. Pozostała liczba mieszkańców z obszarów o zabudowie rozproszonej objęta zostanie programem sanitacji Gminy poprzez wyposażenie indywidualnych posesji w hydroponiczne przydomowe oczyszczalnie ścieków.

Obecnie stan skanalizowania Miejscowość Werbkowice i Gmina Werbkowice, uznaje się za zły. Natomiast brak jest układów sieciowych w rozproszonej zabudowie gminy, gdzie funkcjonują zbiorniki bezodpływowe (szamba), których znaczna część zanieczyszcza środowisko posiadając nieszczelne zbiorniki lub odprowadzając ścieki do rowów melioracyjnych, zanieczyszcza wody powierzchniowe i podskórne.

Tabela nr 26 Kanalizacja sanitarna Miejscowość Werbkowice i Gmina Werbkowice (stan na koniec 2008 r.)

Oczyszczalnia	Długość sieci w km	Pompowanie	Zasięg kanalizacji	Wykorzystanie - ilość mieszkańców
Werbkowice	4,7		ul. Sikorskiego ul. Staszica ul. Kościuszki /część/ i osiedle Cukrownik	1456
Gozdów	0,5		Osiedle POM	197
Sahryń	0,8		Osiedle PGR	98
Turkowice	0,4		Osiedle Zespół Szkół Rolniczych	114

Zródło: Dane Urzędu Gminy Werbkowice 2008.

Ilość mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej 1865 osób tj `17,5% ogółu mieszkańców.

5.4.2. Charakterystyka kanalizacji deszczowej

Główną formą zabudowy gminy Werbkowice jest budownictwo jednorodzinne, które nie wymaga zorganizowanego systemu odprowadzania wód opadowych, jedynie część miejscowości Werbkowice posiada budownictwo wielorodzinne. W miejscowości Werbkowice funkcjonuje częściowo kanalizacja deszczowa. Z osiedla mieszkaniowego wielorodzinnego "Cukrownik" obiektów Zespołu Szkół oraz z ulicy wewnątrzsiedlowej tj. M. Konopnickiej odprowadza wody opadowe do rowu melioracyjnego zlokalizowanego przy ul. Kryształowej i dalej rowem otwartym do rzeki Huczwa. Następny odcinek kanalizacji deszczowej to kanał burzowy wbudowany w pas drogi krajowej Nr 74 na odcinku od ul. Kościuszki do ul. Skargi. Kanał ten zbiera wody opadowe spływające powierzchniowo z ulic: Kościuszki, Zamojskiej, Staszica. Kolejnym odcinek kanału deszczowego to kolektor zbierający wody opadowe północnej części miejscowości Werbkowice zabudowanej budownictwem mieszkaniowym jednorodzinny. Pozostałe tereny zabudowy mieszkaniowej odprowadzenie wód mają zabezpieczone powierzchniowo ciągami jezdniymi dróg o przekroju ulicznym. Długość kanalizacji deszczowej na terenie Werbkowic wynosi - 1540 mb.

5.4.3. Gospodarka odpadami

Według danych w roku 2008 na terenie m. Werbkowice i Gminy Werbkowice zebrano z gospodarstw domowych i obiektach użyteczności publicznej 1880Mg odpadów komunalnych, 24 Mg szkła (11,3 Mg w roku 2006), 3500 Mg odpadów metalowych (2960 w roku 2006), 0,12 tony plastiku i 230 kg baterii. 1760 Mg komunalne są składowane, a 2971 Mg wykorzystuje się gospodarczo (odpady z przemysłu cukrowniczego).

W Miejscowości Werbkowice i Gmina Werbkowice funkcjonuje system usuwania odpadów, oparty o regularną usługę zbierania odpadów oraz indywidualnie oddawane przez wytwórców na WPGO. Miejsce unieszkodliwiania odpadów są składowiska zlokalizowane na terenie powiatu hrubieszowskiego (Łasków, Hrubieszów, Tyszowce). Miejscowość Werbkowice i Gmina Werbkowice nie posiada własnego składowiska odpadów, ani zakładu unieszkodliwiania.

Gmina Werbkowice posiada 2 Wiejskie Punkty Gromadzenia Odpadów zlokalizowane w m. Hostynne, Sahryń. Tam gromadzone są odpady komunalne tymczasowo i cyklicznie wywożone na składowisko w Łaskowie.

Gmina nie jest udziałowcem żadnego składowiska utylizuje odpady na Składowisku w Łaskowie wyłonionego w drodze przetargu, oraz odpady z pojemników Kp - 7 na składowisku w Hrubieszowie lub Kłątach.

Brak sortowni na terenie gminy, odpady wstępnie są sortowane na 2 wiejskich punktach gromadzenia odpadów oraz w gospodarstwach domowych (z nich zebrano 24 tony szkła).

1. Na terenie gminy prowadzona jest zbiórka selektywna odpadów typu szkło do pojemników

1100l opróżnianiem zajmuje się Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych w Tyszowcach i transportuje szkło na sortownię w Łaskowie gm. Mircze.

2. W gminie ustawionych jest 60 (przy 30 w roku 2006) pojemników o poj. 1100L do selektywnej zbiórki (na szkło, makulaturę, tworzywa sztuczne. n
3. W gospodarstwach indywidualnych posiadają podpisane umowy na odpady tj. 600 szt (przy 456 w roku 2006). pojemników na odpady o poj.110l na terenie gminy, opróżnianie PGK w Tyszowcach, gospodarstwo te wyposażane są w worki na szkło opakowaniowe kolorowe i białe.

Przedstawione dane obrazują że z roku na rok sytuacja w dziedzinie gospodarki odpadami ulega w Gminie Werbkowice Poprawie, wzrasta też świadomość mieszkańców gminy na ten temat (w szkołach prowadzone są zajęcia dot. problematyki zaśmiecania środowiska, segregacji odpadów - akcje zbierania baterii, Sprzątanie Świata itd). Nie jednak do standardów wyznaczonych przepisami UE, jest jeszcze długa droga, władze samorządowe muszą poczynić bardziej zdecydowane kroki w tym przedmiocie, co wiąże się z dużymi nakładami finansowym. Samorząd jednak w owej problematyce liczy na pomoc rządowych i europejskich programów.

5.5. Telekomunikacja

Teren Gminy Werbkowice praktycznie ma pełne pokrycie łącz telefonicznych. Dominującym operatorem jest TP S.A. Przez teren Gminy Werbkowice wzdłuż drogi krajowej jest ułożony kabel światłowodowy, którego odnoga prowadzi w kierunku Gminy Trzeszczany i dalej w kierunku Gminy Uchanie. Na terenie gdzie TP S.A. nie ma swoich łączy proponuje ona połączenie radiowe lub weszli operatorzy sieci telefonii komórkowych, którzy powoli ale systematycznie zdobywają coraz większy rynek dotychczas obsługiwany przez TP S.A.

Gmina przygotowuje się do rozbudowania i wdrożenia planu upowszechnienia dla mieszkańców gminy dostępu do internetu celem stworzenia społeczeństwa informacyjnego. Coraz większego znaczenia w gospodarce i życiu społecznym nabiera dostęp do informacji. Jawność życia publicznego, a także obywatelskie prawo dostępu do informacji, zagwarantowane przez Konstytucję RP, która stanowi, zgodnie z art. 54, iż każdy obywatel ma wolność pozyskiwania informacji, nakłada w tej mierze na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek stworzenia sprawnego systemu komunikacji społecznej, w tym także drogą elektroniczną, a w związku z tym budowy zintegrowanej infrastruktury informatycznej o zaawansowanych możliwościach usługowych.

Na podstawie ustaw sejm i rozporządzeń właściwych ministrów, dzisiejsze sprawy dotyczące „społeczeństwa informacyjnego” zostały uregulowane oraz w wymiarze samorządów lokalnych nabrały dużego tempa rozwoju. Państwo uchwalając ustawy takie jak: ustawa o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2001 r. Nr 112, poz. 1198), ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. 2005 r. Nr 64, poz. 565; Dz. U. 2006 r. Nr 12, poz. 65; Dz. U. 2006 r. Nr 73, poz. 501), które bezpośrednio dotyczą Urzędu Gminy, jak też ustawy o podpisie elektronicznym, o standardach wymiany plików komputerowych stworzyło drogę rozwoju samorządów w stronę informatyzacji. Do tej pory, jeżeli chodzi o infrastrukturę informatyczną, brak było konkretnych działań w tej sferze głównie z braku środków, jak również z winy małego zaangażowania decydentów gminnych w sprawy społeczeństwa informacyjnego.

Wchodząc w projekt rozwoju informatycznego powiatu hrubieszowskiego, a tym samym rozwoju Gminy Werbkowice, zostaną udostępnione informacje, dokumenty i usługi:

1. Biuletyn Informacji Publicznej - umożliwiający interesantom dostęp do informacji m.in.: uchwał Rady Gminy, zarządzeń Wójta Gminy.
2. Elektroniczna Skrzynka Podawcza - umożliwiający interesantom wnoszenie podań/spraw w formie podpisanych elektronicznie podpisem kwalifikowanym dokumentów elektronicznych czyli pełną interakcję z Urzędem. Realizuje ona ustawowy wymóg określony w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 29.09.2005 w sprawie warunków organizacyjno-technicznych doręczania dokumentów elektronicznych podmiotom publicznym (Dz. U. z 2005 Nr 200, poz. 1651). Oznacza to, że Urząd będzie posiadał funkcjonalność: "Dostępnego publicznie środka komunikacji elektronicznej służącego do

przekazywania informacji w formie elektronicznej do podmiotu publicznego przy wykorzystaniu powszechnie dostępnej sieci teleinformatycznej.”

3. Elektroniczny Obieg Dokumentów - umożliwiające wprowadzanie dokumentów do systemu, np.: korespondencji (pism, faksów) i przetworzenie ich na postać elektroniczną, nadawanie praw dostępu dla poszczególnych pracowników organizacji zgodnie ze zdefiniowanymi regułami dekretacji, definiowanie ścieżek obiegu dokumentów, sprawdzanie i raportowanie stanu pracy, publikowanie danych, np. dla interesantów na stronach WWW
4. Podpis Elektroniczny - wykorzystanie kwalifikowanych podpisów elektronicznych w Urzędzie umożliwi wymianę dokumentów elektronicznych z interesantami.
5. Elektroniczne Formularze - umożliwiające wykorzystanie formularzy publikowanych na stronach WWW w celu zdalnego wypełniania dokumentów wykorzystywanych przez interesantów podczas załatwiania spraw w urzędzie. W połączeniu z Podpisem Elektronicznym dokument będzie mógł być bezpośrednio dostarczony do Elektronicznej Skrzynki Podawczej i Elektronicznego Obiegu Dokumentów.

W projekcie rozwoju informatycznego powiatu hrubieszowskiego, oprócz ww. usług, czyli stworzenie tzw. e - Urzędu i dotarcie do interesanta poprzez usługi sieciowe, planuje się przede wszystkim poprawę stanu urządzeń ICT poprzez zastąpienie obecnych rozwiązań nowatorskimi w pełni skalowalnymi zakładając dynamiczny rozwój technologii branży komunikacji elektronicznej, utworzenie na terenie gminy Hotspotów (czyli otwarty i dostępny publicznie punkt dostępu umożliwiający dostęp do Internetu za pomocą sieci bezprzewodowej - Okablowanie strukturalne i dedykowana instalacja elektryczna oraz urządzenia sieci bezprzewodowej (Hot - Spot, urządzenie bazowe) zostaną zainstalowane w Hali Sportowej. Hala sportowa w Werbkowicach jest najwyższym i najwyżej położonym budynkiem w tej miejscowości. Wykonanie instalacji LAN i dedykowanej instalacji elektrycznej ma spełnić dwie funkcje. Po pierwsze, w budynku znajduje się sala, gdzie zostanie zorganizowane telecentrum. Zostaną przygotowane stanowiska komputerowe, gdzie będzie darmowy dostęp do Internetu. W tym celu musi zostać wykonana instalacja logiczna. Po drugie, na dachu hali sportowej zostanie umieszczony Hot - Spot, który obejmie swym zasięgiem sporą część Werbkowic, zapewniając w ten sposób bezprzewodowy dostęp do Internetu osobom odwiedzającym tę miejscowość.), a w ramach bezpieczeństwa utworzenie monitoringu na terenie Gimnazjum i Szkoły Podstawowej w Werbkowicach. Oprócz Urzędu Gminy zostaną również z informatyzowane jednostki podległe jak: Samorządowa Jednostka Oświaty, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Werbkowicach, w GOK - u zainstalowane powinny być Instalacje teletechniczne, a Monitoring infomatu - UG Werbkowice.

Stworzenie Zintegrowanego Systemu Informatycznego wpłynie na poprawę efektywności działania gminnej administracji, gminnych jednostek organizacyjnych i w efekcie poprawę poziomu życia mieszkańców jak również lepszą promocję gminy oraz różnych podmiotów funkcjonujących w Gminie Werbkowice. Korzyści płynące z rozwoju informatyzacji w Gminie mają wiele płaszczyzn - od wymiaru pojedynczego obywatela (dostęp do informacji, możliwość zdalnego załatwiania spraw, telenauka, telepraca i inne), poprzez podmioty gospodarcze (e - biznes, e - commerce) do Urzędu Gminy - (udostępnianie informacji, promocja gminy, zarządzanie kryzysowe i inne).

Tabela nr 27 Stan komputeryzacji systemu oświaty w Gminie Werbkowice

Lata		2004	2005	2006	2007
komputery w szkole					
ogółem	szt.	70	71	105	154
szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	szt.	47	46	76	96
gimnazja dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	szt.	23	25	29	58
pracownie komputerowe					
ogółem	izba	8	7	12	13
szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	izba	6	4	8	9
gimnazja dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	izba	2	3	4	4
komputery podłączone do Internetu					
ogółem	szt.	62	64	96	110
szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	szt.	39	40	67	71
gimnazja dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	szt.	23	24	29	39
Szkoły podstawowe i gimnazjalne wg poziomu kształcenia					
udział szkół wyposażonych w komputery					
szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	%	66,67	66,67	88,89	77,78
gimnazja dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	%	66,67	66,67	66,67	66,67
uczniowie przypadający na 1 komputer					
szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	osoba	27	24	12	7
gimnazja dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	osoba	25	23	17	8

Tabela nr 28 Sprzęt obecnie używany w Urzędzie Gminy Werbkowice

Lp.	Nazwa sprzętu	Ilość (w szt.)
1.	Komputer stacjonarny	3
2.	Drukarka	6
3.	Skaner	2
4.	Zestaw komputerowy stacjonarny	25
5.	Serwer	2
6.	Laptop	1
7.	Projektor	1
8.	Zasilacz UPS	3
9.	Dysk przenośny	1

Źródło: Dane Gminy Werbkowice.

W chwili obecnej wymieniony sprzęt jest wykorzystywany tylko do pracy urzędu na 29 stanowiskach pracy w Urzędzie Gminy Werbkowice. Sprzęt komputerowy, który posiada UG jest w większości wysłużony i przestarzały, np. stare monitory typu CRT. Występuje duża różnorodność programowa - systemy operacyjne od Windows 98 (około połowy jednostek komputerowych) przez Windows 2000 do Windows XP (głównie wersja Home), oprogramowanie biurowe od Word 97 do Word 2007. Istnieje konieczność zakupu nowych zestawów komputerowych pozwoli na wymianę najstarszych jednostek, dodatkowe nowe monitory LCD zastąpią pozostałe Monitory CRT. Po wymianie pozostanie stosunkowo nowy sprzęt komputerowy, jednorodny systemy operacyjne - Windows XP Home i Professional, pakiety biurowe Office 2003 do Office 2007. W użyciu pozostaną tylko monitory LCD. Zakup serwerów i sprzętowego firewall'a pozwoli na skonfigurowanie bezpiecznego dostępu do Internetu oraz centralne zarządzanie komputerami w sieci LAN. Po zakupie i zainstalowaniu powyższego sprzętu komputerowego oraz budowie profesjonalnej sieci komputerowej w urzędach gdzie zostanie zrealizowany projekt będzie możliwość wdrożenia poszczególnych systemów i oprogramowania.

5.6. Komunikacja

Układ komunikacyjny Miejscowości i Gminy Werbkowice funkcjonuje w oparciu o:

- układ drogowy,
- linię kolejową

Układ drogowy gminy ma zadanie zabezpieczać potrzeby transportowe gminy, zapewniając powiązania krajowe i regionalne.

Cały system komunikacyjny gminy rozwijał się w oparciu o dwie główne drogi tj. drogę krajową Nr 74 i drogę wojewódzka nr 850. Obie drogi stanowią korytarze transportowe na ich osnowie budowane są pasma rozwoju gospodarczego gminy w zakresie komunikacji.

1. droga krajowa Nr 74 Sulejów - Granica Państwa długości ok. 350 km w granicach administracyjnych gminy Werbkowice długość tej drogi wynosi 14,922 km i jest zlokalizowana w km 317+768 - 332+846. Droga ta o szerokości jezdni 7,0 m przystosowana jest do przenoszenia zwiększonych obciążeń ma bardzo duże znaczenie gospodarczo-komunikacyjne. Pełni funkcję drogi tranzytowej do przejścia granicznego w Zosinie. Droga ta na terenie gminy Werbkowice przebiega przez dwie miejscowości o zwartej zabudowie tj. miejscowość Hostynne i Werbkowice. Dla poprawy bezpieczeństwa ruchu w miejscowości Kolonia Hostynne należy wybudować ciąg dla ruchu pieszego oraz w miejscowości Werbkowice dodatkowy ciąg jezdny dla obsługi pojazdów dowożących zboże i buraki cukrowe do PZZ i Cukrowni Werbkowice. W centrum miejscowości Werbkowice wskazanym jest wprowadzenie pionowego oznakowania przez budowę urządzeń sygnalizacji świetlnej co poprawiłoby bezpieczeństwo ruchu drogowego / włączenie drogi powiatowej Werbkowice - Tyszowce / jak i ruchu pieszego.
2. droga wojewódzka Nr 850 Tomaszów - Alojzów długości 48,544 km w granicach administracyjnych gminy Werbkowice długość tej drogi wynosi 12,749 km i jest zlokalizowana w km 35+796 - 48+544. Droga ta stwarza połączenie komunikacyjne z południową częścią kraju. Nośność nawierzchni której szerokość wynosi 6,0 m przystosowano do obciążeń o dużym tonażu.
3. drogi powiatowe, o łącznej długości na terenie gminy Werbkowice - 79,210 km z czego : 74,803 km to drogi o nawierzchni twardej z mas mineralno-bitumicznych. Tworzą połączenie do wszystkich miejscowości na terenie gminy. Sieć dróg powiatowych jest wystarczająca lecz ich stan techniczny wymaga przebudowy, modernizacji lub remontu. Dla poprawy bezpieczeństwa ruchu na drogach powiatowych należy dążyć do budowy ciągów pieszych przez następujące miejscowości : Gozdów, Malice, Turkowice. Miejscowości te mają zwartą zabudowę, są to miejscowości o dużej liczebności mieszkańców. Stan techniczny nawierzchni tych dróg jest bardzo zły Drogi te od czasów budowy nigdy nie były kompleksowo modernizowane ani nie podlegały przebudowie. Nośność tych dróg jest bardzo mała. Wprowadzanie czasowych ograniczeń tonażu w okresie wiosennym chroni przed rozszerzaniem się przełomów i dalszych spękań, lecz nie poprawia jakości przejezdności. Bardzo ważne znaczenie komunikacyjne i gospodarcze mają dwie drogi powiatowe tj. Werbkowice - Tyszowce i Werbkowice - Kotorów - Honiatyczki - Kotlice. Są to ciągi komunikacyjne łączące drogę krajową z drogą wojewódzką i z drogą powiatową. Łączą siedziby gminy Tyszowce oraz miejscowości gminy Miączyn. Stan techniczny tych dróg wymaga natychmiastowej modernizacji bądź przebudowy. Nie wykonanie takich robót na drodze Malice - Honiatyczki spowoduje całkowity brak przejezdności. Na niektórych odcinkach droga ta wymaga natychmiastowego wzmocnienia nawierzchni oraz wykonanie odwodnienia korpusu drogowego. Gmina Werbkowice każdego roku udziela w pomocy finansowej dla organu zajmującego się utrzymaniem dróg powiatowych tj. dla Zarządu Dróg Powiatowych w Hrubieszowie na wzmocnienie odcinków dróg powiatowych będących w najgorszym stanie technicznym. Jest to jednak doraźna pomoc, pozwalająca na poprawę przejezdności w bardzo małym zakresie.
4. drogi gminne - długości 134,4 km w tym 22,0 km o nawierzchni bitumicznej, 2,1 km z kostki betonowej, 35,3 km o nawierzchni tłuczniowej, 25,0 km o nawierzchni wzmocnionej żwirem lub żużlem, pozostała sieć dróg gminnych to drogi o nawierzchni z gruntu rodzimego. Drogi gminne są uzupełnieniem sieci dróg powiatowych, pełnią funkcję obsługi terenów rolnych jak również bezpośrednio łączą tereny luźnej zabudowy z drogami powiatowymi. W ośrodku gminnym tj. w miejscowości Werbkowice ciągi dróg gminnych tworzą ulice, które w

większości są utwardzone. W ośrodku gminnym Werbkowice istnieje potrzeba rozbudowy wewnętrznych placów i ulic. Zachodzi potrzeba rozbudowy i budowy parkingów w pobliżu urzędów oraz kompleksu usługowo-handlowego w centrum miejscowości Werbkowice. Sieć dróg gminnych na terenie gminy Werbkowice rozbudowana. Problemem jest ich stan techniczny. W większości są to drogi budowane w latach siedemdziesiątych w ramach czynów społecznych miejscowej ludności. Ich budowa została zakończona na etapie podbudowy z gruntu stabilizowanego cementem. Po takich nawierzchniach odbywał się ruch, doprowadzając ich stan do całkowitej dewastacji. Z tych też względów w chwili obecnej zachodzi pilna potrzeba przebudowy tych dróg przez wykonanie renowacji istniejącego odwodnienia korpusu drogi, wzmocnienia istniejącej podbudowy oraz wykonania nawierzchni z mas mineralno-asfaltowych. Najpilniejsze wykonanie takiego zakresu obejmuje drogi gminne o większym znaczeniu gospodarczym tj. Drogi przy których zlokalizowana jest zabudowa mieszkalno-zagrodowa. Ocenia się, że takich dróg wymagających pilnej przebudowy jest ok. 15 km. Pozostałe drogi gminne ulepszone lub o nawierzchni gruntowej będą utrzymywane w stanie przejezdności przez wykonywanie remontu częściowego. Drogi te stanowią wyłącznie dojazdy do pól lub mniejszej liczby zabudowań. Zachodzi również potrzeba przebudowy ulic w miejscowości Werbkowice leżących w ciągu dróg gminnych. Pomimo, że są to drogi utwardzone, rozwiązania techniczne włączy do dróg wyższej kategorii oraz skrzyżowań nie odpowiadają warunkom technicznym dla kategorii dróg gminnych, a tym samym stwarzają bardzo duże zagrożenie dla ruchu drogowego jak i pieszego.

W roku 2009 przewiduje się wykonanie opracowania dokumentacji technicznej przebudowy następujących dróg :

1. W miejscowości Werbkowice:
 - ul. Jana Pawła II 440 m,
 - ul. Partyzantów - 450 m
 - ul. Szkolna - 290 m
2. Droga gminna Hostynne - Konopne - ok. 2, 5 km
3. Droga gminna Łysa Góra - Terebiniec - ok. 3 km

Rozpoczęcie realizacji tych zadań przewidziane jest w roku 2010. Wykonanie powyższego pozwoli na poprawę nośności drogi, komfortu jazdy oraz poprawi bezpieczeństwo ruchu. Przebudowa dróg w miejscowości Werbkowice poprawi bezpieczeństwo ruchu kołowego jak i pieszego, przez prawidłowe rozwiązania skrzyżowań, oznakowanie, budowę chodników oraz miejsc postojowych. Ma to ogromne znaczenie z uwagi na fakt lokalizacji zespołu szkół przy jednej z dróg planowanych do przebudowy.

Linia kolejowa: Przez teren gminy przechodzą dwie linie kolejowe - normalnotorowa Hrubieszów - Zamość oraz szerokotorowa Rawa Ruska /Ukraina - Hrubieszów - Huta Katowice.

Linia Hutnicza Szerokotorowa (w skrócie LHS; dawniej zwana Linią Hutniczo-Siarkową) jest linią towarową (tzw. przemysłową), posiadała też znaczenie strategiczne. LHS jest najdłuższą linią szerokotorową w Polsce, i jest najdalej wysuniętą na zachód linią szerokotorową (o prześwicie 1520 mm) w Europie, mało tego - na niej znajduje się np. największa w naszym kraju rampa towarowa (na stacji Sławków Południowy w Zagłębiu), czy pierwsza jaką wybudowano przeprawa mostowa posadowiona na palach wielkośrednicowych (na rz. Wiśle, w miejscowości Matiaszów). Ogólnie można też dodać, że każda przeprawa mostowa na LHS wywiera dość duże wrażenie zarówno pod względem wielkości, jak i wykonania. LHS przebiega przez południowy - wschód i południe naszego kraju mając blisko 400 km długości. Polski odcinek LHS swój bieg rozpoczyna na granicy Polski z Ukrainą na Bugu w okolicach Hrubieszowa (któremu brakuje 18 km, aby być najdalej wysuniętym na wschód zakątkiem Polski), w miejscowości o nazwie Gródek biegnie od mostu na Bugu przez Łudin, Izov, Władimir Wołyński do Kowla, gdzie włącza się do sieci kolejowej kolei ukraińskich UŻ.

Polska część LHS biegnie od w/w mostu w Gródku przez Hrubieszów, Jarosławiec, Wysokie (Zamość Bortatycze), Brody (Szczepreszyn), Zwierzyniec, Biłgoraj, Puszcę Sandomierską (bynajmniej nie chodzi tu o nazwę mijanki), Knapy (Wolę Baranowską), Sędziszów, Olkusz i Bukowno. LHS swój bieg kończy na 394,650 kilometrze na stacji Sławków Południowy w Zagłębiu Dąbrowskim (25 km od Katowic).

Tabela nr 29 Drogi w granicach administracyjnych miejscowości Werbkowice i poza granicami (stan na koniec 2008 r.)

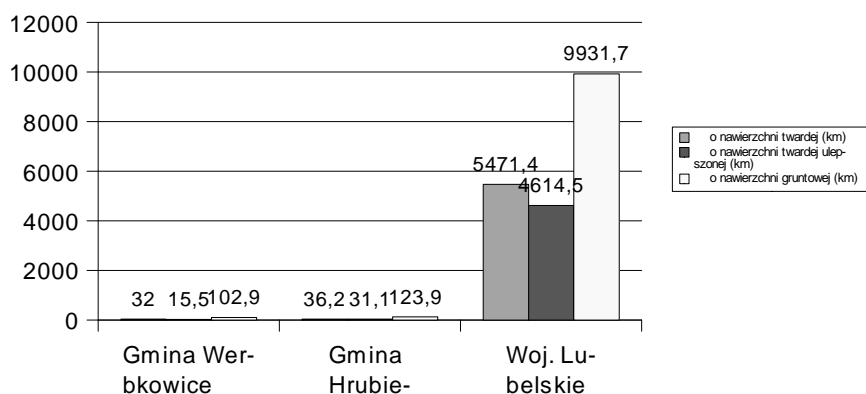
Kategoria dróg	Długość ogółem w km		Długość według rodzaju nawierzchni									
			twarda						gruntowa			
			ulepszona				nieulepszona		wzmocniona żużlowa		naturalna z gruntu rodzinnego	
			bitumiczna		kostka		tłuczniowa					
M	P	M	P	M	P	M	P	M	P	M	P	
Krajowe	14,922		14,922									
Wojewódzkie	12,749		12,749									
Powiatowe	79,210		74,803						0,417		3,995	
Gminne	134,40		17,40		2,100		15,100		23,700		76,800	

Źródło: Dane Urzędu Gminy Werbkowice. Sprawozdanie o sieci dróg publicznych wg. stanu na grudzień 2006 r

M - w granicach administracyjnych miejscowości Werbkowice

P - poza granicami administracyjnymi miejscowości Werbkowice

Wykres nr 7 - ilość kilometrów dróg (o wskazanym typie nawierzchni) na terenie Gminy Werbkowice, Gminy Hrubieszów i w ujęciu wojewódzkim

Głównym powiązaniem komunikacyjnym Gminy Werbkowice jest transport publiczny z Hrubieszowem i Zamościem. Spośród gmin graniczących z Gminą Werbkowice gmina hrubieszowska ma większe skupisko zakładów pracy, instytucji, placówek edukacyjnych, z których korzysta liczna grupa mieszkańców gminy Werbkowice. Zatem podstawowym powiązaniem komunikacyjnym gminy Werbkowice jest transport publiczny z Hrubieszowem, oparty o komunikację autobusową i tzw. busy. Komunikacja autobusowa realizowana jest przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Lublinie o/Hrubieszów Sp. z o.o. i przez prywatne przedsiębiorstwa przewozowe. W miejscowościach, przez które przebiega komunikacja autobusowa, komunikację publiczną można uznać za zadowalającą.

5.7. Budownictwo mieszkaniowe

Zabudowa Miejscowości Werbkowice i Gminy Werbkowice to budynki mieszkalne: wielorodzinne i jednorodzinne. Na terenie Gminy Werbkowice znajduje się łącznie 2668 budynków mieszkalnych (3066 - * W roku 2002 zasoby mieszkaniowe zamieszkałe, od roku 2003 zasoby), które zamieszkuje 10731 osób - stan koniec 2006r (o przeciętnej powierzchni użytkowej 81,7m² i na 1 osobę 24,9m². W budynkach jednorodzinnych (2622 budynków) mieszka 8734 osób tj. 81% mieszkańców Gminy Werbkowice. W budynkach wielorodzinnych (46 budynków stanowiących 2% ogółu budynków), mieszka 1985 osób, tj. 19% gminy.

Tabela nr 30 Zasoby mieszkaniowe Gminy Werbkowice (stan na koniec 2006 r.)

Lp.	Nazwa miejscowości	Budynki wielorodzinne	Liczba osób	Budynki jednorodzinne	Liczba osób	Razem liczba osób
1.	Adelina	-	-	29	105	105
2.	Alojzów	-	-	98	353	353
3.	Dobromierzyce	-	-	76	240	240
4.	Gozdów	8	199	180	617	816
5.	Honiatycze	-	-	86	216	216
6.	Honiatycze Kol	-	-	69	186	186
7.	Honiatyczki	-	-	85	269	269
8.	Hostynne	-	-	112	338	338
9.	Hostynne Kol	-	-	135	431	431
10.	Konopne	-	-	50	164	164
11.	Kotorów	2	42	57	168	210
12.	Łotów	-	-	17	45	45
13.	Łysa Góra	-	-	49	192	192
14.	Malice	-	-	120	356	356
15.	Peresołowice	-	-	76	216	216
16.	Podhorce	-	-	128	445	445
17.	Sahryń	8	143	78	279	422
18.	Sahryń Kol	-	-	57	243	243
19.	Strzyżowiec	-	-	31	67	67
20.	Terebiniec	-	-	90	325	325
21.	Terebiń	-	-	208	817	817
22.	Turkowice	3	107	139	417	524
23.	Werbkowice	25	1494	478	1550	3044
24.	Wilków	-	-	88	354	354
25.	Wronowice	-	-	64	271	271
26.	Zagajnik	-	-	24	70	70
	Razem	46	1985	2622	8734	10719

Źródło: Dane Urzędu Gminy Werbkowice.

Tabela nr 31 Struktura własnościowa budynków wielorodzinnych (stan na koniec 2006 r.)

Własność budynku	Ilość budynków	% ogółu budynków	Powierzchnia mieszkaniowa - m ²	% ogółu powierzchni	Ilość osób	% ogółu mieszkańców
Spółdzielnie mieszkaniowe	21	1	20376	64,56	1033	10
Gmina Werbkowice	9	0,5	635	2,01	27	1
Wspólnoty mieszkaniowe	25	1	10550	33,43	952	9
Budynki prywatne	2613	97,5	b/d	b/d	8707	80
Razem	2668	100	31561	100	10719	100

Źródło: Dane Urzędu Gminy Werbkowice 2007r.

Na terenie Miejscowości Werbkowice i Gminy Werbkowice największymi osiedlami mieszkaniowymi są:

1. Osiedle Spółdzielni Mieszkaniowej „Cukrownik” + wspólnoty w miejscowości Werbkowice - razem 431 lokali zamieszkałych przez 1494 osób
2. Osiedle Spółdzielni Mieszkaniowej Sahryń razem 47 lokali, zamieszkałych przez 143 osób.
3. Osiedle wspólnoty w Turkowicach - 26 lokali, w których mieszka 107 osób.
4. Osiedle wspólnoty w Gozdowie - razem 62 lokali zamieszkałych przez 199 osób.

Osiedla - to ogółem 587 lokali, w których mieszka 1985. osób, stanowią one 22% ogólnej liczby lokali mieszkaniowych w gminie i mieszka w nich 19% ludności gminy.

60% budynków Spółdzielni Mieszkaniowych posiada pełny standard techniczny. W

10% budynków będących własnością Spółdzielni Mieszkaniowych przeprowadzono remonty kapitalne. W 50% budynkach Spółdzielni Mieszkaniowych szczególnie Spółdzielni Cukrownik w Werbkowicach dokonano remontu kapitalnego dachu oraz dociepleń ścian szczytowych, prace te będą kontynuowane zmierzające do wykonania ocieplenia wszystkich budynków w miarę posiadanych środków

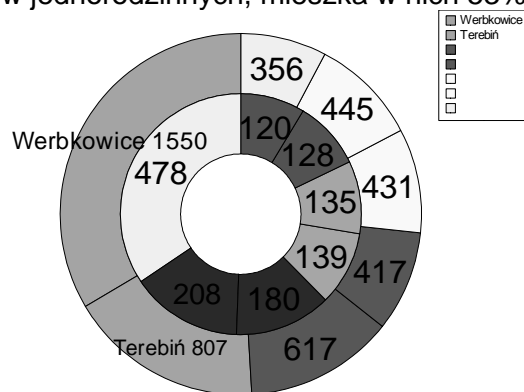
Na terenie gminy znajdują się budynki wybudowane przez 1945 r. W gminie jest ich około 20 budynków w wieku pomiędzy 50 - 100, lat, których remont ze względu na ich stan techniczny oraz wiek jest nieopłacalny, powinny zostać rozebrane (łącznie 25 lokali).

80% ogółu budynków wielorodzinnych w gminie to budynki wybudowane w latach 1960 - 2000.

Największa ilość budynków jednorodzinnych znajduje się w osiedlach:

1. Werbkowice - 478 budynków, 1550 mieszkańców.
2. Terebiń - 208 budynków, 807 mieszkańców.
3. Gozdów - 180 budynków, 617 mieszkańców.
4. Turkowice - 139 budynków, 417 mieszkańców.
5. Hostynne Kol - 135 budynków, 431 mieszkańców.
6. Podhorce - 128 budynków, 445 mieszkańców.
7. Malice - 120 budynków, 356 mieszkańców.

Wykres nr 8 Wykres kołowy ilość budynków/mieszkańców w miejscowościach 1 – 7. Osiedla te stanowią 52% ogółu budynków jednorodzinnych, mieszka w nich 53% mieszkańców gminy.

Największy rozwój budownictwa wielorodzinnego to lata:

1. 50, 60, 70 - te, budownictwo w technologii tradycyjnej, (osiedle Werbkowice, Sahryń, Gozdów).
2. 80 - te, technologia wielkiej płyty, (osiedla: w Werbkowicach, Cukrownia 2 budynki, POM Gozdów 2 budynki, Turkowice Zespół Szkół 1 budynek, PZZ Werbkowice 2 budynki,
3. przełom lat 90 - tych i 2000 r. (Werbkowice 1 budynek i osiedle Sahryń 1 budynek.

Początek lat 90 - tych był czasem rozwoju budownictwa jednorodzinnego w gminie (rozwój rynku materiałów budowlanych, wprowadzenie ulgi budowlanej od podatku dochodowego).

W latach 1990 - 1995 wydano 99 pozwoleń na budowę budynków mieszkalnych jednorodzinnych w latach 1996 - 2006 wydano 73 pozwoleń na budowę, i okres ten można podzielić na dwa etapy tj. lata 1996 - 2000 to okres w którym wydano pozwolenia na 19 budynki i lata 2001 - 2006 ponowne zainteresowanie budownictwem mieszkaniowym gdzie wydano 54 pozwolenia Wspomniany okres lat 1996 - 2006 charakteryzuje się mimo mniejszej ilości budowy nowych budynków rozbudową i modernizacją istniejących wcześniej wybudowanych budynków Tendencje rozwoju budownictwa jednorodzinnego powinny się utrzymać choćby z uwagi na nisko oprocentowane kredyty hipoteczne (ich ogólnej dostępności), wzrost poziomu życia po wejściu do UE czy też w wyniku odrolnienia obszarów gruntu. i planowanych ułatwień w tej tematyce na obszarach miejskich powstaną osiedla mieszkaniowe w: będzie kontynuowana budowa budynków jednorodzinnych na istniejącym osiedlu domków jednorodzinnych w części północno-zachodniej. Nowe budynki jednorodzinne w przeważającej większości odznaczają się wysokim standardem technicznym, zastosowaniem nowoczesnych materiałów budowlanych, co wpływa na

energooszczędność i niskie koszty utrzymania lokalu.

6. Stan rozwoju infrastruktury społecznej.

6.1. Oświata i wychowanie

Gmina Werbkowice jest organem prowadzącym dla 10 placówek oświatowo-wychowawczych w tym :

- 1 przedszkole publiczne,
- 7 szkół podstawowych publicznych,
- 2 gimnazja publiczne.
- Na terenie gminy funkcjonują również 3 niepubliczne placówki oświatowo-wychowawcze:
- 2 szkoły podstawowe
- 1 gimnazjum

Szkoły i przedszkola funkcjonują jako jednostki budżetowe, a ich obsługą zajmuje się Samorządowa Jednostka Oświaty w Werbkowicach

Ponadto w gminie funkcjonuje również:

1. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Turkowicach (Liceum Ekonomiczno-Administracyjne, Technikum Agrobiznesu, Gimnazjum), dla których organem prowadzącym jest Starostwo Powiatowe w Hrubieszowie.

Szkoły podstawowe i gimnazja prowadzone przez Gminę funkcjonują w oparciu o podział terenu gminy na rejony szkolne, co łączy się z organizacją dowozu uczniów z odległych miejscowości. W roku szkolnym 2008/2009 obowiązkiem dowożenia objętych jest 413 uczniów. Długość dziennej trasy dowożenia wynosi 600 km. Organ prowadzący dysponuje 3 samochodami: 2 autobusy szkolne na 40 i 20 miejsc i 1 bus 12 miejsc, którymi dziennie przewożonych był 213 uczniów. Pozostałe 200 przewożonych jest w ramach zawartej umowy przez PKS Hrubieszów.

Placówki wychowania przedszkolnego prowadzone są jedynie przez jst. Do placówek wychowania przedszkolnego w gminie Werbkowice w roku 2008 uczęszczało 164 dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Ogólna szacunkowa liczba dzieci w wieku przedszkolnym wynosiła 393. Do przedszkola gminnego uczęszczało 110 dzieci (w tym do kl"O" - 40), do „zerówek” w szkołach podstawowych - 77 dzieci.

Ponadto na terenie gminy działa 1 przedszkole Samorządowe „Bajka” w miejscowości Werbkowice. Budynek stanowi własność komunalną. Budowany w latach 60 ubiegłego wieku znajduje się w dobrym stanie technicznym, ale wymaga remontu. W placówce zatrudnionych jest 8 nauczycieli - wszyscy z wyższym wykształceniem.

W roku szkolnym 2008/2009 przyjęto do przedszkola ogółem 110 dzieci. Utworzono 5 oddziały z czego oddziały sześciolatków (40 dzieci) i oddziały dzieci poniżej szóstego roku (70 dzieci).

We wrześniu 2008r, 2 placówki prowadzone przez Gminę zostały przejęte przez niepubliczne podmioty prawne w Honiatyczach i Podhorcach. na bazie jednostek publicznych utworzono 3 podmioty niepubliczne: SP i Gimnazjum w Honiatyczach prowadzone przez Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Honiatycze, Honiatycze Kol., Honiatyczki, Wakijów, oraz SP w Podhorcach prowadzoną przez Stowarzyszenie Edukacyjne na Rzecz Rozwoju i Promocji wsi Podhorce. łącznie w placówkach nie publicznych pobiera naukę 95 osób w 14 oddziałach.

Podsumowując baza lokalowa placówek szkolnych jest na średnim poziomie, większa część budynków wymaga termomodernizacji, istnieje także konieczność stworzenia przyszkolnych zapleczy sportowo-rekreacyjnych. Oddziały przedszkolne z wyjątkiem Werbkowic znajdują się w budynkach szkół podstawowych. Szkoły podstawowe w: Werbkowicach, Terebinii, Sahryniu i w Honiatyczach to nowe obiekty w bardzo dobrym stanie. W nieco gorszym stanie są SP w Hostynnem, w Podhorcach i Malicach Szkoły Podstawowe w Turkowicach (budynek przedwojenny) i w Gozdowie wymagają remontu. Szkoły nie są przepełnione. Wszystkie obiekty szkolne stanowią mienie komunalne Gminy Werbkowice, z wyjątkiem szkół w Podhorcach i Honiatyczach.. W kompleksie budynków Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Werbkowicach

znajduje się nowoczesna pełnowymiarowa hala sportowa (oddana do użytku w 2005 roku). Hala wyposażona jest w nowoczesny sprzęt sportowy, saunę, łaźienki, szatnie. Obok hali znajduje się kompleks boisk oraz korty tenisowe. Są zatem znakomite warunki do organizacji wszelkiego rodzaju zawodów sportowych przez okrągły rok.

Należy wskazać że pomimo średniego stanu szkół, widoczne są braki w ofercie dla dzieci i młodzieży szczególnie w czasie wolnym od nauki, brakuje także bogatej i różnorodnej oferty naukowej w szkołach.

Tabela nr 32 Szkoły prowadzone przez Gminę. (2008 r.)

Wyszczególnienie	Gimn. Werbkowice	Gimn. Sahryń	SP Hostynne	SP Gozdów	SP Malice	SP Terebiń	SP Turkowice	SP Sahryń	SP Werbkowice	Razem
uczniowie	279	78	71	60	63	49	45	73	283	1001
oddziały	12	3	7	7	7	7	7	8	13	71
izby lekcyjne ogółem	14	3	7	6	6	6	6	6	14	68
W tym sale oddz. „0”	-	-	1	1	1	1	1	1	-	6
sale komputerowe	3	1	1	1	1	1	-	1	1	10
sala gimnastyczna	-	-	1	1	1	1	-	1	1	6
siłownia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
boisko	-	-	1	1	1	1	1	1	1	7
biblioteka	1	-	1	3	1	1	1	1	1	10
pomieszc.										
wolumeny	10796	-	5538	12714	1975	1857	9093	2940	14000	58193
pomieszczenia świetlicy	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
gabinet profilaktyczny	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
nauczyciele ogółem (w osobach)	33	14	12	10	10	11	10	14	32	146
w tym z wyższym wykształceniem	33	14	12	10	10	11	10	14	32	146

Źródło: Sprawozdanie SIO Werbkowice

Tabela nr 33 Szkoły prowadzone przez Stowarzyszenia. (2008 r.)

Wyszczególnienie	SP i Gimn. Honiatycze	SP Podhorce	Razem
uczniowie	53	42	95
oddziały	11	5	16
izby lekcyjne ogółem	7	5	12
W tym sale oddz. „0”	1	1	2
sale komputerowe	1	1	2
sala gimnastyczna	1	1	2
siłownia	-	-	-
boisko	1	1	2
biblioteka	1	-	1
pomieszc.			
wolumeny	6000	489	6489
pomieszczenia świetlicy	-	-	-
gabinet profilaktyczny	-	-	-
nauczyciele ogółem (w osobach)	8	10	18
w tym z wyższym wykształceniem	8	7	15

Źródło: SIO Werbkowice

Tabela nr 34 Inne szkoły z terenu Gminy

Wyszczególnienie	Zespół Szkół w Turkowicach
Uczniowie (ogółem z gimnazjum)	215
oddziały	9
izby lekcyjne	9
sale komputerowe	2
sala gimnastyczna	1
siłownia	1
boisko	1
biblioteka	3
pomieszc.	
wolumeny	14000
pomieszczenia świetlicy	-
gabinet profilaktyczny	-
nauczyciele ogółem (w osobach)	24
w tym z wyższym wykształceniem	24

Porównując liczbę uczniów uczących się na terenie Gminy Werbkowice w szkołach podstawowych i gimnazjalnych z rokiem 2006, liczba uczniów spadła blisko o 5,5%, co związane jest z systematycznym spadkiem urodzeń i tworzy problemy z komponowaniem nowych klas. Zmniejszająca liczba uczniów w szkołach oznacza stopniowy spadek budżetu gminy z tytułu subwencji oświatowej, co przy wzrastających kosztach utrzymania tych placówek powoduje coraz większe obciążenia finansowe dla lokalnego samorządu.

Tabela nr 35

Wyszczególnienie	Gimn. Werbkowice	Gimn. Sahryń	SP Hostynne	SP Honiatycze (w 2008 łącznie z gimnazjum)	SP Gozdów	SP Malice	SP Terebiń	SP Turkowice	SP Sahryń	SP Werbkowice	SP Podhorce	Razem
uczniowie 2006	300	75	75	46	63	55	62	44	70	314	55	1159
uczniowie 2008	279	78	71	53	60	63	49	45	73	283	42	1096

6.2. Służba zdrowia i problematyka społeczna.

Na terenie gminy Werbkowice funkcjonują trzy Niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej położone w miejscowości Werbkowice są to:

1. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej PRZYCHODNIA Lekarza Rodzinnego w Werbkowicach ul. Jana Pawła II,

- Liczba pacjentów: 2800
- Pielęgniarka środowiskowa: dwie
- Liczba pielęgniarek: trzy i jedna położna
- Liczba lekarzy : dwóch (lekarze rodzinni)
- Informacja dodatkowa: (Raz w tygodniu przyjmuje lekarz urolog)

2. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej OŚRODEK ZDROWIA w Werbkowicach ul. Piłsudskiego 6:

- Liczba pacjentów: 2000
- Pielęgniarka środowiskowa: jedna
- Liczba pielęgniarek: trzy i jedna położna
- Liczba lekarzy: jeden lekarz rodzinny specjalista pediatra i dwóch lekarzy stomatologów
- Informacja dodatkowa: (raz w tygodniu przyjmuje

3. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Werbkowicach ul. Kopernika 33a,

- Liczba pacjentów: 4000
- Pielęgniarka środowiskowa: dwie
- Pielęgniarka medyczno szkolna: jedna
- Liczba pielęgniarek: trzy i jedna położna
- Liczba lekarzy: specjalista medycyny rodzinnej, laryngolog, specjalista neurolog, specjalista pediatra

Dwa wiejskie ośrodki zdrowia z siedzibą w:

1. Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Hrubieszowie Wiejski ośrodek Zdrowia w Hostynnem,

- Liczba pacjentów: ok 1300
- Pielęgniarka środowiskowa: jedna
- Liczba pielęgniarek: dwie

- Liczba lekarzy: jeden spec. lekarz rodzinny

Raz w miesiącu przyjeżdża lekarz spec. ginekolog

2. Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Hrubieszowie Wiejski ośrodek Zdrowia w Turkowicach,

- Liczba pacjentów: ok 1500
- Pielęgniarka środowiskowa: jedna
- Liczba pielęgniarek: dwie
- Liczba lekarzy: jeden lekarz rodzinny - spec. internista
- Raz w tygodniu przyjeżdża lekarz ginekolog i psycholog.

Bazą szpitalną dla mieszkańców gminy Werbkowice jest szpital ZOZ - u w Hrubieszowie, przy którym znajduje się także Kolumna Transportu Sanitarnego, zabezpieczająca doraźną pomoc medyczną w nagłych przypadkach.

Punkt rehabilitacyjny w Werbkowicach jako jednostka organizacyjna ZOZ Hrubieszów. Siedzibą punktu znajdują się przy hali sportowej przy ul. Jana Pawła II. Punkt został utworzony w 2008r. jako jednostka organizacyjna ZOZ Hrubieszów. W jednostce zatrudniony jest specjalista fizjoterapeuta. Punkt czynny jest w dni robocze od godz. 8 - 13 i specjalizuje się w wprowadzeniu ćwiczeń ogólno-usprawniających, leczniczych, korekcyjnych, zabiegów rehabilitacyjnych dla osób objętych ubezpieczeniem zdrowotnym KRUS i ZUS z terenu gmin Werbkowice, Grabowiec, Trzeszczany, Miączyn. W skład punktu wchodzi 1 pomieszczenie do ćwiczeń oraz pomieszczenie socjalne. Pomimo prowadzonej obsługi rehabilitacyjnej pacjentów (w skali miesiąca od 20 do 30 osób), widoczne są braki sprzętowe pozwalające w szerszym stopniu realizację zadań, a także zły stan techniczny wykorzystywanych urządzeń rehabilitacyjnych.

Zaopatrzenie w leki zapewniają trzy apteki zlokalizowane w Werbkowicach.

Na terenie gminy działają 3 punkty Konsultacyjno-Interwencyjne w Werbkowicach, Turkowicach i Kotorowie. Prowadzą one działalność związaną z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych, zajmują się również działaniami na rzecz integracji społecznej osób uzależnionych od alkoholu. Zadania te są ujmowane w gminnym programie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, uchwalanym corocznie przez Radę Gminy. Program realizuje Psycholog i podinspektor ds. rozwiązywania problemów alkoholowych.

Od 1995 roku na terenie gminy Werbkowice (początkowo w miejscowości Werbkowice obecnie w nowej siedzibie w miejscowości Turkowice) działają Warsztaty Terapii Zajęciowej na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym. Celem warsztatów jest uaktywnienie życia tych osób, danie im szansy realizowania się, nauka gospodarstwa domowego.

W gminie nie zapomniano też o tych, którzy z różnych przyczyn znaleźli się na granicy egzystencji. Powołany w 1990 roku Ośrodek Opieki Społecznej udziela pomocy rodzinom i osobom, którym brakuje środków do życia, umożliwia rozwiązywanie problemów finansowych.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej zatrudnia 5 pracowników socjalnych, którzy zajmują się m.in. rozpoznawaniem potrzeb rodzin i osób indywidualnych w celu zaspokajania ich niezbędnych potrzeb bytowych. GOPS współpracuje z gminnymi i poza gminnymi instytucjami działającymi dla społeczności lokalnej. Czynnie realizują programy PEFRON m.in "UCZEŃ NA WSI" którego adresatami są osoby niepełnosprawne, posiadające ważne orzeczenie o niepełnosprawności lub orzeczenie o stopniu niepełnosprawności pobierające naukę w szkole podstawowej, gimnazjum lub w szkole ponadgimnazjalnej, mające stałe zameldowanie na terenie gminy wiejskiej; programy systemowe PO KL m.in. działanie 7.1.1 w ramach którego od roku 2008 realizowana jest pomoc dla osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w wieku aktywności zawodowej, bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo i pracujących w rolnictwie w celu kompleksowego i zintegrowanego wsparcia i stworzenia niezbędnych warunków do integracji ze społeczeństwem. Są to działania zmierzające do kształtowania umiejętności w zakresie pełnienia ról społecznych, wspierania samodzielności, zdobywania i aktualizacji kwalifikacji zawodowych; kursy, szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym; poradnictwo, wsparcie psychologiczne, psychospołeczne, zawodowe i inne, prowadzące do integracji społecznej i zawodowej, skierowane do osób zagrożonych wykluczeniem; rozwijanie umiejętności i kompetencji społecznych niezbędnych na rynku pracy; usługi o charakterze edukacyjnym, społecznym, których celem jest wsparcie mobilności na rynku pracy pozwalające na przezwyciężenie indywidualnych

barier w powrocie na rynek pracy; rozwój nowych form i metod wsparcia indywidualnego i środowiskowego na rzecz integracji zawodowej i społecznej (w tym np. środowiskowej pracy socjalnej).

Tabela nr 36 A, Osoby i rodziny objęte pomocą w formie zasiłków (2002 - 2008 r.)

Rok	Zadania własne		Zadania zlecone	
	ilość rodzin	ilość osób w rodzinach	ilość rodzin	ilość osób w rodzinach
2002	224	1129	252	1218
2003	233	1207	244	1142
2004	266	1300	76	363
2005	253	1191	20	35
2006	225	1015	24	40
2007	206	894	23	46
2008	202	860	26	54

Tabela nr 36 B, Powody przyznawania pomocy społecznej na terenie Gminy Werbkowice

Główne powody przyznawania pomocy społecznej w 2006 r (adekwatnie w 2008). w gminie Werbkowice			
	ilość rodzin objętych pomocą w 2006r	ilość rodzin objętych pomocą w 2008r	zmiana% 2008/2006
ubóstwo, pomoc	186	180	-3,23
długotrwała choroba, pomoc	57	41	-28,07
niepełnosprawność, pomoc	23	24	4,35
alkoholizm,	23	65	182,61
bezrobocie	48	117	143,75
ochrona macierzyńska	30	18	-40
bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa	41	21	-48,78
trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego, pomoc dla bezdomność	0	0	0
	0	5	

Tabela nr 37 Główne powody przyznawania pomocy społecznej w 2006 r (adekwatnie w 2008) w gminie Werbkowice

	ilość rodzin objętych pomocą w 2006r	ilość rodzin objętych pomocą w 2008r	zmiana% 2008/2006
ubóstwo, pomoc	186	180	-3,23
długotrwała choroba, pomoc	57	41	-28,07
niepełnosprawność, pomoc	23	24	4,35
alkoholizm,	23	65	182,61
bezrobocie	48	117	143,75
ochrona macierzyńska	30	18	-40
bezradność w sprawach opiekuńczo- wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa	41	21	-48,78
trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego, pomoc dla bezdomność	0	0	0
	0	5	

Na podstawie powyższych analiz możemy wskazać że na terenie gminy w wolnym tempie zmniejsza się zubożenie społeczeństwa, ilość rodzin objętych pomocą w formie zasiłków od 2002 roku spadła o blisko 10%, w ujęciu rocznym notujemy zmianę o około 1,4%. Bardzo niepokojący trend uwidacznia się ze względu na powody przyznania zasiłków (w ujęciu 2 letnim) - ze względu na alkoholizm i bezrobocie widoczne są wzrosty 2 i 3 krotne. Zjawisko bezrobocia burzy klimat życia rodzinnego. Wpływa destrukcyjnie na pełnienie przez rodzinę jej podstawowych funkcji na realizację określonych celów, zadań i planów życiowych. Brak pracy ma negatywny wpływ na ekonomiczną funkcję rodziny przez co zagrożona jest egzystencja własnej rodziny. Powoduje jej szybką degradację, potęguje biedę, rozszerza sferę ubóstwa. dla klientów GOPS dotkniętych bezrobociem duży problem stanowi uiszczenie należności za mieszkanie, opał, energię, wodę, które są bardzo wysokie w stosunku do posiadanych dochodów rodziny. Z

obserwacji pracowników GOPS wynika, że bezrobotni korzystający z pomocy finansowej GOPS stosują ostre zasady oszczędności wydając mniej na żywność, odzież, przejazdy, płatne usługi. Trudna sytuacja finansowa osób bezrobotnych gospodarstw domowych wymusza także ograniczenie wydatków na leczenie, leki, sprzęt rehabilitacyjny czy kształcenie swoich dzieci.

Brak pracy powoduje często występowanie czynnika konfliktogenego i nasilających się patologii społecznych jak: nadużywanie alkoholu, zdobywanie środków pieniężnych nielegalnymi sposobami, narkotyki, kradzieże i inne przestępstwa.

Zanotowano także bardzo duży problem bezdomności. Problem bezdomności jest jednym z najbardziej niebezpiecznych zjawisk patologii społecznej. Dla ogółu społeczeństwa bezdomność jest zagrożeniem dla bezpieczeństwa i spokoju ludności. Osoby bezdomne objęto pomocą państwa, którą określono ustawą z dnia 12 marca 2004r. z późniejszymi zmianami o pomocy społecznej, w myśl której bezdomnemu należy zapewnić tymczasowe miejsce noclegowe, odzież i posiłek, a w niektórych przypadkach również pomoc finansową i inne formy pomocy. Problem bezdomności na terenie gminy występuję (5 osób). przypadków są trudne do rozwiązania ze względu na brak zasobów mieszkaniowych z przeznaczeniem na ten cel, jednakże uruchomione zostaną wszelkie kierunki działań mające na celu likwidację bezdomności.

W związku z powyższym rolą jednostki jest podejmowanie jeszcze większej ilości działań pomocowych, działań uświadamiające i przede wszystkim przeszkalających w oparciu o "Strategię rozwiązywania problemów społecznych gminy Werbkowice".

Inne placówki pomocowe na terenie gminy Werbkowice

Na obszarze gminy funkcjonują nieliczne placówki pomocowe takie jak:

- Świetlica Socjoterapeutyczna działająca przy Gimnazjum w Werbkowicach, będąca jednostką organizującą czas wolny dzieci szkoły podstawowej i młodzieży gimnazjalnej (głównie grup dzieci dojeżdżających do placówek szkolnych z poza terenu), zapewniającą wychowankom racjonalne żywienie odpowiednio do czasu ich pobytu w świetlicy, wyrabianie u wychowanków samorządności, społecznej oraz umiejętności współżycia w grupie, zajęcia z zakresu poradnictwa zawodowego (ujawnianie i rozwijanie uzdolnień, zainteresowań, rozwijanie poczucia estetyki, wrażliwości na piękno), przygotowująca do wartościowego spędzania czasu wolnego (wyrabianie nawyków kulturalnej rozrywki, sportu, zabawy oraz organizowanie racjonalnego wypoczynku i pobytu na powietrzu, mających na celu prawidłowy rozwój fizyczny), prowadząca zajęcia profilaktyczne, przeciwdziałająca niedostosowaniu społecznemu i demoralizacji, przygotowująca dzieci do udziału w życiu społecznym oraz pełnieniu ról społecznych, prowadząca współpracę z rodzinami i opiekunami uczniów, wychowawcami oraz Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Warsztatami Terapii Zajęciowej.
- Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Turkowicach, Warsztaty Terapii Zajęciowej prowadzące działalność na rzecz osób niepełnosprawnych. Uczestnikami są osoby z orzeczoną znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. Z badań wynika, iż jest duże zapotrzebowanie na tę formę terapii.
- Punkt Konsultacyjno-Interwencyjny w Werbkowicach, Punkt działający w Ośrodku Zdrowia w Turkowicach oraz w rejonie miejscowości Kotorów i Sahryń.
- Wsparciem dla rozwiązywania niekrytych problemów społecznych gminy zajmują się też:
- Gminna Komisja do Spraw Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, zajmująca się problemami przeciwdziałania alkoholizmowi.
- pedagodzy zatrudnieni w Szkole Podstawowej i Gimnazjum w Werbkowicach. Świadczą oni pomoc i poradnictwo dzieciom oraz młodzieży szkolnej zagrożonej subkulturami, ofiarom przemocy domowej oraz osobom uzależnionym.

Reasumując należy podkreślić, że obecna infrastruktura nie pozwala na zapewnienie dostępu wszystkim oczekującym specjalistycznej pomocy. Utworzenie kompleksowego systemu wsparcia wymaga zwiększonego potencjału finansowego oraz zaangażowania większej niż dotychczas liczby podmiotów, instytucji i organizacji pozarządowych oraz wolontariuszy.

Działalność organizacji pozarządowych w sferze społecznej

Organizacja społeczna to celowo zorganizowana grupa zmierzająca do realizacji określonych zadań. Jest to organizacja dobrowolna, samorządna, trwałe zrzeczenie o charakterze

niedochodowym, której misją jest:

- udzielanie wsparcia członkom i ich rodzinom,
- podejmowanie działań na rzecz integracji osób i rodzin ze społecznością lokalną,
- organizowanie pomocy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych oraz prowadzenie działalności charytatywnej,
- wspieranie ruchów samopomocowych,
- podejmowanie działań w kierunku rozwiązywania różnych problemów społecznych,
- działanie na rzecz aktywizowania osób niepełnosprawnych oraz wyrównywania ich szans w życiu społecznym.

Na terenie gminy Werbkowice funkcjonuje kilka organizacji pozarządowych. Grupa ta obejmuje organizacje, które zgodnie ze swoimi celami statutowymi mogą podejmować działania na rzecz rozwiązywania problemów społecznych.

Do organizacji tych należą między innymi:

- Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
- Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Werbkowicach
- Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Werbkowicach
- Związek Kombatantów Rzeczypospolitej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Gminne w Werbkowicach
- Stowarzyszenie Dzieci Ofiar Wojny Ziemi Zamojskiej Koło w Werbkowicach
- Stowarzyszenie „ZDROWIE” w Werbkowicach

Oprócz wymienionych organizacji pozarządowych działalnością na rzecz rozwiązywania problemów społecznych zajmuje się kościół oraz organizacje przykościelne.

Wymienione w tej części organizacje pozarządowe są doskonałym potencjałem do wykorzystania przy budowaniu różnych systemów wsparcia społecznego służącego rozwiązywaniu problemów społecznych gminy.

6.3. Sport i turystyka

6.3.1. Sport

W gminie Werbkowice funkcjonuje jeden klub sportowy: Międzyzakładowy Ludowy Klub Sportowy „Kryształ” Werbkowice

Baza sportowa klubu znajduje się na obiekcie Gminnego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Werbkowicach przy ulicy Zamojskiej i stanowi:

- dwa pełnowymiarowe boiska piłkarskie,
- szatnia z natryskami,
- rzutnia do kuli,
- skocznia do skoku w dal,
- bieżnia żwirowa.

Przy MLKS Kryształ działają dwie sekcje:

1. Sekcja piłki nożnej, skupia ok. 100 zawodników 4 grupy; Seniorów, Juniorów, Trampkarzy starszych i młodszych.
2. Sekcja trójboju siłowego skupia ok. 30 zawodników w różnych kategoriach wiekowych.

Treningi prowadzone są w Hali Sportowej w Werbkowicach.

Mieszkańcom gminy i turystom służy oddana do użytku w 2006r. Hala Sportowa im. Bronisława Malinowskiego przy ulicy Mickiewicza w Werbkowicach.

Bazą sportową hali stanowi:

- hala do gier zespołowych,
- sala sportów walki,

- sala do gry w tenisa stołowego,
- sala fitness,
- siłownia,
- gabinety odnowy biologicznej,
- 2 korty tenisowe - otwarte,
- boisko do piłki nożnej
- boisko do gry w piłkę koszykową,
- boisko do piłki ręcznej.

Od 2007 roku poza Klubem Sportowym działała Uczniowski Klub Sportowy UKS „Grot” specjalizujący się w sportach walki osiągający w tej dziedzinie coraz większe sukcesy. Struktura UKS „Grot” - zrzeszony w Polskiej Federacji Karate Kyokushijn - Kan Karate, wywodzący się z Gminnego Klubu Sportowego Karate Kyokushin - kan w Werbkowicach, którego podstawy strukturalne są budowane od maja 1995r. Sukcesy organizacyjne to m.in: zorganizowanie Ogólnopolskiego Turniej Karate Kyokushin - kan w 2006 i 2008r.

Do sekcji karate uczęszczają 34 osoby ze szkół podstawowych oraz gimnazjalnych z Gminy Werbkowice. Zajęcia są nieodpłatne, finansowane przez Gminę Werbkowice, Zajęcia prowadzi instruktor karate, stopień mistrzowski 1 Dan. Ćwiczące osoby podzielone są na dwie grupy:

- grupa niezaawansowana (dzieci lata 6 - 12). Program grupy niezaawansowanej to przede wszystkim ćwiczenia ogólnorozwojowe, gimnastyka korekcyjna, gry i zabawy ruchowe,
- grupa zaawansowana to treningi karate, ćwiczenia ogólnorozwojowe, rozciąganie, techniki siłowe, praca nad szybkością i wytrzymałością.

Tabela nr 38 Budżet samorządu w dziale - kultura fizyczna

Źródła dotacji w latach (w złotych)	Budżet samorządu w dziale - sport i kultura fizyczna
2003	50532,00
2004	24563,00
2005	30000,00
2006	27124,00
2007	15000,00
2008	502577,56
2009	934975,00

Największym problemem związanym z rozwojem sportu w Gminie Werbkowice jest zbyt mała liczba obiektów sportowych na tzw. małych kompleksów sportowo-rekreacyjnych, potrzeba modernizacji kompleksu sportowego przy klubie "Kryształ" Werbkowice wraz z budową zaplecza sportowego, kompleksu basenowego (najbliższy położony w odległości 40 km). Sport w miejscowości Werbkowice, gminie, powiecie istnieje na nie wystarczającym poziomie, w szczególności w grupach młodzieżowych. przyczyną jest oprócz braku infrastruktury sportowo-rekreacyjnej niedostateczny poziom popularyzacji sportu (w tym brak imprez sportowych o ogólnopolskim znaczeniu) co bezpośrednio przedkłada się na małe zainteresowanie sportem, ubóstwo środowisk wiejskich oraz niewielka pomoc samorządów w upowszechnieniu sportu na wsi.

6.3.2. Turystyka

Obszar Gminy posiada dobre warunki do rozwoju turystyki w tym agroturystyki który kształtują walory przyrodnicze i krajobrazowe miejscowości gminy, wynikające z położenia geograficznego, a także walory historyczne.

Ważnymi zabytkami na terenie gminy są: Monaster w miejscowości Turkowice, Pałac w Werbkowicach i Dworek w Gozdowie. Z miejsc kultu religijnego godnymi zainteresowania są obiekty sakralne w Werbkowicach, Hostynnem, Terebiniu, Malicach. Z miejsc pamięci narodowej, które warto zobaczyć są: pomnik upamiętniający Strzelców Kaniowskich w Hostynnem, pomnik

upamiętniający ofiary i obrońców niepodległości Polski w Honiatyczach oraz tablicę pamiątkową ku czci poległych kolejarzy w Gozdowie.

Tabela nr 39 Zestawienie zabytków dziedzictwa kulturowego gminy Werbkowice

Lp.	Miejscowość	Obiekt
1.	Gozdów	GRODZISKO
2.		KAPLICA GROBOWA LUBOWIECKIEJ
3.		OGRODZENIE MUR
4.	Terebiniec	GRODZISKO NA CYPLU „GÓRA RYBKI”
5.	Terebiń	KOŚCIÓŁ PAR. (D. CERKIEW), DREWN.
6.		CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY Z DRZEWOSTANEM
7.	Terebiń	KWATERA WOJENNA Z I WOJNY ŚWIAT, (CM. PRAWOSŁ.)
8.		ZESPÓŁ MONASTYRU PRAWOSŁAWNEGO
9.		SOBÓR, TZW. AULA, OB. INTERNAT, MUR.
10.		MONASTYR, OB. SZKOŁA, MUR.
11.	Turkowice	DOM IHUMENI, OB. MIESZKANIA, MUR.
12.		PAWILON, TZW. CZAJNIA, OB. MAGAZYN, MUR.
13.		SZKOŁA, OB. INTERNAT, MUR.
14.		DOM MNISZEK, OB. MIESZKANIA, MUR.
15.		PARK
16.		KOŚCIÓŁ PAR. (D. CERKIEW GR. - KAT.), DREWN.
17.	Werbkowice	DZWONNICA, DREWN.
18.		CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY Z DRZEWOSTANEM
19.		ZESPÓŁ PAŁACOWY
20.		PAŁAC MUR.
21.		OFICyna MUR.
22.		ZARZĄDCÓWKA MUR.
23.		BRAMA Z OGRODZENIEM, MUR.
24.		STAJNIA MUR.
25.		PARK

Baza hotelowa i gastronomiczna w Gminie Werbkowice przedstawia się następująco:

1. Motel Werbkowice, ul. Zamojska 2a - ilość miejsc noclegowych - 14
2. Restauracja „Nadhuczwanika” Werbkowice, ul. Zamojska - ilość miejsc noclegowych - 20

Aby można było rozwijać turystykę w obszarze gminy, należy podjąć konkretne działania (zwłaszcza inwestycyjne) pod kątem stworzenia infrastruktury około turystycznej, w tym m. innymi tworzenie miejsc noclegowych. na tle województwa baza usługowa turystyki, w tym obiekty noclegowe i kwatery agroturystyczne są minimalnie rozwinięte. Dzieje się tak pomimo, iż na terenie powiatu hrubieszowskiego i granicznego z gminą powiatu tomaszowskiego zlokalizowane są dwa przejścia graniczne (Hrebenne i Zosin). W trakcie roku na tych przejściach przekroczyło granice 4243727 osób i 1821712 pojazdów. Nie przekłada się to na wykorzystanie istniejącej bazy noclegowej i powstawanie nowej

Obszar posiada też spójne zasoby i atrakcje historyczno-turystyczne niewystarczająco wykorzystane, związane z zamieszkała na terenie gminy Werbkowice do II wojny światowej ludnością pochodzenia ukraińskiego i żydowskiego; miejscami ważnych wydarzeń historycznych; dworki i pałace, obiekty kultury sakralnej (w tym drewniane kościołki i cerkwie), bytnością dawnych plemion m.in Gotów (Werbkowice - miejsce odkrycia jedyne cmentarzyska elit).

Jednym z problemów stojących przed Gminą Werbkowice, jest kwestia wypracowania odpowiedniej polityki w zakresie turystyki, stworzenia kompatybilnych planów promocyjnych i inwestycyjnych. Źródłem podejmowanych w tej materii działań powinny być walory przyrodnicze i krajobrazowe miejscowości gminy, wynikające z położenia geograficznego, a także walory

historyczne. Dotychczas jednak w Gminie Werbkowice nie istniała tradycja przyjmowania turystów. Turystyka stanowi bardzo istotny czynnik wzrostu ekonomicznego całej gospodarki regionów, tworząc lub otrzymując miejsca pracy.

Na ten stan rzeczy przekładają się:

- Brak infrastruktury turystycznej
- Braki w infrastrukturze ekologicznej wyrażające się niskim poziomem skanalizowania i zwodociagowania gminy
- Mechanizmy promocji niedostosowane do planowanych działań w zakresie rozwoju turystyki - Brak sprecyzowanego wizerunku gminy w otoczeniu.
- Niski poziom uświadomienia mieszkańców, co do możliwości rozwijania działalności gospodarczej w zakresie turystyki i agroturystyki
- Zły stan obiektów zabytkowych,

7. ZARZĄDZANIE

7.1. Gospodarka finansami Gminy Werbkowice

Finansowym wyrazem i instrumentem polityki gospodarczej gminy jest budżet, będący podstawowym planem jej działalności na rok kalendarzowy. Do bieżącej analizy stopnia realizacji budżetu niezbędna jest szczegółowa prognoza dochodów, na które składają się:

- podatki i opłaty lokalne,
- udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa,
- dochody z majątku gminy,
- odsetki od środków na rachunkach bankowych,
- pozostałe dochody

Znaczne dochody gmina czerpie z:

- podatków i opłat lokalnych
- podatek rolny od osób prawnych i fizycznych,
- podatek leśny od osób prawnych,
- podatek od nieruchomości od osób prawnych i fizycznych,
- podatek od środków transportowych od osób prawnych i fizycznych
- podatki od spadków i darowizn,
- karta podatkowa,
- opłata skarbową,
- udział w podatkach budżetu państwa
- podatek dochodowy od osób fizycznych,
- podatek dochodowy od osób prawnych,
- dochody z majątku gminy
- dzierżawa i najem składników majątkowych,
- sprzedaż majątku komunalnego,
- różne opłaty (wieczyste użytkowanie)

Powyższe dochody należy jeszcze uzupełnić o:

- subwencję oświatową,
- dotacje na zadania własne,
- dotacje pozabudżetowe,
- dotacje na zadania zlecone i realizowane na podstawie zawartych porozumień.

W latach 2009 - 2015 zaangażowane wolne środki (przeznaczone na obsługę zadłużenia i inwestycje) utrzymywać się będą na pozycji stabilnej w układzie nominalnym, zaczyna jednak przeważać minimalna tendencja spadkowa w układzie realnym, przy założonej 4,5% inflacji.

Należy dążyć, przy założonym poziomie dochodów, do dyscyplinowania wydatków bieżących lub zabezpieczania wyższych dochodów budżetowych, co umożliwi realizację wydatków inwestycyjnych.

W latach 2009 - 2015 Gmina, dla zrealizowania planowanych inwestycji, może pobierać kredyty lub pożyczki, jest bowiem w stanie zabezpieczyć spłaty obsługi kredytu.

7.1.1. Analiza podstawowych kategorii finansowych

Analizę finansową Gminy Werbkowice sporządzono w oparciu o następujące dokumenty:

- roczne sprawozdania z wykonania planu dochodów budżetowych (Rb - 27S), roczne

sprawozdania z wykonania wydatków budżetowych (Rb - 28S) oraz roczne sprawozdania o nadwyżce/deficycie (Rb - NDS), odpowiednio za lata 2004 - 2008

- Uchwałę Nr XXVII / 179 / 2009 Rady Gminy Werbkowice z dnia 29 stycznia 2009 roku w sprawie uchwalenia budżetu gminy na 2009 rok.

Sytuacja finansowa Gminy Werbkowice w badanym okresie kształtowała się korzystnie. Wnioski takie można wyciągnąć z obserwacji kształtowania się wyników finansowych jednostki. Do podstawowych kategorii finansowych jednostek samorządu terytorialnego zaliczają się wielkości charakteryzujące w sposób ogólny budżety tych jednostek i zgodnie z art.165 ustawy o finansach publicznych są to dochody, wydatki, przychody oraz rozchody.

Ogólny obraz kształtowania się poszczególnych kategorii finansowych Gminy Werbkowice przedstawia tabela nr 40

Tabela nr 40 Kształtowanie się wyników finansowych jednostki w latach 2004 - 2009 (w PLN)

Wyszczególnienie	2004	05/04%	2005	06/05%	2006	07/06%	2007	08/07%	2008	09/08%	2009
Dochody ogółem	15047361	106	15 948 649	110	17 545 033	109	19071188	108	20502644	103	21044446
Wydatki ogółem:	14 349 377	124	17 799 009	92	16 323 347	105	17192697	120	20582942	117	24090046
2W tym wydatki na inwestycje	2036665		4 147001		908256		1426995		2793469		4655822
Wynik finansowy	697 984		-1850360		1 221 686		1878491		-80298		-3045600
8Wynik finansowy/Do chody(%)	4,64		-11,6		6,96		9,85		-0,39		-14,47
Finansowanie	-410030		2 059 955		-940459		-841576		1103322		3045600
Przychody ogółem, w tym:	817 970		2 287 955		209 541		1008424		2315022		3470000
Kredyty i pożyczki			2 000 000				727197		1278106		2500000
Inne źródła	817 970		287 955		209 541		281227		1036916		970000
Rozchody ogółem, w tym:	1 228 000		228 000		1 150 000		1850000		1211700		424400
Spłaty kredytów i pożyczek	228 000		228 000		150 000		1850000		211700		424400
Wykup obligacji samorządowych	1 000 000				1 000 000		0		1000000		0

* Na rok 2009 wielkości tych kategorii finansowych podane są wg planu, tj. Zgodnie z uchwałą budżetową.

Z porównania danych zaprezentowanych w powyższej tabeli, wynika, że w roku 2009 planowany jest zarówno wzrost dochodów.

W poszczególnych latach realizacja dochodów przedstawiała się następująco:

- w roku 2004 - 15 047 361 zł,
- w roku 2005 - 15 948 649 zł, tj. 106% wykonania dochodów w roku 2004;
- w roku 2006 - 17 545 033 zł, tj. 110% wykonania dochodów w roku 2005;
- w roku 2007 - 19 071 188 zł, tj. 105% wykonania dochodów w roku 2006;
- w roku 2008 - 20 502 644 zł, tj. 108% wykonania dochodów w roku 2007;

- w roku 2009 - 21 044 446 tj. 103% wykonania dochodów w roku 2008.

W roku 2009 gmina planuje wzrost wydatków, głównie znaczny wzrost wydatków inwestycyjnych.

W analizowanym okresie wykonanie wydatków przedstawia się następująco:

- w roku 2004 - 14 349 377 zł,
- w roku 2005 - 17 799 009 zł, tj. 124% wykonania wydatków w roku 2004;
- w roku 2006 - 16 323 347 zł, tj. 92% wykonania wydatków w roku 2005;
- w roku 2007 - 17 192 697 zł, tj. 105% wykonania wydatków w roku 2006;
- w roku 2008 - 20 502 644 zł, tj. 120% wykonania wydatków w roku 2007;
- w roku 2009 - 24 090 046 tj. 117% wykonania wydatków w roku 2008.

W analizowanym okresie gmina uzyskała następujące wyniki finansowe:

- w 2004 roku - nadwyżkę, w wysokości 697.984 zł.
- w 2005, roku - deficyt, w wysokości 1.850.360 zł.
- w 2006, roku - nadwyżkę w wysokości 1.221.686 zł.
- w 2007 roku - nadwyżkę w wysokości 1 878 491 zł.
- w 2008 roku - deficyt w wysokości 80 298 zł.
- w 2009 planowany jest deficyt w wysokości 3 045 600 zł.

Relacja wyniku finansowego do dochodów wyniosła, w poszczególnych latach badanego okresu, odpowiednio: 4,64%, - 11,60%, 6,96%, 9,85%, - 0,39%, - 14,47%.

Dla potrzeb niniejszego dokumentu dokonano analizy dochodów i wydatków budżetowych w latach 2004 - 2008.

Tabela nr 41 Struktura wykonania dochodów.

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	Razem	Udział w%	2007	2008	Razem	Udział w% całościowy od 2004 - 2008
Dochody własne	4 095 385	4 325 899	4 595 169	13 016 453	26,82	4929250	5137981	22983684	26,08
B. Subwencje	7 827 143	8 025 175	7 840 468	23 692 786	48,81	8608594	9709892	42011272	47,68
A.1.2Dochody z tytułu udziału w podatkach	1 472 946	1 168 940	1 709 462	4 351 348	8,96	2012971	2017073	8381392	9,51
C.D.Dotacje	1 378 729	2 200 160	3 344 034	6 922 923	14,26	3520373	3637698	14080994	15,98
Środki na dofinansowanie zadań własnych, pozyskane z innych źródeł	273 158	228 475	55 900	557.533	1,15	0	100000	657533	0,75
Dochody ogółem	15 047 361	15 948 649	17 545 033	48 541 043	100,00	19071188	20502644	88114875	100

Znaczącym źródłem dochodów gminy są otrzymywane subwencje z budżetu państwa, które w roku 2008 wyniosły 9 709 892 zł. Równolegle wysoki poziom osiągają dochody własne gminy, wśród których najistotniejsze pozycje to: udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa, dochody z podatku rolnego oraz dochody z podatku od nieruchomości. jednak porównując okresy 2004 - 2006 do 2007 - 2008. W latach 2004 - 2008 dostrzegalne są ponadto rosnące dochody z tytułu dotacji celowych z budżetu państwa.

Tabela nr 42 - Tabela przedstawia kształtowanie się wydatków Gminy Werbkowice w rozbiciu na działy klasyfikacji budżetowej.

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	Razem	Udział w%	2007	2008	razem od 2004 do 2008	Udział w%
Rolnictwo i łowiectwo	22 310	495 128	63 927	581365	1,20	870544	2386302	3838211	4,45
Leśnictwo	4 497	4 503	2 699	11 699	0,02	2000	3000	16699	0,02
Transport i łączność	552 377	167 046	721 918	1 441 341	2,97	664239	1144950	3250530	3,77
Gospodarka mieszkaniowa	48 456	54 300	74 119	176 875	0,37	100145	75425	352445	0,41
Działalność usługowa	7 394	13 579	138 442	159 415	0,33	1346	20782	181543	0,21
Administracja publiczna	1 369 580	1 339 188	1 621 315	4 330 083	8,93	1450397	1803987	7584467	8,79
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	22 225	62 407	28 183	112 815	0,23	24862	1544	139221	0,16
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona p.pożarowa	226 268	172 016	200 452	598 736	1,24	197472	231863	1028071	1,19
Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	69 010	67 851	72 699	209 560	0,43	86056	90818	386434	0,45
Obsługa długu publicznego	253888	230289	212 425	696 602	1,44	120492	68741	885835	1,03
Różne rozliczenia	0	383644	0	383 644	0,79	0	0	383644	0,44
Oświata i wychowanie	9050934	11603643	8767597	29422174	60,70	9089860	9670230	48182264	55,87
Ochrona zdrowia	84829	76440	55278	216547	0,45	76525	79675	372747	0,43
Pomoc społeczna	1496397	2225368	3384550	7106315	14,66	3381926	3465751	13953992	16,18
Edukacyjna opieka wychowawcza	0	67880	71118	138998	0,29	86170	70884	296052	0,34
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	779938	586501	670325	2036764	4,20	757621	966413	3760798	4,36
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	336711	219226	211176	767113	1,58	273541	461111	1501765	1,74
Kultura fizyczna i sport	24563	30000	27124	81687	0,17	9501	41466	132654	0,16
Wydatki ogółem	14349377	17799009	16323347	48471733	100,00	17192697	20582942	86247372	100

Szczegółowa analiza wydatków wskazuje, że dominującą pozycję w strukturze wydatków w latach 2007 - 2008 stanowią wydatki na oświatę i wychowanie - 55,87%. Na kolejnym miejscu w strukturze wydatków znajduje się pomoc społeczna, na którą w okresie 2007 - 2008 wydatkowano 16,18%, wzrost do okresu 2004 - 06 o 1,5%. Należy jednak podkreślić, że jej udział jest ponad czterokrotnie niższy niż wydatków oświatowych, ale z roku na rok wykazuje tendencję wzrostową.

Oceniając to zjawisko należy stwierdzić, że znaczną część wydatków gminnych stanowią wydatki o charakterze obowiązkowym, których wydatkowanie jest prawnie regulowane

przez właściwe ustawy i rozporządzenia.

Szczególne znaczenie dla pełnej oceny sytuacji finansowej gminy pod kątem potencjalnych możliwości inwestycyjnych ma analiza porównawcza wydatków majątkowych do wydatków ogółem. Porównanie takie zawiera tabela nr 43

Tabela nr 43 Struktura wydatków (w PLN)

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Wydatki ogółem	14349377	17799009	16323347	17192697	20582942	24090046
Wydatki majątkowe	2036665	4147001	908256	1426995	2793469	4655822
Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem(%)	14	23	6	8	14	19
Wydatki bieżące	12312712	13652008	15415091	15765702	17789473	19434224
Dochody ogółem	15047361	15948649	17545033	19071188	20502644	21044446
Udział wydatków bieżących w dochodach (%)	82	86	88	83	87	92

Na rok 2009 wielkości tych kategorii finansowych podane są wg planu, tj. Zgodnie z uchwałą budżetową.

W podsumowaniu analizy budżetu Gminy Werbkowice w latach 2004 - 2008 warto zaznaczyć stosunkowo duży poziom dochodów i wydatków gminy, związany ze skalą obszaru oraz liczbą mieszkańców jednostki.

W budżecie Gminy na 2009 r. przyjęto:

- dochody w wysokości 21.044.446 zł
- wydatki w wysokości 24.090.046 zł

Zaplanowano deficyt budżetowy w kwocie 3.045.600 zł.

W 2009 r. Limit zobowiązań z tytułu zaciąganych kredytów nie może przekroczyć 2.500.000 zł

Łączna kwota pożyczek i kredytów zaciągniętych w latach poprzednich, przypadająca do spłaty w 2009 r. wynosi 424.400 zł, tj. 2,02% planowanych na rok budżetowy dochodów gminy.

Łączna kwota długu gminy na koniec 2009 r. planowana jest na kwotę 3.869.203 zł, co stanowi 18,39% planowanych na 2009 rok dochodów.

Tabela nr 44 Plan dochodów budżetu Gminy Werbkowice na rok 2009.

Lp.	Źródła dochodów	Kwota w zł.
I	Rolnictwo i łowiectwo	317 400
II	Gospodarka mieszkaniowa	167 076
III	Administracja publiczna	119 180
IV	Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	1 752
V	Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	6 226 130
VI	Różne rozliczenia	11 014 808
VII	Oświata i wychowanie	13 100
VIII	Pomoc społeczna	3 171 000
IX	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	14 000
	Razem /I+II+III+IV+V+VI+VII+VIII+IX/	21 044 446

Źródło: „Część opisowa budżetu Gminy Werbkowice na rok 2009”

Tabela nr 45 Plan wydatków budżetu Gminy Werbkowice na rok 2009.

Lp.	Źródła wydatków	Kwota w zł.
I	Rolnictwo i łowiectwo	2 656 852
II	Transport i łączność	1 115 264
III	Gospodarka mieszkaniowa	175 000
IV	Działalność usługowa	27 000
V	Administracja publiczna	2 684 594
VI	Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	277 500
VII	Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	87 000
VIII	Różne rozliczenia	150 000
IX	Obsługa długu publicznego	35 000
X	Oświata i wychowanie	10 704 784
XI	Ochrona zdrowia	65 500
XII	Pomoc społeczna	761 000
XIV	Edukacyjna opieka wychowawcza	10 000
XV	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	1 382 385
XVI	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	884 975
XVII	Kultura fizyczna i sport	50 000
XVII I	Wydatki na zadania zlecone z zakresu administracji rządowej i innych zadań zleconych ustawami	113 440
XIX	Wydatki na zadania zlecone Urzędów naczelnym organów władzy państwowej	1 752
XX	Wydatki na zadania zlecone dla Ośrodka Pomocy Społecznej	2 908 000
	Razem planowane wydatki	24 090 046

Źródło: „Część opisowa budżetu Gminy Werbkowice na rok 2009”

7.2. Kapitał społeczny

Na terenie gminy Werbkowice funkcjonuje kilkanaście organizacji pozarządowych. Grupa ta obejmuje organizacje, które zgodnie ze swoimi celami statutowymi mogą podejmować na rzecz lokalnych społeczności w sferze społecznej, kultury, sportu i rekreacji:

Do organizacji tych należą między innymi:

- Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Honiatycze, Honiatycze Kol., Honiatyczki, Wakijów
- Stowarzyszenie Edukacyjne na Rzecz Rozwoju i Promocji Wsi Podhorce
- Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży
- Polskie Stowarzyszenie Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym Koło w Werbkowicach
- Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Werbkowicach
- Związek Kombatantów Rzeczypospolitej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Gminne w Werbkowicach
- Stowarzyszenie Dzieci Ofiar Wojny Ziemi Zamojskiej Koło w Werbkowicach
- Stowarzyszenie „ZDROWIE” w Werbkowicach
- Stowarzyszenie Hrubieszowskie "Lepsze jutro" Lokalna Grupa Działania

Na terenie gminy czynnie działają także straże pożarne, mające szereg zasług na polu pożarnictwa a także kultury i sportu:

1. OSP Podhorce powstała w 1924r. Założyli ją: Jan Drozda, Bolesław Stankiewicz, Michał Poninkiewicz i Antoni Czerwieniec. Motopompę otrzymała w roku 1949, samochód w 1973, a remizy wybudowała w 1925 i 1964. Funkcję prezesa pełnili od roku 1930 - Bolesław Stankiewicz, 1932 - Konstanty Fedorowicz, 1944 - Józef Kwiatkowski, 1957 - Karol Rudyk, 1976 - Bolesław Brzuchalski, a naczelnika: 1924 - Józef Radziej, 1935 - Tadeusz Dawczyk, 1951 - Władysław Letnianszyn, 1957 i 1977 - Ferdynand Wyskiel, 1966 - Julian Letnianszyn, 1991 - Bogdan Edelman.
2. OSP Honiatycze powstała w 1924r. Z inicjatywy Józefa Wójcika. Motopompę otrzymała w

- roku 1966, a remizy wybudowała w 1936 i 1970r. Funkcję prezesa pełnili od roku 1924 - Józef Płoński, 1929 - Wojciech Kuropatnicki, 1940 - Stanisław Kokoszka, 1944 - Franciszek Kliszcz, 1957 - Stanisław Kokoszka, 1965 - Tadeusz Medak, 1973 - Jan Kozyra, 1983 - Tadeusz Medak, 1973 - Jan Kozyra, 1983 - tadeusz Medyk, 1988 - Radosław Ciołko, a naczelnika: 1924 - Paweł bajwoluk, 1929 i 1950 - Franciszek Kliszcz, 1936 - Jan Kliszcz, 1939 - Ignacy Bajwoluk, 1940 - Edmund Płoński, 1944 i 1955 - Karol Kucharz, 1965 - Emil Kuropatnicki, 1967 - Radosław Ciołko, 1983 - Emil Kuropatnicki, 1986 - Krzysztof Wójcik 1991 - Ryszard Kaczoruk.
3. OSP Gozdów powstała w 1946r. Założyli ją: Jakub Pawlak, Julian Horbaczewski, Eugeniusz Lisowski, Adam Esing i Bogdan Radkowski. Motopompę otrzymała w roku 1958, a remizę wybudowała w 1956r. Funkcję prezesa pełnili od roku 1946 - Jakub Pawlak, 1957 - Romuald Dawnar, 1960 - Bogdan Radkowski, a naczelnika: 1946 - Władysław Ciupiński, 1950 - Eugeniusz Lisowski, 1957 - Zygmunt Kamiński, 1958 - Władysław Prochnal, 1960 - Józef Wawer.
 4. OSP Honiatyczki powstała w 1950r. Założyli ją: Adolf Janicki i Władysław Flaks. Motopompę otrzymała w roku 1965, a samochód w 1989, a remizę wybudowała w 1978r. Funkcję prezesa pełnili od roku: 1950 - Jan Grzesiuk, 1957 - Tadeusz Wolańczyk, 1960 - Władysław Flaks 1963 - Adolf Janicki, 1975 - Jan Ciołko, 1980 - Władysław Flaks, 1992 - Jerzy Janicki, a naczelnika: 1950 - Adolf Janicki, 1957 - Paweł Dominik, 1960 - Władysław Flaks, 1975 - Paweł Dominik, 1978 - Adolf Janicki, 1985 - Jerzy Janicki, 1990 - Henryk Bajwoluk.
 5. OSP Hostynne powstała w 1954r. Założyli ją: Stanisław Chomik i Józef Kulczycki. Motopompę otrzymała w roku 1957, a samochód w 1973, a remizy wybudowała w 1954 i 1988r. Funkcję prezesa pełnili od roku: 1954 - Józef Kulczycki, 1964 - Bogdan Mielczarek, 1975 - Dionizy Siudak, 1985 - Fabian Żmudzki, a naczelnika: 1954 - Stanisław Chomik, 1964 - Józef Kulczycki, 1978 - Mieczysław Mazurek, 1988 - Wiesław Siedlecki, 1991 - Kazimierz Nawoń.
 6. OSP Sahryń powstała w 1955r. Założyli ją: Władysław Wasiluk i Władysław Wach. Motopompę otrzymała w roku 1959, samochód w 1967, a remizę wybudowała w 1965r. Funkcję prezesa pełnili kolejno: Władysław Wasiluk, Ludwik Kość, Mieczysław Wójcik, a naczelnika: Władysław Wach, Stefan Wach, Janusz Kosonoga, Józef Wach.
 7. OSP Kotorów powstała w 1959r. Założyli ją: Stanisław Chomik, Daniel Krzyżanowski, Stefan Traczuk i Władysław Przystupa. Motopompę otrzymała w roku 1966, a remizę wybudowała w 1962. Funkcję prezesa pełnili od roku: 1956 - Ryszard Pożoga, 1970 - Stefan Tarczuk, 1974 - Ryszard Pożoga, 1991 - Jan Tujaka, a naczelnika: 1956 - Stefan Tarczuk, 1970 - Ryszard Pożoga, 1974 - Stefan Tarczuk, 1991 - Roman Kaczoruk.
 8. OSP Konopne powstała w 1959r. Założyli ją: Józef Piwkowski i Roman Pankiewicz. Motopompę otrzymała w roku 1961, a remizę wybudowała w 1962. Funkcję prezesa pełnili od roku: 1959 - Roman Pankiewicz, 1961 - Józef Piwkowski, 1974 - Władysław Sagata, a naczelnika: 1959 - Józef Piwkowski, 1961 - Roman Pankiewicz, 1966 - Korolko, 1980 - Tadeusz Pawliszczuk, 1985 - Mieczysław Węgrzyn, 1988 - Kazimierz Bednarczuk.
 9. OSP Terebiń powstała w 1959r. Założyli ją: Franciszek Lipczyński, Kazimierz Dudziński, Aleksander Greszta, Szczepan Mękal. Motopompę otrzymała w roku 1961, a remizę wybudowała w 1959. Funkcje prezesa pełnili od roku: 1959 - Franciszek Lipczyński, 1966 - Szczepan Mękal, a naczelnika: Mieczysław Bachorz, 1963 - Aleksander Greszta, 1965 - Kazimierz Dudziński, 1979 - Stefan Spychalski, 1980 - Ryszard Kuszykiewicz.
 10. OSP Peresołowice powstała w 1961r. Założyli ją: Edward Mach, Czesław Lędźwa i Mieczysław Granda. Motopompę otrzymała w roku 1965, a remizę wybudowała w 1970. Funkcję prezesa pełnili od roku: 1961 - Mieczysław Fedorczyk, 1970 - Stanisław Sobczak, 1978 - Waldemar Maruszewski, 1991 - Bogdan Pelc, a naczelnika: 1965 - Edward Mach, 1968 - Edwzrd Bas, 1973 - Ryszard Stasiak, 1978 - Zygmunt Krzeszowiec, 1982 - Kazimierz Pelc, 1991 - Zdzisław Chudzik.
 11. ZOSP Cukrownia Werbkowice powstała w 1963r. Założyli ją: Edward Bosiak, Adolf Małysek, Adam Cieślik i Zbigniew Mickalski. Motopompę otrzymała w 1963, a samochód w 1964. Funkcję prezesa pełnili od roku: 1963 - Zbigniew Michalski, 1967 - Teodor

- Witkowski, 1969 - Witold Pereta, 1970 - Adolf Małyszek, a naczelnika: 1963 - Zenon Urbanowicz, 1964 - Zdzisław Stańczyk, 1978 - Edward Bosiak.
12. OSP Kol.Honiatycze powstało w 1964r. Założyli ją: Marian Nizio i Zdzisław Skiba. Motopompę otrzymała w roku 1965, a remizę wybudowała w 1970. Funkcje prezesa pełnili od roku: 1964 - Franciszek Kawka, 1970 - Marian Nizio, 1986 - Piotr Kliszcz, a naczelnika: Roman Płaza, 1967 - Tadeusz Wójtowicz, 1970 - Roman Płaza, 1985 - Henryk Szeremeta.
 13. OSP Turkowice powstała w 1969r. Założyli ją: Tadeusz Hawrylak i Stanisław Chudoba. Motopompę otrzymała w roku 1966, a samochód 1968, a remizę wybudowała w 1993. Funkcję prezesa pełnili od roku: 1966 - Tadeusz Hawryluk, 1973 - Kazimierz Duda, 1985 - Zbigniew Kukiełka, 1984 - Edward Marzec.
 14. OSP Wronowice powstała w 1964r. Założyli ją: Tadeusz Rybczyński i Stanisław Mazurek. Motopompę otrzymała w roku 1966. Funkcję prezesa pełnili od roku: 1964 - Tadeusz Rybczyński, 1981 - Henryk Gleń, 1989 - Walerian Terejko, a naczelnika; 1964 - Stanisław Mazurek, 1980 - Jan Staroń, 1988 - Stanisław Kotowski, 1989 - Stanisław Hawryluk.
 15. OSP Alojzów powstała w 1970r. Założyli ją: Jan Kulik, Roman Gądek i Stanisław Lubarski. Motopompę otrzymała w roku 1977, samochód w 1977, a remizę wybudowała w 1977r. Funkcję prezesa pełnili od roku: 1972 - Mieczysław Franczak, 1979 - Mieczysław Piłat, a naczelnika: 1970 - Jan Kulik.

Wymienione w tej części organizacje pozarządowe są doskonałym potencjałem do wykorzystania przy budowaniu różnych systemów wsparcia społecznego służącego rozwiązywaniu problemów społecznych gminy, rozwoju sportu i rekreacji, kultury czy edukacji. Oprócz wymienionych organizacji pozarządowych działalnością na rzecz rozwiązywania problemów społecznych zajmuje się kościół oraz organizacje przykościelne.

8. ANALIZA STRATEGICZNA

8.1. Analiza SWOT mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń

Wszystkie czynniki, zjawiska i procesy wpływające na skalę oraz tempo rozwoju społeczno-gospodarczego danej jednostki samorządowej można podzielić na zewnętrzne (zmiany zachodzące w otoczeniu) i wewnętrzne. Klasycznym narzędziem stosowanym od wielu lat w analizie strategicznej jest zestawienie mocnych i słabych stron analizowanego podmiotu oraz określenie jego szans i zagrożeń rozwojowych w tzw. analizie SWOT. Nazwa SWOT pochodzi z języka angielskiego i oznacza: S - Strengths (silne strony), W - Weaknesses (słabości czyli słabe strony), o-Opportunities (możliwości, szanse), T - Threats (zagrożenia). Przyjęta metoda pozwala na zebranie i uszeregowanie (usystematyzowanie) informacji o potencjale rozwojowym gminy oraz o dostrzeganych barierach. Jednocześnie, zwraca uwagę na pojawiające się zewnętrzne szanse i zagrożenia. W opracowaniu skoncentrowano się na ocenie wewnętrznych zasobów gminy, atutów i problemów, a także relacji między tymi elementami. Gmina nie jest samoistnym tworem, lecz funkcjonuje w określonym otoczeniu, które tworzą inne jednostki samorządowe, administracja rządowa i służby administracji specjalnych oraz ich wzajemne powiązania o charakterze społecznym, ekonomicznym, organizacyjnym czy środowiskowym. Uwarunkowania zewnętrzne, które pozostają niezależne od decyzji władz lokalnych, w istotny sposób determinują rozwój danej społeczności, a wpływ ten może być pozytywny lub negatywny. Władze gminy mogą jedynie monitorować zmiany zachodzące w jej otoczeniu, co pozwoli na identyfikację istniejących oraz przyszłych szans i zagrożeń rozwoju i zminimalizuje wpływ ewentualnych, negatywnych skutków. Znajomość uwarunkowań gminy umożliwia podjęcie działań sprzyjających rozwojowi potencjału lokalnego i wykorzystaniu nadarzających się okazji.

Analizie poddano priorytetowe obszary funkcjonowania gminy, a mianowicie: gospodarkę, przestrzeń, środowisko i społeczność.

Analizując mocne i słabe strony gminy Werbkowice oraz jej zewnętrzne szanse i zagrożenia rozwojowe, wynikające z otoczenia rynkowego w skali makro i mikro, podzielono obszar zagadnień charakteryzujących gminę i jej otoczenie na 4 grupy:

I. ŚRODOWISKO

- a. położenie geograficzne i komunikacja
- b. przestrzeń i środowisko
- c. dobra kultury

II. SFERA SPOŁECZNA

III. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

IV. GOSPODARKA

8.2 Strategiczna diagnoza mocnych i słabych stron gminy oraz Strategiczna diagnoza zewnętrznych szans i zagrożeń rozwojowych wynikających z otoczenia rynkowego.

Tabela nr 46

ŚRODOWISKO	
położenie geograficzne i komunikacja	
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none">1. Korzystne położenie geograficzne w pobliżu granicy państwa z Ukrainą.2. Położenie na szlakach komunikacyjnych:<ul style="list-style-type: none">• przy międzynarodowym szlaku komunikacyjnym (drodze krajowej 74 Sulejów - Granica Państw i	<ol style="list-style-type: none">1. Komunikacja w gminie: brak utwardzonych gminnych ciągów komunikacyjnych, pogarszający się stan nawierzchni na drogach powiatowych i gminnych2. Zbyt mała częstotliwość kursowania komunikacji pasażerskiej w

<ul style="list-style-type: none"> wojewódzkiej 850) • kolejowym: węzeł kolejowy nr 72 Hrubieszów - Zamość • międzynarodowa Magistrala LHS (linia nr 65) Sławków Południowy - Hrubieszów - Granica Państwa. <ol style="list-style-type: none"> 3. Przystosowanie drogi krajowej do bezkolizyjnych funkcji tranzytowych, 4. Przystosowanie dróg wojewódzkich do pełnienia funkcji ruchu tranzytowego i lokalnego. 5. Dogodny układ komunikacyjny na terenie Gminy. 	<p>miejsowościach gminy nie leżących w ciągu drogi krajowej 74</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Braku funkcjonujących i uczęszczanych połączeń kolejowych (pasażerskich) w obrębie gminy i powiatu. 4. Brak ścieżek rowerowych będących uzupełnieniem szlaku drogi, brak wyznaczonych na drodze pasów dla rowerzystów. 5. Konieczność posiadania środków własnych przy realizacji projektów w dziedzinie infrastruktury z funduszy krajowych i zagranicznych, w tym z UE,
---	---

Tabela nr 47

ŚRODOWISKO	
położenie geograficzne i komunikacja	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Integracja przestrzenna gminy. 2. Współpraca sąsiednich gmin w zakresie komunikacji. 3. Budowa i wyremontowanie dróg gminnych i powiatowych. 4. Możliwość skorzystania ze wsparcia finansowego UE na inwestycje infrastrukturalne. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak własnych środków finansowych na poprawę stanu infrastruktury komunikacyjnej i środków z budżetu państwa. 2. Niewykorzystanie możliwości jakie stwarzają zewnętrzne źródła finansowe, w tym z UE na poprawę stanu infrastruktury. 3. Uciążliwe przemieszczanie się publicznymi środkami transportu. 4. Zahamowanie rozwoju poprzez utrzymywanie barier komunikacyjnych, wzrost natężenia ruchu.

Tabela nr 48

ŚRODOWISKO	
Przestrzeń i środowisko	
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wybitne walory krajobrazowo-przyrodnicze. 2. Bogactwo i różnorodność przyrodnicza gminy (flora i fauna). 3. Znikomy stopień zanieczyszczenia środowiska. 4. Dobra jakości powietrza atmosferycznego. 5. Bardzo dobre warunki glebowo-klimatyczne dla rozwoju rolnictwa. 6. Dobry stan czystości wód. 7. Środowisko przyrodnicze atrakcyjne pod względem turystycznym. 8. Atrakcyjne tereny pod rekreację i wypoczynek. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak naturalnych i sztucznych zbiorników wodnych. 2. Nie wykorzystana i nie zagospodarowana rzeka Huczwa. 3. Niska lesistość terenów. 4. Brak pieszych szlaków turystycznych, krajobrazowych, szlaków rowerowych. 5. Brak promocji postaw proekologicznych wśród mieszkańców gminy, a w szczególności wśród dzieci i młodzieży. 6. Brak efektywnych przedsięwzięć promujących walory turystyczne i kulturowe gminy. 7. Brak pełnej współpracy między samorządami. 8. Niska świadomość mieszkańców w kwestii podejmowania działań na rzecz poprawy stanu środowiska. 9. Mała ilość odpadów zbierana w sposób

	selektywny. 10. Hałas uliczny - ulica Zamojska w Werbkowicach - przez którą prowadzi ruch tranzytowy.
--	--

Tabela nr 49

ŚRODOWISKO	
Przestrzeń i środowisko	
Szanse	Zagrożenia
1. Rozwój bazy turystycznej, agroturystyki, tworzenie terenów rekreacyjnych dla wypoczynku m.in. weekendowego, wyznaczenie zagospodarowanie szlaków pieszych, rowerowych i konnych. 2. Zwiększenie ruchu turystycznego, wzrost poziomu jakości życia mieszkańców poprzez rozwój sportu i rekreacji. 3. Wzrost zainteresowania aktywnym wypoczynkiem i agroturystyką. 4. Wykształcenie w społeczeństwie postaw odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze. 5. Wykorzystywanie terenów o najłagodniejszych glebach na cele budownictwa i przemysłu. 6. Wykorzystanie turystyczne walorów funkcji rzeki Huczwy. 7. Możliwość rozwoju turystyki: rowerowej, pieszej, wodnej - przyjaznej środowisku, 8. Bogaty wachlarz dostępnych programów w celu poprawy kondycji środowiska przyrodniczego i jego ochrony. 9. Pozyskiwanie środków na ekologię, edukację ekologiczną, turystykę, rozwój i promocję gminy, na ochronę środowiska przyrodniczego itd., z funduszy zewnętrznych krajowych i zagranicznych, w tym z UE	1. Spadek ruchu turystycznego, utrata dóbr kulturowych, dewastacja krajobrazu. 2. Słabe tempo inwestycji ekologicznych 3. Brak promocji turystyki, agro i ekoturystyki. 4. Niewielkie środki finansowe na realizację działań służących poprawie funkcjonalności i jakości środowiska. 5. Konkurencyjna oferta okolicznych gmin dla inwestorów w zakresie turystyki. 6. Wzrastająca konsumpcja indywidualna (środki chemii gospodarczej, opakowania). 7. Rosnąca ilość pojazdów samochodowych. 8. Niska efektywność systemu segregacji odpadów. 9. Lokalizacja na terenie gminy dużej firmy uciążliwej dla środowiska.

Tabela nr 50

ŚRODOWISKO	
Dobra kultury	
Mocne strony	Słabe strony
1. Duża ilość zabytków świeckich i sakralnych, miejsc pamięci narodowej 2. Stanowiska archeologiczne (ślady osadnictwa z 5500 - 4700 r. p.n.e). 3. Bogactwo kultury ludowej przenikające wpływami chrześcijaństwa rzymskiego jak i wschodniego.	1. Zły stan techniczny obiektów zabytkowych, brak środków finansowych na inwestowanie w remonty i renowacje zdekaptalizowanych obiektów, stosunkowo niskie nakłady przeznaczone na inwestycje. 2. Niedostateczna promocja lokalnych walorów kulturowych.

3. Brak zintegrowanych wizji rozwojowych i promocyjnych w przedmiocie wykorzystania spuścizny kulturalnej.

Tabela nr 51

ŚRODOWISKO	
Dobra kultury	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zwiększenie ruchu turystycznego w gminie, wzrost poziomu jakości życia mieszkańców. 2. Położenie gminy na obszarze atrakcyjnym kulturowo-historycznym. 3. Możliwość tworzenia i rozwoju szlaków turystyczno-kulturowych, ścieżek dydaktycznych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Powszechna i dość trudna do opanowania dewastacja krajobrazu kulturowego.

Tabela nr 52

CZynniki Demograficzno-Społeczne	
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Istniejące zasoby siły roboczej. 2. Stosunkowo tania siła robocza. 3. Dostęp do wyższych uczelni Lublina, Zamościa oraz ich filii i punktów konsultacyjnych. 4. Rozwinięta sieć placówek oświatowych i edukacyjnych. 5. Należyte funkcjonowanie ośrodków zdrowia, 6. Funkcjonowanie Warsztatów Terapii Zajęciowej. 7. Działalność świetlicy socjoterapeutycznej. 8. Funkcjonowanie Gminnego Ośrodka Kultury. 9. Poczucie bezpieczeństwa wśród społeczności gminy. 10. Inicjatywy podejmowane przez jednostkę samorządu terytorialnego wraz z organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami pożytku publicznego. 11. Zaangażowanie władz samorządowych gminy w sprawy jej mieszkańców, 12. Dbłość o czystość i estetykę otoczenia. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Starzejące się społeczeństwo. 2. Niski i utrzymujący się od połowy lat 90 - poziom dzietności. 3. Stale wysoki poziom udziału kobiet w liczbie poszukujących pracy. 4. Wysoki poziom bezrobocia wśród 5. ludzi młodych - zubożenie społeczeństwa. 6. brak dostosowanej oferty edukacyjnej na terenie gminy (oraz powiatu) do zmieniającego się rynku pracy. 7. Niezadowolająca pod względem jakościowym oferta nowych miejsc pracy. 8. Brak miejsc pracy dla absolwentów szkół. Odływ ludzi młodych. 9. Brak możliwości kształcenia praktyczno-zawodowego na poziomie szkół średnich na terenie gminy. 10. Brak alternatywnych zajęć pozalekcyjnych dla młodzieży. 11. Brak odkrytych wielofunkcyjnych otwartych obiektów sportowych 12. Słaba promocja sportu. 13. Zagrożenie rozwojem patologii społecznych, szczególnie wśród ludzi młodych i dzieci (narkomania, alkoholizm, przestępczość). 14. Niski poziom zaufania obywateli do instytucji państwa oraz bierność społeczna. 15. Mała ilość organizacji pozarządowych. 16. Instytucje publiczne nie przystosowane

Tabela nr 53

CZYNNIKI DEMOGRAFICZNO-SPOŁECZNE	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Stabilizacja krajowego, regionalnego i lokalnego rynku pracy. 2. Wzrost jakości życia mieszkańców. 3. Zmniejszanie się bezrobocia. 4. Edukacja dzieci i młodzieży, szczególnie w zawodach niezbędnych dla rozwoju regionu oraz nauka języków obcych. 5. Edukacja dorosłych, dokształcanie zawodowe i przekwalifikowania zawodowe. 6. Wzrastające poczucie więzi mieszkańców z Gminą. 7. Budowa aktywnych postaw obywatelskich. 8. Stworzenie gminy jako miejsca przyjaznego dla mieszkańców. 9. Uniknięcie i rozwiązywanie problemów społecznych. 10. Sprawne rozwiązywanie problemów gminy przy udziale partnerów w kraju i w UE. 11. Możliwość pozyskiwania środków finansowych na współfinansowanie projektów związanych z edukacją, budową aktywnych postaw obywatelskich, zwalczaniem bezrobocia, itd. z funduszy krajowych i zagranicznych, w tym z UE. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Występujący deficyt miejsc pracy 2. przyczyniający się do powstawania zjawiska bezrobocia. 3. Brak systemu przekwalifikowań i szkoleń zawodowych dostosowanego do potrzeb lokalnych. 4. Brak motywacji społeczeństwa do edukacji, przekwalifikowań zawodowych, przedsiębiorczości. 5. Stały trend ubożenia pewnych części populacji społeczeństwa. 6. Utrzymanie stanu wzrostu poziomu emigracji mieszkańców. 7. Zagrożenie spadkiem aktywności mieszkańców w sensie społecznym, gospodarczym, kulturalnym. 8. Zmniejszanie się liczby osób aktywnych zawodowo. 9. Utrzymanie zjawiska wykluczenia społecznego, patologizacja życia mieszkańców, emigracja mieszkańców. 10. Zwiększające się poczucie braku bezpieczeństwa i zaufania dla władz oraz rozwój patologii społecznych. 11. Rosnący koszt pomocy społecznej oraz opieki nad osobami starszymi.

Tabela nr 54

INFRASTRUKTURA	
Gospodarka Wodna	
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Stacja uzdatniania wody obsługująca mieszkańców miejscowości Werbkowice. 2. Rozpoczęta etapowana wieloletnia (2007 - 2010) inwestycja budowy stacji wodociągu grupowego wraz z siecią i przyłączami wodociągowymi zaspokajającego ok. 40% mieszkańców gminy. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gospodarka wodna - 21% wskaźnik zwodociągowania gminy - najniższy w powiecie 2. Duża ilość gospodarstw niezaopatrzonych się w wodę ze studni głębinowych. 3. Niska jakość wody czerpanej z przydomowych studni. 4. Niekorzystne warunki dla potencjalnych inwestorów zewnętrznych spowodowane brakiem podstawowej infrastruktury technicznej. 5. Niski poziom bezpieczeństwa pożarowego.
INFRASTRUKTURA	
Gospodarka Wodna	
Szanse	Zagrożenia

<ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa życia jakości mieszkańców. 2. Rozbudowa istniejących źródeł wody i znalezienie źródeł zewnętrznych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zahamowanie procesów sprzyjających wzrostowi poziomu życia mieszkańców.
---	--

Tabela nr 55

INFRASTRUKTURA	
Gospodarka Ściekowa	
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Oczyszczalnia ścieków na terenie miejscowość Werbkowice 2. Obsługa zrzutów z terenu gminy" 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niski stopień skanalizowania miejscowości Werbkowice i w innych miejscowościach Gminy (najniższy wskaźnik skanalizowania wśród gmin powiatu hrubieszowskiego 15%), 2. Problem nieszczelnych szamb. 3. Konieczność modernizacji oczyszczalni ścieków. 4. Brak przydomowych oczyszczalni ścieków.

Tabela nr 56

INFRASTRUKTURA	
Gospodarka Ściekowa	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa życia jakości mieszkańców. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zahamowanie procesów sprzyjających wzrostowi poziomu życia mieszkańców.

Tabela nr 57

INFRASTRUKTURA	
Gospodarka odpadami	
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wprowadzony system selektywnej zbiórki odpadów. 2. Zorganizowany wywóz odpadów i selektywna zbiórka odpadów - punkty gromadzenia odpadów. 3. Program usuwania azbestu dla Gminy Werbkowice. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak składowiska odpadów komunalnych. 2. Obecność dzikich składowisk odpadów, wymagających natychmiastowej rekultywacji. 3. Duże ilości azbestu na obiektach gospodarczych i użyteczności publicznej 3954 ton.

Tabela nr 58

INFRASTRUKTURA	
Gospodarka odpadami	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa życia jakości mieszkańców 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zahamowanie procesów sprzyjających wzrostowi poziomu życia mieszkańców.

Tabela nr 59

INFRASTRUKTURA	
ciepłownictwo	
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zbiorowy system zaopatrzenia w ciepło części mieszkańców Werbkowic, Gozdowa i Turkowic. 2. Lokalne kotłownie i piece opalane 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak kompleksowego zbiorowego systemu zaopatrzenia w ciepło.

paliwem stałym.

Tabela nr 60

INFRASTRUKTURA	
ciepłownictwo	
Szanse	Zagrożenia
1. Poprawa jakości życia mieszkańców.	1. Zahamowanie procesów sprzyjających wzrostowi poziomu życia mieszkańców

Tabela nr 61

INFRASTRUKTURA	
Gazownictwo	
Mocne strony	Słabe strony
1. Gazociąg średniego ciśnienia w miejscowości Werbkowice oraz miejscowościach Kolonia Gozdów i Alojzów.	1. Brak infrastruktury gazowniczej na pozostałym terenie gminy. 2. Brak programów w zakresie gazyfikacji terenów pod przyszłe budownictwo mieszkaniowe, przemysł, usługi.

Tabela nr 62

INFRASTRUKTURA	
Gazownictwo	
Szanse	Zagrożenia
1. Poprawa życia jakości mieszkańców.	1. Zahamowanie procesów sprzyjających wzrostowi poziomu życia mieszkańców.

Tabela nr 63

INFRASTRUKTURA	
energetyka	
Mocne strony	Słabe strony
1. Zelektryfikowanie gminy. 2. Dobra jakość sieci dystrybucji energii elektrycznej na terenach wiejskich.	1. Brak gminnych programów energetycznych w zakresie pod przyszłe budownictwo mieszkaniowe, przemysł, usługi. 2. Brak oszczędnych systemów oświetleniowych wykorzystujących odnawialne źródła energii, czy też wyposażonych w lampy energooszczędne LED.

Tabela nr 64

INFRASTRUKTURA	
Energetyka	
Szanse	Zagrożenia
1. Poprawa życia jakości mieszkańców.	1. Zahamowanie procesów sprzyjających wzrostowi poziomu życia mieszkańców.

Tabela nr 65

INFRASTRUKTURA	
Telekomunikacja	
Mocne strony	Słabe strony
1. Pełne pokrycie łącz telefonicznych.	1. Braki w usprzętowieniu ITC podmiotów publicznych. 2. Brak bezpłatnych publicznych punktów dostępu do internetu. 3. Brak do szerokopasmowego internetu.

Tabela nr 66

INFRASTRUKTURA	
Telekomunikacja	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa życia jakości mieszkańców. 2. Ułatwiony dostęp do podnoszenia wykształcenia, umiejętności zawodowych i innych (e - learning). 3. Dostępność nowych miejsc pracy (e - praca). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zahamowanie procesów sprzyjających wzrostowi poziomu życia mieszkańców.

Tabela nr 67

INFRASTRUKTURA	
Budownictwo	
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Uchwalone Plany zagospodarowania przestrzennego w sześciu największych miejscowościach gminy. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brak rezerw mieszkań komunalnych. 2. Brak budynków socjalnych w gminie. 3. Brak planów zagospodarowania przestrzennego dla pozostałych miejscowości w gminie.

Tabela nr 68

INFRASTRUKTURA	
Budownictwo	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa życia jakości mieszkańców. 2. Wzrost inwestycji na terenie gminy. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zahamowanie procesów sprzyjających wzrostowi poziomu życia mieszkańców.

Tabela nr 69

GOSPODARKA	
1. Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Tradycyjny obszar rolniczy z elementami przemysłu przetwórczego, dostępność produktów rolnych. 2. Gleby wysokich klas bonitacyjnych. 3. Polepszająca się struktura agrarna. 4. Rozwinięta produkcja rolnicza. 5. Średnio rozwinięta branża przetwórstwa produktów rolnych. 6. Walory turystyczne regionu. 7. Bliskość rynku wschodniego-Ukraina, dysponującej zróżnicowanymi rynkami zbytu. 8. Dobra dostępność komunikacyjna. 9. Średnio rozbudowywana infrastruktura techniczna. 10. Uchwalone plany zagospodarowania przestrzennego w sześciu największych miejscowościach gminy. 11. Tereny komunalne wolne do zabudowy. 12. Dochody gminy na średnim poziomie. 13. Dobre przygotowanie zawodowe pracowników Urzędu Gminy w zakresie 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stosunkowo wysokie zatrudnienie w rolnictwie wśród ludności wiejskiej. 2. Rozdrobnienie gospodarstw rolnych. 3. Słaba integracja lokalnych przedsiębiorców oraz często krótkotrwałe funkcjonowanie prowadzonych przez nich firm. 4. Brak nowych inwestycji. 5. Znikoma powierzchnia wydzielonych, przygotowanych gruntów na tereny inwestycyjne. 6. Likwidacja dużych zakładów pracy, brak nowych. 7. Zbyt mała ilość zakładów produkcyjnych. 8. Brak wystarczającego kapitału na inwestycje. 9. Niski poziom innowacyjności sektora MŚP. 10. Niska dochodowość firm z sektora małych i średnich przedsiębiorstw. 11. Wąska oferta kształcenia ustawicznego

<p>rozwoju przedsiębiorczości i priorytetowe traktowanie przedsiębiorczości przez władze gminy.</p> <p>14. Pozytywny klimat dla rozwoju działalności gospodarczej - przedsiębiorczości i usług stwarzany przez władze samorządowe.</p> <p>15. Średni poziom przedsiębiorczości wśród mieszkańców gminy.</p> <p>16. Zwiększenie liczby ludności w wieku produkcyjnym.</p> <p>17. Zlokalizowanie na terenie miejscowości Werbkowice administracji publicznej, banku i innych instytucji obsługujących ludności.</p>	<p>z możliwością przekwalifikowania.</p> <p>12. Niedostosowanie form i kierunków kształcenia do potrzeb zmieniającego się rynku pracy.</p> <p>13. Braki w sferze infrastruktury turystycznej.</p> <p>14. Brak gospodarstw agroturystycznych.</p> <p>15. Brak spójnego i profesjonalnego programu promocji regionu (na płaszczyźnie powiatu, gminy).</p> <p>16. Nie ma w gminie zaplecza informatycznego.</p> <p>17. Brak kompleksowej strategii promocji Gminy Werbkowice.</p> <p>18. Budżet jednostki samorządu terytorialnego obciążony wysokim poziomem tzw. „sztywnych” wydatków.</p> <p>19. Migracja bezrobotnych z sektora rolniczego do miasta, za granicę.</p> <p>20. Niedostatecznie rozwinięta baza hotelowa.</p> <p>21. Niewystarczająca baza turystyczna.</p> <p>22. Brak tablic informacyjnych o regionie, oznaczenia tras rekreacyjnych, rowerowych i pieszych.</p>
---	---

Tabela nr 70

GOSPODARKA	
Szanse	Zagrożenia
<p>1. Lepsze wykorzystanie bliskości i potencjału rynku wschodniego-Ukraina.</p> <p>2. Prowadzenie takiej produkcji rolnej i warzywniczej, która odpowiadałaby potrzebom rynku regionalnego, krajowego i zagranicznego, w tym UE.</p> <p>3. Unowocześnianie gospodarstw rolnych i ich produkcji.</p> <p>4. Włączenie się rolników do grup producenckich - lokalnych, regionalnych, krajowych i zagranicznych.</p> <p>5. Rozwój przetwórstwa rolno i warzywniczego.</p> <p>6. Pozyskanie inwestorów.</p> <p>7. Rozwój turystyki, agroturystyki i rekreacji.</p> <p>8. Edukacja społeczeństwa.</p> <p>9. Progospodarcza polityka państwa, premiująca przedsiębiorczość.</p> <p>10. Możliwość wykorzystania środków z funduszy krajowych i zagranicznych, w tym z UE na współfinansowanie projektów gminy w zakresie gospodarki, infrastruktury, ekologii, edukacji, turystyki, kultury itd. oraz na działalność</p>	<p>1. Brak spójnej polityki rolnej w kraju i regionie.</p> <p>2. Brak wiary rolników w dobrą politykę rolno państwa.</p> <p>3. Zła sytuacja w rolnictwie i niska jego dochodowość.</p> <p>4. Brak znaczącej bazy przetwórczej i przechowalni jest barierą a dla rozwoju najsilniejszych gałęzi rolnictwa.</p> <p>5. Uzależnienie dochodów znacznej liczby mieszkańców od warunków pogodowych i wysokości plonów.</p> <p>6. Wysokie koszty produkcji rolnej wpływające na nierentowność gospodarstw.</p> <p>7. Niedostateczne wsparcie rozwoju istniejących przedsiębiorstw.</p> <p>8. Migracje zarobkowe wykwalifikowanej kadry za granicę.</p> <p>9. Brak wykwalifikowanej kadry dla strategicznego inwestora.</p> <p>10. Niewystarczające przygotowanie do działania w otoczeniu konkurencyjnym.</p> <p>11. Ucieczka inwestorów do bardziej atrakcyjnych gmin.</p> <p>12. Pozostawienie małych przedsiębiorców</p>

gospodarczą przez indywidualnych przedsiębiorców, grupy producenckie, na działanie organizacji pozarządowych.

bez pomocy ze strony państwa, samorządów.

13. Za małą ilość środków finansowych lub ich całkowity brak na spłatę kredytów wcześniej zaciągniętych.
14. Wysokie oprocentowanie kredytów.
15. Brak ochrony krajowych i regionalnych rynków zbytu.

Atutem Gminy Werbkowice są przebiegające przez teren gminy ważne szlaki komunikacyjne: drogowy i kolejowy (normalno-torowy i szeroko-torowy), korzystne położenie geograficzne w pobliżu granicy państwowej z Ukrainą. Silną stroną gminy jest także zasób wysokich klas gleb i związana z tym, średnio rozwinięta produkcja rolnicza oraz przetwórstwo płodów rolnych. Dodatkowo gmina posiada walory dla rozwoju wypoczynku (turystyka rowerowa i piesza, wodna, łowiectwo) oraz rozwoju agroturystycznego i ekologicznego rolnictwa. Na terenie gminy znajdują się wolne tereny inwestycyjne dla małych i dużych podmiotów gospodarczych. Samorząd traktuje priorytetowo sprawy oświaty, kultury i sportu. Poziom bezpieczeństwa ludzi i mienia jest dość wysoki.

Słabymi stronami Gminy Werbkowice jest niewystarczająco rozwinięte przetwórstwo rolne oraz brak zorganizowanych grup producenckich. Brak nowych inwestycji, mała liczba dużych podmiotów gospodarczych.

W sferze infrastruktury technicznej uwidaczniają się duże braki w infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej, brak gminnego wysypiska śmieci. Rozwój hamuje również zły stan dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich. Słabymi stronami w sferze społecznej są: niski przyrost naturalny oraz zbyt małe środki na opiekę społeczną, brak rezerw mieszkań komunalnych i socjalnych. Słabą stroną jest też brak w pełni wyposażonego obiektowo i funkcjonalnie otwartego kompleksu sportowego i rekreacyjnego, a także braki w małej infrastrukturze sportowo-rekreacyjnej (małe place zabaw, boiska). System odprowadzania wód opadowych wymaga dalszego rozwoju. Braki występują również w infrastrukturze turystycznej - brak podmiotów zajmujących się turystyką, agroturystyką, ekologią, brak wyznaczonych szlaków turystycznych, promocji turystyki lokalnej. Najbardziej istotną szansą rozwojową Gminy Werbkowice jest korzystne położenie geograficzne (niedaleko granicy państwa z Ukrainą, która jest też granicą Unii Europejskiej). Cały region charakteryzuje się znaczną atrakcyjnością inwestycyjną i turystyczną a także dobrym stanem środowiska. Szansą jest pozyskanie nowych inwestorów. Rozwój sektora rolnego, przetwórstwa rolno-spożywczego, oraz produkcja żywności ekologicznej to szanse dla lokalnych producentów rolnych. Potencjalna szansa stanowi również rozwój turystyki oraz rozwój agroturystyki. Szansą na rozwój jest też pozyskanie środków zewnętrznych, na realizację celów strategicznych, z funduszy krajowych i zagranicznych, w tym z UE.

Głównym zagrożeniem zewnętrznym dla społeczności Gminy Werbkowice wydaje się być częste zmiany przepisów prawa i nadmierny fiskalizm państwa. Społeczeństwu zagraża wzrastające bezrobocie oraz ciągłe ubożenie społeczeństwa, co wiąże się również z osłabieniem motywacji do podnoszenia poziomu wykształcenia oraz przekwalifikowań zawodowych. Pogorszeniu ulega również stan zdrowia społeczeństwa a środki na profilaktykę i promocję zdrowia są niewystarczające. Dekapitalizacji ulegać będzie istniejąca infrastruktura techniczna. Małe nakłady na inwestycje ekologiczne sprawiają, iż środowisko przyrodnicze będzie ulegać stopniowej degradacji. Brak jest wspólnych inicjatyw międzygminnych i regionalnych zmierzających do przyspieszenia rozwoju gospodarczego.

9. ANALIZA STRATEGICZNA ROZWOJU ORAZ PERSPEKTYWY ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY WERBKOWICE

Planowanie strategiczne jest przemyślanym, metodycznym sposobem zarządzania, prowadzącym w dłuższej perspektywie do rozwiązania najważniejszych problemów oraz wykorzystania najważniejszych atutów, przy uwzględnieniu szans i zagrożeń. Planowanie strategiczne oparte zostało o przeprowadzoną uprzednio technikę analizy SWOT, co pozwoliło dostrzec mocne i słabe strony gminy, a także rozpatrzeć szanse i zagrożenia stojące przed jednostką.

Wynik analizy ma odzwierciedlenie w takim, a nie innym ułożeniu celów strategicznych dokumentu. Uznano przy tym, cele strategiczne pomagają gminie skoncentrować wysiłki na kwestiach wpływających w największym stopniu na rozwój Gminy Werbkowice. Cele strategiczne wskazują, w jaki sposób gmina ma funkcjonować i rozwijać się, aby zaspokoić potrzeby mieszkańców oraz osiągnąć zamierzone cele rozwojowe.

Sformułowane cele strategiczne są metodycznym zaadaptowaniem wizji rozwojowych, będących wynikiem przemyśleń mieszkańców i władz jednostki. Duży stopień ogólności wizji, wyraz pragnienia obywateli oraz chęci dążenia do stanu zamierzonego, przybrał na etapie hierarchizacji celów formę celów strategicznych (ogólnych). Konkretyzacja celów strategicznych są cele szczegółowe (operacyjne), powstałe w kolejnym etapie procesu przygotowania strategii.

Cele stanowią przekładnik dla misji rozwoju gminy. Wyrażane są ogólnie, jako funkcje definiujące potrzeby, które powinny być zrealizowane w określonym czasie. Cele opisują kierunek, w jakim powinien dokonywać się rozwój Gminy Werbkowice oraz spełniają dwa podstawowe warunki:

- są osadzone w realiach funkcjonowania gminy,
- wyznaczają tylko te działania, które rzeczywiście mogą zostać spełnione.

Cele strategiczne zostały wyznaczone w oparciu o:

- diagnozę stanu istniejącego,
- analizę mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (SWOT).

Każdej z analizowanych kwestii przypisano odpowiadające im uwarunkowania zewnętrzne kluczowe szanse i zagrożenia tkwiące w otoczeniu gminy, mogące mieć pozytywny lub negatywny wpływ na tempo dalszego rozwoju jednostki.

Niezwykle istotnym elementem strategii jest wyznaczenie misji, jako swego rodzaju drogowskazu o najwyższym stopniu ogólności. Misja strategiczna jest odzwierciedleniem dążenia do wartości nadrzędnych, a cele strategiczne są narzędziami umożliwiającymi zbliżenie się do założonego ideału. Misja jest określana najogólniej jako: posłannictwo pełnione przez osobę lub organizację, które dotyczy wykonania specjalnego zadania, charakterystyczna rola do spełnienia przez firmę wyrażająca jej odrębność (tożsamość organizacji, sens istnienia).

W odróżnieniu od misji, wizja jest opisem wizerunku instytucji w stosunku do odległej przyszłości, określającym wynik rozwoju tej instytucji przy założeniu możliwie najlepszych uwarunkowań. Wizja to ponadto:

- wyobrażenie przedstawiające obraz rzeczywistości w bliżej lub dalszej perspektywie czasowej,
- koncepcja modelowa przyszłej organizacji, funkcjonowania i pożądanego rozwoju firmy określona przez aspiracje i twórczą wyobraźnię firmy (także kierownictwa, członków organizacji).

Wobec ograniczonych środków finansowych będących w dyspozycji mieszkańców i władz gminy, liczba celów szczegółowych została ograniczona do najbardziej możliwych do zrealizowania. Celom szczegółowym przyporządkowane zostały mierniki ich realizacji, pozwalające na monitorowanie oraz nadzór nad realizacją Strategii.

9.1. Misja i wizja Gminy Werbkowice

MISJA GMINY WERBKOWICE

Przedstawiona w dokumencie misja Gminy Werbkowice stanowi odzwierciedlenie opinii mieszkańców gminy oraz władz gminnych, będących wynikiem pewnego kompromisu i przeniesienia wyrażanych potrzeb na możliwie wysoki stopień ogólności.

Misją Gminy Werbkowice jest stworzenie warunków mających wpływ na podniesienie komfortu życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury technicznej i społecznej, wykorzystanie potencjału ludzkiego i gospodarczego, a także dążenie do maksymalizacji tegoż komfortu.

Realizując tę MISJĘ w latach 2009 - 2015 gmina Werbkowice może przyjąć, że jej WIZJA w roku 2015 będzie następująca:

WIZJA GMINY WERBKOWICE

Wizją Gminy Werbkowice jest stworzenie warunków mających wpływ na podniesienie komfortu życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury technicznej i społecznej, wykorzystanie potencjału ludzkiego i gospodarczego, a także dążenie do maksymalizacji tego komfortu.

Gmina Werbkowice w 2015 roku wykorzystując potencjał związany z położeniem geograficznym i atrakcyjnością dla lokowania w niej inicjatyw biznesowych, rozwijania potencjału rolno-spożywczego stanie się miejscem gdzie warto mieszkać, pracować i inwestować, a także wypoczywać.

Wielkie wyzwanie stojące przed władzami samorządowymi gminy to ukształtowanie wizerunku gminy przyjaznej mieszkańcom, atrakcyjnej dla działalności gospodarczej, zamieszkania i spędzania czasu wolnego oraz turystyki i rekreacji. Pozwoli to na większą integrację mieszkańców z miejscem zamieszkania i budowę społeczeństwa obywatelskiego. Mieszkańcy Gminy podejmują różnorakie inicjatywy dla realizacji tych zamierzeń. W konsekwencji Władze Gminy wspólnie z jej Mieszkańcami budują wizerunek Gminy Werbkowice jako miejsca, z którym chcą związać swoją przyszłość.

Wizja Gminy Werbkowice jest zbiorem haseł wskazujących pożądane kierunki rozwoju jednostki. Wymienia się w kolejności następujące wizje cząstkowe:

1. Pełna dostępność do rozwiniętej infrastruktury technicznej dla mieszkańców Gminy Werbkowice (sieć kanalizacji sanitarnej, wodociągowej, systemu gospodarki odpadami, systemu drogowego, infrastruktury sieci informatycznej, infrastruktury sportu i rekreacji).
2. Czyste środowisko naturalne.
3. Zmodernizowane placówki oświatowe wyposażone w nowoczesny sprzęt.
4. Nowoczesne, dobrze rozwinięte rolnictwo oraz przetwórstwo rolno-spożywcze.
5. Gmina przyjazna inwestorom zewnętrznym oraz wspierająca przedsiębiorców działających na jej terenie.
6. Turystyka jako ważny element promocyjny jednostki - większa liczba turystów odwiedzających obszar gminy.
7. Gmina komfortowa i przyjazna mieszkańcom - będąca nie tylko miejscem zamieszkania, lecz również zapewniająca możliwość interesującego spędzenia czasu wolnego.
8. Maksymalizacja wykorzystania dostępnych dla gminy funduszy UE i innych środków zewnętrznych.

Wskazane wizje rozwojowe zostały pogrupowane według właściwego zaszeregowania do obszarów problemowych, wskutek czego wyznaczono 3 cele strategiczne.

Ważnym obszarem, który będzie podlegał rozwojowi, będzie sektor małych i średnich

przedsiębiorstw głównie w zakresie usług i przetwórstwa rolnego. Gmina rozwinie system ulg i zachęt dla inwestorów, co prowadzić będzie do tworzenia nowych miejsc pracy a tym samym pozytywnie wpłynie na dochody budżetu gminy.

Przewidywane zmiany dotkną również sektor rolniczy - podniesieniu ulegnie poziom oświaty rolniczej. Pojawią się gospodarstwa ekologiczne produkujące na rynek europejski. Na terenie gminy pojawią się nowe podmioty zajmujące się przetwórstwem rolno-spożywczym. Specjalistyczne gospodarstwa rolne będą sprzedawać i niejednokrotnie we własnym zakresie przetwarzać swoje produkty rolne. Problem przemian w rolnictwie złagodzony zostanie poprzez krajowe i regionalne produkty restrukturyzacyjne i dofinansowanie rolników, w tym ze środków UE. Część terenów rolnych zostanie przekształcona pod budownictwo mieszkaniowe indywidualne i wielorodzinne oraz nieuciążliwe inwestycje typu usługowego.

Ekologia będzie obszarem ważnej aktywności gminy. Nastąpi rozwój infrastruktury technicznej związanej ze skanalizowaniem gminy, budową przydomowych oczyszczalni ścieków, oraz poprzez wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców oraz rozwinięcie systemu gospodarki odpadami. Gmina podejmie działania zapewniające zachowanie ładu przestrzennego i estetycznego na swoim terenie.

W zakresie rozwoju infrastruktury technicznej gminy - stan i sieć dróg ulegną radykalnej poprawie. Na terenie gminy dostępna będzie sieć wodociągowa i gazowa. Poprawie ulegnie system infrastruktury sportowej i rekreacyjnej.

Wysokiej staranności wymagać będzie sprostanie oczekiwaniom w zakresie rozwiązania problematyki zaspokojenia potrzeb społecznych na terenie gminy. Oczekiwania społeczne są znaczne i wiążą się z podniesieniem jakości usług oświatowych i zdrowotnych a także kulturalnych.

Gmina Werbkowice rozwijać się będzie jako nowoczesna gmina rolniczo z elementami uprzemysłowienia i urbanizacji. Gmina będzie wykazywała dużą dbałość o rozwój przedsiębiorczości. Mieszkańcom Gminy zapewnione zostaną warunki życia zgodnie ze standardami europejskimi w zakresie bezpieczeństwa, ochrony zdrowia, oświaty i kultury. Gmina wykaże także dbałość o lokale tradycje oraz zabytki dziedzictwa kulturowego.

Wprowadzenie w życie „Strategii Rozwoju Gminy Werbkowice na lata 2009 - 2015” pozwoli na realizację WIZJI gminy. Strategia wytycza zadania, których realizacja zapewni utrzymanie pożądanego kierunku rozwoju gminy.

9.2. Określenie strategicznych celów rozwoju

Działalność władz samorządu gminnego powinna być zdeterminowana zasadami celowości i gospodarności. Formułowanie celów jest odpowiedzią na potrzeby mieszkańców, koniecznością zaspokojenia tych potrzeb oraz tworzenia optymalnych warunków dla harmonijnego rozwoju, z uwzględnieniem hierarchii tych celów i pilności ich realizacji. Dlatego też formułuje się cele możliwe do zrealizowania, a na ich podstawie wyznacza zadania. Zaniechanie realizacji poszczególnych zadań może w konsekwencji doprowadzić do osłabienia tempa rozwoju gminy. Głównym warunkiem urzeczywistnienia sformułowanych celów jest przygotowanie planu działania, czyli określenie konkretnych zadań, a także stałe zaangażowanie samorządu terytorialnego oraz innych struktur organizacyjnych (organizacje non - profit, przedsiębiorcy i ich związki oraz instytucje otoczenia biznesu) w realizację zadań służących rozwojowi. Ponadto, należy określić ramy czasowe oraz osoby odpowiedzialne za wykonanie poszczególnych zadań. Problemem pozostaje nadal niewystarczająca ilość środków finansowych, co prowadzi jedynie do realizowania celów priorytetowych o znaczeniu strategicznym. Analiza celów polega zatem na opisanu przyszłej sytuacji, która zaistnieje, gdy zostaną rozwiązane najważniejsze zidentyfikowane problemy w gminie, przy uwzględnieniu lokalnych zasobów i możliwości ich wykorzystania. Analiza

ta prowadzi do określenia stanu, jaki się chce osiągnąć. Cele strategiczne dla rozwoju gminy Werbkowice w pełni wpisują się w kierunki strategiczne rozwojowe wskazywane w dokumentach programowych na poziomie Unii Europejskiej i Polski. Wyrażone one zostały między innymi w takich dokumentach jak:

- Strategia rozwiązywania problemów społecznych gminy Werbkowice
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Werbkowice
- Programie Ochrony Środowiska dla Gminy Werbkowice
- Gminnym Planie Gospodarki Odpadami
- Program Usuwania Azbestu
- Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze jutro” Lokalna Grupa Działania
- Strategia Rozwoju Powiatu Hrubieszowskiego
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego
- Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007 - 2015
- Narodowa Strategia Spójności
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
- Program Operacyjny Infrastruktura i środowisko
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka
- Mechanizm Finansowy EOG i Norweski Mechanizm Finansowy
- Szwajcarsko-Polski Program Współpracy
- Rozwój Europejskiej Współpracy Terytorialnej
- Krajowy Plan Strategiczny dla Obszarów Wiejskich
- Krajowy Raport nt. Zabezpieczenia Społecznego i Integracji Społecznej
- Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia
- Strategia Lizbońska
- III Raport Spójności, projekty rozporządzeń do funduszy strukturalnych na lata 2007 - 2013
- Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju Polski
- Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju
- Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego ma lata 2007 - 2013
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju
- Narodowy Plan Rozwoju na lata 2007 - 2013

Poszczególne priorytety i kierunki działań gminy Werbkowice wspólne są z dokumentami strategicznymi Unii Europejskiej i krajowymi. Elementy wspólne wyrażone są w takich dokumentach jak:

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia:

tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki polskiej opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej.

Strategia Lizbońska:

utworzenie na obszarze Unii Europejskiej najbardziej dynamicznej i konkurencyjnej, opartej na wiedzy, gospodarki na świecie, zdolnej do trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zapewniającej tworzenie większej ilości miejsc pracy.

III Raport Spójności, projekty rozporządzeń do funduszy strukturalnych na lata

2007 - 2013 oraz Strategiczne Wytyczne Wspólnoty,

realizacja spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej w ramach trzech celów strategicznych: konwergencja, konkurencyjność oraz współpraca terytorialna.

Długookresowa Strategia Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju Polski 2025, realizacja wizji rozwoju Polski jako społeczeństwa wiedzy i gospodarki opartej na wiedzy w trzech obszarach priorytetowych: konkurencyjna gospodarka, nowoczesne społeczeństwo oraz sprawne państwo.

Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju do roku 2020 realizacja celu nadrzędnego, jakim jest „zrównoważony i zintegrowany rozwój, optymalnie wykorzystujący regionalną różnorodność zasobów do podnoszenia poziomu i jakości życia społeczności oraz osiągania spójności wewnętrznej i w przestrzeni Unii Europejskiej”.

Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego na lata 2007 - 2013 wspieranie konkurencyjności gospodarczej regionów, elastyczne różnicowanie celów i wykorzystanie endogenicznego potencjału regionów, wyrównywanie szans rozwojowych.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju wykorzystanie dobrze wykształconej policentrycznej struktury funkcjonalno-przestrzennej do dynamizacji rozwoju Polski i przełamanie w ten sposób opóźnienia cywilizacyjnego.

Narodowy Plan Rozwoju na lata 2007 - 2013 utrzymanie gospodarki na ścieżce wysokiego wzrostu gospodarczego, wzmocnienie konkurencyjności regionów i przedsiębiorstw oraz wzrost zatrudnienia, podniesienie poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej.

Strategia Rozwoju Polski Wschodniej, której podstawowym celem jest wyrównanie różnic w rozwoju regionalnym, nadrobienie historycznych zaległości rozwojowych i budowy nowoczesnej gospodarki na terenach zagrożonych marginalizacją.

9.3. Systematyka celów

Wyznaczone na tej drodze zadania mogą posiadać charakter jednostkowy lub kompleksowy (horyzontalny). Poza tym proces ich realizacji wymaga monitorowania i oceny efektów, które powinny obejmować m.in.: analizę przyrostu nowych miejsc pracy, poprawę efektywności gospodarowania, dokonujący się postęp techniczny i technologiczny, poziom dochodów mieszkańców i standard ich życia, jakość środowiska, a także ład przestrzenny i estetykę miejsca zamieszkania. Cele strategii sformułowane zostały w układzie hierarchicznym, - cel generalny, cele strategiczne i operacyjne. Działania objęte strategią pozwalają na kompleksowe ujęcie zrównoważonego rozwoju gminy w dziedzinie infrastruktury technicznej i społecznej, gospodarki oraz środowiska przyrodniczego. Szansą na zrównoważony rozwój jest przede wszystkim realizacja następujących CELÓW STRATEGICZNYCH:

1. Rozwój infrastruktury społecznej - poprawa jakości życia mieszkańców.
2. Rozwój infrastruktury technicznej.
3. Rozwój lokalnej gospodarki.

Plan strategiczny

Plan strategiczny Strategii przygotowany został w następującym układzie:

Cele kierunkowe (główne priorytety rozwojowe): Rozwój infrastruktury społecznej - poprawa jakości życia mieszkańców, Rozwój infrastruktury technicznej, Rozwój lokalnej gospodarki.

Cele strategiczne - cele najwyższego rzędu w strategii rozwoju określające stan, jaki chce gmina osiągnąć w roku 2015 poprzez osiąganie celów szczegółowych i kierunkowych (odpowiada na pytanie: co chcemy osiągnąć?).

Cele operacyjne (kierunkowe) - cel podporządkowany celowi strategicznemu wskazujący

kierunkowe działania lub stany docelowe w obszarach definiowanych poprzez cele szczegółowe (odpowiada na pytanie: w jaki sposób to chcemy osiągnąć?).

Zadania (cele szczegółowe) - konkretne działanie służące realizacji celów, jest podstawą wdrażania strategii rozwoju (odpowiada na pytanie: jak to zrobimy?).

Do poszczególnych celów strategicznych i operacyjnych oraz zadań przypisane zostały mierniki realizacji (kwantyfikowalność) oraz źródła informacji o nich.

9.4. Cel I - Rozwój infrastruktury społecznej - poprawa jakości życia mieszkańców

Wzrost poziomu życia mieszkańców jest wartością trudno mierzalną. Na odczuwanie komfortu bądź dyskomfortu życia wpływ mają czynniki obiektywne i subiektywne. Do czynników obiektywnych zaliczyć można łatwy dostęp do urządzeń infrastruktury technicznej i społecznej, poziom zamożności jednostek, możliwości kształcenia stworzone dla mieszkańców. Czynniki subiektywne są trudniej namacalne i wiążą się najczęściej z zaspokajaniem potrzeb wszęgo rzędu - potrzeb kulturalnych, edukacyjnych, atrakcyjnym wykorzystaniem czasu wolnego itp. Nie jest możliwe analityczne wydzielenie celów mających wyłączny wpływ na poczucie wzrostu poziomu życia mieszkańców, bez częściowego przynajmniej odniesienia do pozostałych celów strategicznych. Realizacja zadań ramach poniższych celów ma istotny wpływ na odczuwanie komfortu życia, a komfort jest częściowo pochodną odczuć płynących z realizowanych przedsięwzięć. Cele strategiczne przedstawione w ramach tego celu kierunkowego odnoszą się głównie do zagadnień dotąd nieporuszonych, jak walka z ubóstwem, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego i inne.

9.4.1. Kształcenie dzieci, młodzieży i dorosłych wraz z poprawą infrastruktury szkolnej i edukacyjnej

1. Optymalizacja sieci szkół (na podstawie wcześniej przeprowadzonych analiz).
2. Poprawa jakości oraz wzrost różnorodności form kształcenia.
3. Wyrównywanie szans edukacyjnych.
4. Alternatywne formy edukacji i opieki przedszkolnej.
5. Podniesienie jakości nauczania pod względem programowym i w zakresie warunków.
6. Dostosowanie profili kształcenia do potrzeb, rozwój sytemu prognoz potrzeb edukacyjnych ze strony rynku pracy.
7. Rozwój kształcenia pozaszkolnego, w tym ustawicznego.
8. Ograniczanie barier w dostępie do edukacji.
9. Poprawa i dostosowanie wykształcenia mieszkańców do rynku pracy.
10. Racjonalizacja sieci szkolnictwa poprzez podniesienie poziomu stanu technicznego placówek.
11. Sieć Centrów Internetowych (SCI) - wyrównanie dysproporcji w zakresie dostępu i wykorzystania Internetu pomiędzy wsią a miastem - co bezpośrednio zwiększy dostępność do edukacji i kształcenia on - line dla mieszkańców gminy.
12. Propagowanie edukacji na odległość oraz kształcenia ustawicznego (kształcenia przez całe życie) przy Centrum Internetowym powstała by również grupa doradztwa w oparciu o posiadana kadrę pedagogiczną, która wspomagała by mieszkańców w kształceniu przez Internet (na odległość) oraz rozwoju kwalifikacji zawodowych przez cały okres czynnego życia zawodowego (kształcenie przez całe życie).
13. Zwiększenie dostępu mieszkańców do infrastruktury edukacyjnej.
14. Wyrównanie szans w dostępie do edukacji oraz poprawa dostępu społeczności lokalnych do podstawowej infrastruktury szkolnej w tym sportowej poprzez budowę, remont,

modernizację, termomodernizacja obiektów szkolnych i edukacyjnych.

15. Wyrównanie szans w dostępie do edukacji oraz poprawa dostępu społeczności lokalnych do podstawowej infrastruktury szkolnej w tym sportowej poprzez budowę, remonty, modernizacja i wyposażenie obiektów infrastruktury szkolnej i edukacyjnej.

Zadania:

- Dostosowywanie /rekonstrukcję/ sieci szkół do zmian w sieci osadniczej i procesów demograficznych na terenie gminy (na podstawie wcześniej przeprowadzonych analiz).
- Stałe doskonalenie kadry nauczycielskiej.
- Doposażenie szkół w pomoce dydaktyczne, administracyjne m.in. komputery, sprzęt audio-video, pomoce szkolne itp. oraz, budowa lub rozbudowa zapleczy sportowo -rekreacyjnych w szkołach na terenie Gminy.
- Modernizacja i termomodernizacja budynków i obiektów szkolnych i edukacyjnych.
- Podniesienie poziomu stanu technicznego: budowa, rozbudowa, modernizacja placówek edukacyjnych.
- Zdobycie przez szkoły i przedszkola wyróżnień, znaków jakości itd.
- Stwarzanie warunków dla zwiększenia liczby uczniów kontynuujących naukę w szkołach wyższych.
- Prowadzenie zajęć dziećmi w miejscu ich zamieszkania na terenach nie posiadających przedszkola głównie w okresie wakacyjnym (grupy i prowadzone zajęcia będą miały charakter integracyjny).
- Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych oraz przekwalifikowanie osób bezrobotnych.
- Zakłada się, że w każdym z sołectw powstanie Centrum Internetowe dysponujące stałym łączem internetowym oraz przynajmniej dwoma komputerami dostępnymi dla mieszkańców sołectwa.

Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):

- Liczba jednostek oświatowych
- Liczba doszkolonych nauczycieli na placówkę/uczeń
- Liczba uczniów na 1 nauczyciela
- Liczba uczniów na 1 pomieszczenie do nauczania
- Udział w budżecie gminy wydatków na oświatę i wychowanie [%]
- Liczba szkół posiadająca zaplecza sportowo-rekreacyjne
- Liczba szkół o podniesionym stanie technicznym
- Wielkość nakładów wykorzystanych na wyposażenie szkół [tys. zł]
- Liczba wyróżnień szkół
- Wyniki okresowych ocen kadry dydaktycznej i wychowawczej przez kuratorium oświaty
- Wyniki okresowych ocen kadry dydaktycznej i wychowawczej przez uczniów
- Wyniki ogólnopolskich rankingów szkół
- Programy promocyjne przedsiębiorczości dla młodzieży szkolnej
- Liczba osób korzystających z doradztwa
- Liczba absolwentów szkół deklarujących chęć kontynuacji nauki w szkołach
- Liczba osób poddanych rehabilitacji zawodowej i społecznej
- Liczba osób z gminy Werbkowice korzystających ze szkoleń przekwalifikujących organizowanych przez PUP (i inne instytucje)

Źródła kwantyfikowalności:

- Urząd Gminy
- Szkoły
- Kuratorium
- Urząd Statystyczny

9.4.2. Aktywizacja lokalnego rynku pracy i budowa kapitału ludzkiego

1. Współpraca z powiatem w zakresie monitorowania i prognozowania rynku pracy,
2. Sektorowe projekty dla osób o niepełnym przygotowaniu zawodowym,
3. Wprowadzenie projektów kontynuacji powrotu osób do rynku pracy - kluby integracji społecznej, spółdzielnie socjalne, warsztaty terapeutyczne.
4. Pobudzenie aktywności zawodowej mieszkańców,
5. Opracowanie i realizację przedsięwzięć mających na celu pomoc osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym.
6. Integracja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych
7. Identyfikację i inwentaryzacja istniejących barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych w obiektach użyteczności publicznej na terenie gminy
8. Podnoszenie i zmiana kwalifikacji pracowników i bezrobotnych w kierunku zapotrzebowania zgłaszanego ze strony pracodawców i potencjalnych inwestorów
9. Inspirowanie przedsiębiorców do podejmowania wspólnych działań i wzajemnego wspierania inicjatyw społecznych,
10. Podniesienie poziomu aktywności i mobilności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych i poszukujących pracy poprzez szkolenia, staże, poradnictwo zawodowe i rozpowszechnianie informacji o dostępnych ofertach, szkolenia zawodowe dostosowujących do rynku pracy
11. Tworzenie warunków do rozwoju kapitału ludzkiego
12. Wzrost kompetencji mieszkańców oraz rozwój kapitału ludzkiego
13. Aktywne wykorzystywanie funduszy UE do realizacji zadań związanych z redukcją bezrobocia przy udziale odpowiednich instytucji gminnych i partnerów społecznych.

Zadania:

- rozwój poradnictwa specjalistycznego,
- pomoc materialna,
- realizację indywidualnych programów pomocy osobom, rodzinom i innym,
- przeprowadzenie projektów z zakresu aktywizacji zawodowej,
- likwidacji barier architektonicznych dla niepełnosprawnych,

Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):

- stopa bezrobocia
- udział długotrwale bezrobotnych w ilości bezrobotnych ogółem
- stopa zatrudnienia
- liczba osób z gminy Werbkowice korzystających ze szkoleń, staży, poradnictwa zawodowego
- udział zatrudnionych w sektorze przemysłowym w ilości zatrudnionych ogółem
- udział zatrudnionych w sektorze usług rynkowych w ilości zatrudnionych ogółem
- liczba osób prowadzących działalność gospodarczą

Źródła kwantyfikowalności:

- Urząd Gminy
- WUP, PUP
- NGO
- Urząd Statystyczny

9.4.3. Dostęp do wysokiego poziomu usług medycznych, profilaktyki zdrowotnej oraz poprawa sytuacji demograficznej i stanu zdrowia mieszkańców

1. Promocja zdrowego stylu życia - propagowanie zdrowego stylu życia wśród mieszkańców gminy - ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży.
2. Wsparcie programów z zakresu profilaktyki i promocji zdrowia.

3. Rozwijanie sieci gabinetów lekarzy rodzinnych oraz środowiskowej opieki pielęgniarskiej.
4. Rozwój zróżnicowanych form opieki długoterminowej.
5. Rozwój form opieki domowej,
6. Rozwój profilaktyki i promocji zdrowia.
7. Rozpoznanie potrzeb medycznych mieszkańców i gromadzenie wiedzy o zagrożeniach, również w ujęciu perspektywicznym.
8. Poprawienie stanu infrastruktury technicznej służby zdrowia.

Zadania:

- akcje promocyjne, prelekcje, spotkania.
- modernizacja i wyposażenie publicznych ośrodków zdrowia
- działania pronatalistyczne i prorodzinne,
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- ilość i stan techniczny obiektów infrastruktury technicznej użytkowanych przez służbę zdrowia
- wyniki monitoringu struktury i poziomu usług medycznych poziom zadowolenia mieszkańców
- Liczba osób uczestniczących w badaniach profilaktycznych organizowanych w gminie w ciągu roku.
- Wyniki monitoringu struktury i poziomu usług medycznych
- Poziom zadowolenia mieszkańców
Źródła kwantyfikowalności:
- Urząd Gminy
- GOPS
- Ośrodki Zdrowia
- Szkoły

9.4.4. Rozwój sportu i rekreacji

1. Wzrost udziału sportu i rekreacji w życiu mieszkańców gminy.
2. Programy aktywizujące mieszkańców dla uprawiania sportu i rekreacji.
3. Rozwój organizacji imprez sportowych i rekreacyjnych.
4. Zwiększenie udziału usług rekreacyjnych w gospodarce gminy.
5. Rozwój bazy infrastruktury rekreacyjnej i sportowej.
6. Inwestycje w infrastrukturę poprawiającą stan zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem rekreacyjnym i sportowym, z poszanowaniem wymogów ochrony środowiska.
7. Utworzenie ogólnodostępnych stref rekreacji dziecięcej.
8. Zwiększenie dostępu mieszkańców do infrastruktury sportowej.
9. Stworzenie korzystnych warunków do wszechstronnego rozwoju społeczności wiejskiej.
10. Wspieranie i rozwój infrastruktury społecznej, kulturalnej, rekreacyjno-sportowej.

Zadania:

- Zagospodarowanie placów przy szkołach i budowa boisk w tym małych kompleksów sportowo rekreacyjnych,
- Modernizacja stadionu i budowa zaplecza sportowego w Werbkowicach,
- Budowa, przebudowa infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych i sportowych,
- Budowa placu zabaw i boiska sportowo-rekreacyjnego w Kotorowie,
- Budowa, przebudowa remonty obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, sportowe i rekreacyjne,
- Zagospodarowanie infrastrukturalne cieków wodnych w celach sportowych i rekreacyjnych,

- „Wszyscy na kajaki” - zagospodarowanie terenu przy rzece Huczwie w Gozdowie wraz z wyposażeniem w sprzęt, w przystosowania i udostępnienia dla celów turystycznych i rekreacyjnych,
- Opracowanie programu imprez sportowo-rekreacyjnych, w celu zaangażowania mieszkańców Gminy w czynne uprawianie sportu,
- Oferta imprez sportowych i rekreacyjnych dla mieszkańców gminy,
- Budowa ścieżek rowerowych wraz z infrastrukturą,
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury sportowo-rekreacyjnej w skali roku
- Liczba wybudowanych, zmodernizowanych obiektów sportowych i rekreacyjnych
- Liczba wydarzeń sportowych na terenie gminy w skali roku
- Liczba stref dla rekreacji dziecięcej
- Liczba nowo utworzonych przedsiębiorstw z branży rekreacji i sportu
- Liczba km tras rowerowych
Źródła kwantyfikowalności:
- Urząd Gminy

9.4.5. Rozwój infrastruktury społecznej, kulturalnej w gminie

1. Stworzenie korzystnych warunków do wszechstronnego rozwoju społeczności.
2. Efektywne wykorzystanie zasobów własnych oraz ich rozwój i waloryzacja.
3. Promocja obszaru Gminy Werbkowice oraz jego walorów przyrodniczych i kulturowych.
4. Zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego.
5. Stworzenie warunków rozwoju działalności społecznej, kulturalnej.
6. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i wzrost jego znaczenia.
7. Wzrost dostępu do wysokiej jakości oferty kulturalnej. zaspokajającej aspiracje mieszkańców.
8. Ochrona dorobku kultury.
9. Inwestycje w instytucje kultury.
10. Promocja aktywności kulturalnej mieszkańców.
11. Termo modernizacja budynków pełniących funkcje kulturalne.
12. Stworzenie bazy kulturalnej na wsi poprzez remonty, przebudowę świetlic wiejskich, obiektów małej infrastruktury kulturalnej i innych budynków.

Zadania:

- Remont z budową urządzeń infrastruktury technicznej, parkingu, tarasu, ogrodzenia oraz wyposażenie świetlic-remizy w Gozdowie,
- Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu świetlic-remizy w Alojzowie,
- Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu świetlic-remizy we Wronowicach,
- Przebudowa amfiteatru i widowni wraz z urządzeniem przyległego terenu parkowego w Werbkowicach,
- Promocja dziedzictwa i dorobku sztuki ludowej, twórczości kulturalnej i artystycznej Gminy Werbkowice,
- Modernizacja i wyposażenie “starej chaty” w Sahryniu, jako miejsca lokalnego dziedzictwa kulturalno-historycznego,
- Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu Świetlicy w Peresłowicach,
- Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu Świetlicy w Podhorcach,
- Remont, termo modernizacja wraz z wyposażeniem GOK w Werbkowicach,
- Remont i wyposażenie świetlicy w Turkowicach,

- Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu Świetlicy w Malicach,
- Opracowanie strategii działań prokulturalnych w gminie oraz kalendarza imprez kulturalnych,
- Organizacja imprez kulturalnych,
- Promocja kultury lokalnej i regionalnej,
- Zawiązanie porozumień/powiązania partnerskich z innymi jednostkami samorządu terytorialnego w kraju i za granicą,
- Wyposażenie placówek kulturalnych w sprzęt,
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- Opracowana strategia działań pro kulturalnych oraz strategia promocji kultury
- Liczba imprez kulturalnych organizowanych w ciągu roku
- Liczba porozumień/powiązania partnerskich z innymi jednostkami samorządu terytorialnego / innymi państwami
- Liczba projektów realizowanych w partnerstwie
- Liczba wykorzystywanych budynków i otwartych przestrzeni na cele kulturalne
Źródła kwantyfikowalności:
- Urząd Gminy
- GOK
- KGW

9.4.6. Rozwój usług socjalnych i ograniczenie skali patologii oraz wykluczeń społecznych:

1. Rozwój gminnych specjalistycznych placówek pomocy społecznej.
2. Jakościowy rozwój usług w placówkach już istniejących.
3. Zwiększenie aktywności społeczności lokalnych.
4. Wspieranie działalności organizacji pozarządowych.
5. Inwestycje z zakresu pomocy społecznej, zwłaszcza roboty budowlane, modernizacja, termo modernizacja oraz zakup wyposażenia.
6. Pomoc grupom ludności wymagającym opieki - starsi, niepełnosprawni, rodziny wielodzietne, matki samotnie wychowujące dzieci.
7. Działania na rzecz zapobiegania wykluczeniom.
8. Pomoc zagrożonym oraz wykluczonym.
9. Poprawa poziomu życia ludności Gminy Werbkowice.

Zadania:

- Szkolenia pracowników GOPS,
- „Integracja i Ja” - kontynuacja projektu,
- Działania aktywujące dla beneficjentów GOPS,
- Realizacja programów przez GOPS z NGO, lub innymi partnerami,
- Kontrakty socjalne,
- wykorzystanie świetlic wiejskich w celu organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży,
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- Wielkość środków finansowych w budżecie Gminy przeznaczonych na opiekę społeczną [w zł]
- Liczba odbiorców świadczeń pomocowych na koniec każdego roku realizacji strategii
- Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców (w%)
- Udział osób korzystających z pomocy społecznej z powodu ubóstwa w ogólnej liczbie osób korzystających z pomocy społecznej
- Średnia wysokość świadczenia pomocy społecznej w gminie
- Udział wydatków na pomoc społeczną w ogólnych wydatkach budżetu
- Liczba przeszkolonych pracowników GOPS
Źródła kwantyfikowalności:

- Instytucje
- UG
- WTZ
- GOPS

9.4.7. Wzrost bezpieczeństwa publicznego

1. Poprawa stanu bezpieczeństwa publicznego.
2. Budowa systemów zarządzania bezpieczeństwem.
3. Upowszechnianie standardów i rozwój systemów ochrony i bezpieczeństwa.
4. Wsparcie służb mundurowych funkcjonujących w gminie (policja, straż pożarna).

Zadania:

- zakup i instalacja monitoringu wizyjny w placówkach publicznych w szczególności w placówkach oświatowych
- Remont i modernizacja budynków OSP
- Zakup wyposażenia i środków transportu dla osp
- Szkolenia i prelekcje, programy o tematyce bezpieczeństwa
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- Ilość sprzętu zakupionego ze środków gminnych dla miejscowych służb mundurowych (głównie dla straży pożarnej) w okresie realizacji strategii
- Spadek liczby przestępstw [%]
- Wzrost wykrywalności przestępstw [%]
Źródła kwantyfikowalności:
- UG
- OSP
- Komendy Policji
- Prokuratura
- Sądy powszechne
- Szkoły

9.4.8. Budowa kapitału społecznego na rzecz społeczeństwa obywatelskiego:

1. Wsparcie inicjatyw na rzecz umacniania życia rodzinnego,
2. Wzmocnienie świadomości lokalnej, regionalnej i narodowej,
3. Tworzenie i wsparcie samoorganizacji społecznej,
4. Promocja aktywności lokalnej i komunikacji społecznej,
5. Wzmacnianie partnerstwa administracji z mieszkańcami.

Zadania:

- Wypracowanie wspólnie z powiatem jednego, prestiżowego wyróżnienia dla osób szczególnie zasłużonych w określonych dziedzinach,
- Aktywne wspieranie organizacji młodzieżowych oraz różnych grup społecznych
- Budowa partnerstw lokalnych
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- Ilość działających organizacji pozarządowych na terenie gminy
- Ilość działań partnerskich gminy z organizacjami pozarządowymi
Źródła kwantyfikowalności:
- UG
- NGO

9.4.9. Promocja Gminy Werbkowice.

1. Promocja gminy jako miejsca inwestowania.
2. Zamieszczanie na stronie Urzędu Gminy informacji o możliwościach
3. inwestowania na danym terenie, informacja na temat ulg podatkowych terenach pod inwestycje, stworzenie stanowiska pracy zajmującego się kontaktami z potencjalnymi
4. inwestorami.
5. Promocja lokalnych produktów /dania regionalne, wyroby artystyczne i inne o dużym znaczeniu dla tożsamości lokalnej.
6. Wykreowanie pozytywnego wizerunku Urzędu Gminy jako organizacji gospodarnej, efektywnej, skutecznej, przyjaznej dla inwestorów i mieszkańców.
7. Rozwój bazy turystycznej z wykorzystaniem miejscowych zasobów geograficznych,
8. krajobrazowych i historycznych.
9. Promocja regionu pod kątem rozwoju turystyki w tym m.in wykorzystanie rzeki Huczwy dla turystyki,

Zadania:

- Opracowanie i wydawanie Informatora dla inwestora
- Opracowanie i wydawanie książek i broszur o tematyce historycznej, kulturalnej, promującej walory gminy
- rekonstrukcja obiektów o znaczeniu historycznym i kulturalnym.
- Przeprowadzenie kampanii promującej wybrane produkty lokalne (opracowanie folderu, ogłoszeń i artykułów sponsorowanych)
- Kursy szkolenia dla pracowników JST
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- Ilość ofert inwestycyjnych, nowo otwartych zakładów pracy
- Ilość wejść na stronę internetowa Urzędu Gminy
- Ilość wydawnictw gminnych
- Liczba przeszkolonych pracowników jst
Źródła kwantyfikowalności:
- UG
- GUS

9.5. Cel II - Rozwój infrastruktury technicznej

Rozwój infrastruktury służącej mieszkańcom gminy z poszanowaniem zasad zrównoważonego rozwoju ze szczególnym uwzględnieniem zasad ochrony środowiska oraz wspieranie i tworzenie warunków dla rozwoju infrastruktury należącej do gminy.

9.5.1. Cele operacyjne w zakresie budownictwa mieszkaniowego

1. Tworzenie warunków do zwiększenia terenów pod budownictwo mieszkaniowe.
2. Przygotowanie terenów pod budownictwo mieszkaniowe.
3. Powiększenie zasobów budownictwa komunalnego, w tym w szczególności budownictwa socjalnego.
4. Doskonalenie form zarządzania mieszkaniowym zasobem gminy.
5. Rewitalizację osiedli, dzielnic mieszkaniowych.

Zadania:

- Tworzenie i aktualizacje planów zagospodarowania przestrzennego
- Uzbrojenie terenów w infrastrukturę techniczną przeznaczonych pod zabudowę
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- Ilość i powierzchnia działek pod zabudowę mieszkaniową sprzedanych w ciągu roku przez Gminę [ha]
- Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu
- Ilość obiektów oddawanych rocznie do użytkowania
Źródła kwantyfikowalności:
- UG
- Starostwo Powiatowe

9.5.2. Cele operacyjne w zakresie infrastruktury drogowej i transportu:

1. Zwiększenie płynności ruchu, poprawy bezpieczeństwa komunikacyjnego oraz zwiększenia dostępności komunikacyjnej.
2. Poprawa bezpieczeństwa i warunków ruchu, skrócenie czasu przejazdu, udostępnienie szlaku dla ruchu ciężkiego maszyn rolniczych, ułatwienie ruchu tranzytowego oraz poprawa dostępności komunikacyjnej terenów przyległych.
3. Wsparcie rozbudowy lokalnego systemu transportowego zapewniającego wzrost atrakcyjności lokalnej oraz możliwości inwestycyjnych w miejscowości Werbkowice, poprawa dostępności komunikacyjnej miejscowości i powiązanie z krajowym układem transportu.
4. Poprawa jakości dróg - ulepszenie jakości dróg przebiegających przez gminę Werbkowice.
5. Remont dróg transportu rolnego na terenie Gminy Werbkowice.
6. Budowa i modernizacja dróg gminnych oraz optymalizację i ekonomizację połączeń pomiędzy poszczególnymi miejscowościami (tzn. jak najkrótsze i jak najbardziej bezpieczne).
7. Tworzenie warunków do budowy nowych dróg różnych kategorii poprzez współpracę z powiatem, województwem i potencjalnymi przedsiębiorstwami zainteresowanymi inwestowaniem na terenie gminy Werbkowice.
8. Budowa chodników w miejscach o dużym natężeniu ruchu pieszych ze szczególnym uwzględnieniem dojazdów do szkół oraz innych miejsc w których notuje się wzmożony ruch dzieci i młodzieży
9. Budowa ścieżek rowerowych - poprawia możliwości poruszania się mieszkańców gminy po jej terenie ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży dojeżdżającej do szkół i innych instytucji m.in. kulturalno-oświatowych.
10. Budowa i modernizacja oświetlenia dróg.
11. Modernizacja i rozbudowa parkingów.
12. Tworzenie warunków do powstania zbiorowej komunikacji lokalnej.
13. Wzrost spójności komunikacyjnej oraz powiązań z otoczeniem m.in; promocja komunikacji zbiorowej, zwiększenie mobilności mieszkańców, wzrost bezpieczeństwa komunikacji.
14. Budowa, remont, przebudowa publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznej i społeczno-kulturalnej.
15. Opracowanie programu modernizacji układu komunikacyjnego w gminie.
16. Opracowanie dokumentacji technicznej zakresie infrastruktury drogowej.

Zadania:

- Remont drogi Terebiniec - Strzyżowiec,
- Budowa drogi Alojzów,
- Przebudowa dróg gminnych w miejscowości Werbkowice,
- Remont drogi Terebiniec - Strzyżowiec,
- Remont drogi Hostynne - Konopne,
- Budowa dróg wewnątrzsiedlowych w m. Werbkowice: ul. Polna, Słoneczna, Ks. Klingera,

- Kościuszki,
- Budowa drogi gminnej Nr 111275L (ul. Sikorskiego) w m. Werbkowice oraz drogi dojazdowej tworzącej jeden ciąg drogowy - umożliwiając połączenie drogi krajowej z drogą powiatową Nr 3287L,
- Budowa drogi gminnej w miejscowości Turkowice Nr 111311L i 111305L,
- Remont drogi gminnej nr 111261L w miejscowości Honiatyczki,
- Remont drogi gminnej Nr 111260L w m. Honiatycze,
- Budowa drogi gminnej Nr 111300 L w miejscowości Terebiń,
- Remont drogi gminnej 111266L i 111307L Sahryń - Zagajnik,
- Remont drogi gminnej nr 111274L w m. Werbkowice (ul. Staszica),
- Remont odcinka drogi gminnej 111263L w m. Wronowice,
- Budowa dróg wewnątrzsiedlowych w m. Werbkowice: ul. Buczyńskiego, Wspólna i Kryształowa,
- Budowa i modernizacja oświetlenia dróg we wszystkich miejscowościach, pozwalającego na poprawę bezpieczeństwa na drogach oraz bezpieczeństwa mieszkańców,
- Budowa chodników w miejscach o dużym natężeniu ruchu pieszych,
- Budowa ścieżek rowerowych, które w znacznym stopniu,
- Opracowanie dokumentacji technicznej w zakresie infrastruktury drogowej,
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- Długość wybudowanych / zmodernizowanych dróg w ciągu roku
- Długość wybudowanych / zmodernizowanych chodników / ścieżek rowerowych
w ciągu roku
- Wzrost dostępności komunikacyjnej
- Zmniejszenie czasu przejazdu między odcinkami
- Liczba wytworzonej dokumentacji technicznej
Źródła kwantyfikowalności:
- UG
- Komendy policji
- Podmioty gospodarcze (wykonawcy inwestycji),

9.5.3. Cele w zakresie infrastruktury telekomunikacyjnej i informatyzacji

1. Tworzenie, współtworzenie i rozbudowa regionalnych i lokalnych sieci infrastruktury informacyjnej, realizowanych w powiązaniu z przedsięwzięciami o charakterze krajowym, regionalnym i lokalnym.
2. Upowszechnienie stosowania technik społeczeństwa informacyjnego w pracy instytucji publicznych.
3. Wykorzystanie technologii społeczeństwa informacyjnego do działań administracji samorządowej, w szczególności do modernizacji infrastruktury informatycznej, elektronicznego obiegu dokumentów, archiwizacji dokumentów i rozwoju elektronicznych usług dla ludności.
4. Promowanie rozwiązań techniczno-organizacyjnych z zakresu nowych technologii.
5. Upowszechniania wiedzy w zakresie zastosowania narzędzi i technologii informacyjno-komunikacyjnych (redukcja zjawiska wykluczenia cyfrowego).
6. Poprawa dostępności podmiotów publicznych i społeczeństwa do internetu i usług ICT oraz stworzenie lepszych warunków dla rozwoju gospodarczego Powiatu Hrubieszowskiego.
7. Tworzenie publicznych punktów dostępu do Internetu.
8. Tworzenie systemu informacji przestrzennej.
9. Budowa lub rozbudowa lokalnych szerokopasmowych sieci szkieletowych, współdziałających z sieciami regionalnymi lub krajowymi.
10. Budowa, modernizacja lub wyposażenie inwestycyjne centrów zarządzania sieciami regionalnym.

11. Tworzenie warunków do rozwoju telepracy.
12. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury informatycznej zmierzającej do zapewnienia publicznego wglądu do zasobów ewidencji gruntów oraz dostarczania kompleksowych informacji o nieruchomościach dla celów prawnych, gospodarczych i fiskalnych.
13. Budowa infrastruktury Internetu szerokopasmowego.
14. Uruchomienie publicznych punktów dostępu do Internetu.
15. Minimalizowanie zjawiska wykluczenia informatycznego.
16. Rozwój elektronicznej obsługi klientów, w tym w Urzędzie Gminy.

Zadania:

- Budowa e - administracji (m.in portal obsługi interesanta przez Internet, uruchomienie zestawów do składania bezpiecznych podpisów elektronicznych weryfikowanych certyfikatami kwalifikowanym, wdrożenie systemu elektronicznego obiegu dokumentów, utworzenie portalu informacyjno-promocyjnego),
 - Modernizacja infrastruktury informatycznej jednostek administracji publicznej, szkolnych, sportowych i społeczno-kulturalnych,
 - Zapewnienie bezpieczeństwa sieci teleinformatycznych,
 - Budowa aktywnych i pasywnych punktów dostępu do internetu, jako element prospołeczny projektu,
 - Szkolenia, kursy informatyczne,
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
 - Udział gospodarstw domowych wyposażonych w komputery osobiste z dostępem do Internetu
 - Liczba ludności korzystająca z kursów informatycznych i językowych
 - Liczba uczniów przypadających na 1 komputer dostępny w szkole, w tym komputer z dostępem do Internetu
 - Polepszenie zarządzania lokalnej administracji publicznej:
 - Liczba odwiedzających stronę internetową; liczba spraw załatwianych drogą elektroniczną
 - Liczba pobranych dokumentów ze strony www/ internetowej
- Źródła kwantyfikowalności:
- UG
 - Powiat
 - Gus

9.5.4. Cele operacyjne w zakresie rozwoju i poprawy infrastruktury wodociągowej:

1. Działania gminy mające na celu podnoszenie jakości wody dostarczanej mieszkańcom.
2. Zwiększenia atrakcyjności gospodarczej oraz poprawy warunków życia mieszkańców poprzez zwiększenie poziomu zwodociagowania gminy.
3. Pobudzenie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez poprawę stanu infrastruktury technicznej, wyeliminowanie ograniczeń wynikających z braku dobrej jakości wody oraz wyrównanie szans rozwojowych terenów wiejskich.
4. Tworzenie warunków do rozbudowy i rozbudowa sieci wodociągowej.
5. Tworzenie warunków do modernizacji i modernizacja sieci wodociągowej.
6. Modernizacja i budowa ujęć wodnych.
7. Wymiana wodociągu na terenie Gminy.
8. Rozpoznanie optymalnych źródeł pozyskania wody na cele gospodarcze i do użytku domowego.

Zadania:

- Budowa sieci wodociągu w miejscowości Werbkowice ul. Piłsudskiego,
- Budowa sieci wodociągowej z przyłączami z pompownią dla Alojzowa i Gozdowa gm.

Werbkowice zasilanej z wodociągu Werbkowice oraz budowa sieci wodociągowej z przyłączami dla części miejscowości Gozdów gm. Werbkowice zasilanej z wodociągu Czerniczyń gm. Hrubieszów z budową przejścia sieci wodociągowej pod drogą krajową nr 74,

- Rozpoznanie zasobów wody znajdujących się na terenie gminy i dokonanie na tej podstawie wyboru eksploatacji z zasobów własnych względnie ze źródeł znajdujących się w sąsiednich gminach,

Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):

- Liczba osób przyłączonych do sieci wodociągowej w wyniku realizacji projektów
- Długość czynnej sieci wodociągowej
- Połączenia wodociągowe prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania

Źródła kwantyfikowalności:

- UG
- KZO Werbkowice
- GUS

9.5.5. Poprawa podstawowych usług, obejmujących elementy infrastruktury kanalizacyjnej, warunkujących rozwój społeczno-gospodarczy, co przyczyni się do poprawy warunków życia oraz prowadzenia działalności gospodarczej.

1. Budowa i modernizacja systemu odprowadzania ścieków.
2. Zwiększenia atrakcyjności oraz poprawa warunków życia mieszkańców.
3. Poprawa warunków życia mieszkańców poprzez budowę kanalizacji.
4. Budowa spójnego systemu odprowadzania ścieków w celu optymalizacji wykorzystania istniejących oczyszczalni ścieków.
5. Stwarzanie warunków do rozwoju przydomowych oczyszczalni ścieków na obszarach, na których nie istnieje ekonomiczne uzasadnienie budowy zbiorczego systemu kanalizacji.
6. Opracowanie i realizacja systemu odprowadzania wód opadowych, ciągły rozwój i konserwowanie urządzeń melioracyjnych.

Zadania:

- Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w Werbkowicach,
- Budowa i modernizacja oczyszczalni ścieków wraz z drogą dojazdową, placem i poletkami osadowymi w Werbkowicach,

Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):

- Liczba osób przyłączonych do sieci kanalizacyjnej w wyniku realizacji projektów
- Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w ludności ogółem
- Liczba gospodarstw podłączonych do sieci kanalizacyjnej w ciągu roku,
- Ilość ścieków odprowadzonych i oczyszczonych w ciągu roku,
- Długość czynnej sieci kanalizacyjnej
- Połączenia kanalizacyjne prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania
- Ilość ścieków odprowadzonych w danym roku
- Stopień obciążenia oczyszczalni
- Przepustowość oczyszczalni ścieków

Źródła kwantyfikowalności:

- UG
- KZO Werbkowice
- GUS

9.5.6. Cele operacyjne w zakresie gospodarki odpadami:

1. Wprowadzenie jednolitego systemu ewidencji odpadów zgodnego z założeniami norm obowiązujących.
2. Przejęcie przez gminę obowiązku usuwania odpadów komunalnych.
3. Rozbudowa systemu uzupełniającego selektywnej zbiórki odpadów opakowaniowych i surowcowych.
4. Likwidacja dzikich wysypisk.
5. Wprowadzenie przetwarzania odpadów przeznaczonych do unieszkodliwienia na składowisku.
6. Prowadzenie akcji likwidacji odpadów azbestu i wyrobów zawierających azbest.
7. Analiza systemu gospodarki odpadami.
8. Rekultywacja wyrobiska po piaskowych wraz z towarzyszącą infrastrukturą.
9. Odbudowa, remont, przebudowa i rozbudowa podstawowej infrastruktury oraz poprawa stanu środowiska.

Zadania:

- Zakup pojemników do selektywnej zbiórki odpadów,
 - Zakup samochodów do przewozu kontenerów i wysokiego zgniotu,
 - Usuwanie, transport i utylizacja azbestu z budynków,
 - Rekultywacja terenów,
 - Usuwanie azbestu z obiektów publicznych i prywatnych na terenie Gminy Werbkowice, Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
 - Powierzchnia terenów zrehabilitowanych w wyniku realizacji projektów
 - Liczba pojemników do selektywnej zbiórki odpadów na 1 mieszkańca
 - Liczba usuniętego azbestu z budynków rocznie
 - Liczba zebranego z gospodarstw domowych i obiektach użyteczności publicznej Mg odpadów komunalnych
- #### Źródła kwantyfikowalności:
- UG
 - WPGO

9.5.7. Cele operacyjne w zakresie zaopatrzenia mieszkańców i przedsiębiorstw gminy w energię elektryczną:

1. Współpraca z głównym dystrybutorem w celu stworzenia lokalnego planu zaopatrzenia w energię elektryczną.
2. Tworzenie warunków do rozwoju alternatywnych źródeł energii.
3. Operacje w zakresie wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych.
4. Dbanie o bezpieczeństwo energetyczne (alternatywne źródła dostaw energii).

Zadania:

- Zakup i montaż oświetlenia ulicznego, parkowego zaopatrzonego w energooszczędne systemy oświetleniowe.
- Zakup i montaż oświetlenia ulicznego, parkowego wykorzystujące alternatywne źródła energii (słońce, wiatr).
- Zakup i montaż kolektorów słonecznych na budynkach użyteczności publicznej. Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
- Liczba zainstalowanych kolektorów słonecznych na budynkach użyteczności publicznej i w gospodarstwach domowych
- Liczba zainstalowanych lamp oświetleniowych wykorzystujących odnawialne źródła energii, bądź zaopatrzonych w energooszczędne systemy świetlne

Źródła kwantyfikowalności:

- UG
- Zakład Energetyczny

9.6. Cel III - Rozwój lokalnej gospodarki

Dobrze rozwinięta struktura działalności gospodarczej stanowi istotny czynnik rozwojowy każdej jednostki terytorialnej. Chcąc stworzyć dogodne warunki dla funkcjonowania przedsiębiorczości w gminie Werbkowice należy dążyć do wykorzystania potencjału aktywności gospodarczej mieszkańców. Poprzez wzmocnienie i aktywizację trzech obszarów gospodarowania - podstaw gospodarczego rozwoju gminy:

- rolnictwo indywidualne i spółdzielcze oraz przetwórstwo rolno-spożywcze,
- przedsiębiorstwa prywatne - prowadzone przez mieszkańców gminy oraz potencjalni inwestorzy zewnętrzni,
- turystyka - agroturystyka i turystyka aktywna.

Zwiększenie liczby działających przedsiębiorstw oraz podniesienie stopnia ich dochodowości pozwoli zwiększyć dochody Gminy z tytułu podatku od osób prawnych. Dużą wagę przykładają się do wzmocnienia sektora rolnego, jako naturalnego źródła dochodów mieszkańców gminy. Poprawa sytuacji w rolnictwie Gminy Werbkowice nie jest możliwa w obecnym stanie rozwoju, konieczne są działania usprawniające strukturę rolną wraz ze wszystkimi składnikami na nią się składającymi, co doprowadzi w końcowym etapie działań do podniesienia dochodowości działalności rolnej.

Proponuje się ponadto wykorzystanie potencjału kulturowego i turystycznego gminy, poprzez rozwój działalności agroturystycznej oraz coraz popularniejszej turystyki aktywnej - wędkarstwo, jeździectwo, zbieractwo (grzyby) itp. W perspektywie okresu realizacji strategii planuje się zwiększenie rocznej liczby turystów odwiedzających obszar gminy. Omawiana forma turystyki jest odzwierciedleniem naturalnego potencjału Gminy Werbkowice w tym zakresie.

Przychody z działalności agroturystycznej stanowiąc mają w zamyśle dodatkowe, ważne źródło dochodu rolników indywidualnych oraz pośrednio wpływać na zwiększenie obrotów funkcjonujących punktów handlowych. Rozwój turystyki nie jest możliwy bez właściwej, dobrze zaplanowanej polityki promocyjnej. Działania w zakresie informacji i promocji Gminy Werbkowice stanowią jeden z poniższych celów operacyjnych.

9.6.1. Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości:

1. Opracowanie przyjaznej polityki podatkowej dla inwestujących.
2. Stworzenie warunków dla inwestorów zewnętrznych poprzez inwestycje w infrastrukturę techniczną oraz w przygotowanie terenów pod inwestycje.
3. Stworzenie profesjonalnego systemu obsługi inwestora oraz pakietu zachęt inwestycyjnych i ulg podatkowych.
4. Uzbrajanie terenów w ogólnie dostępną infrastrukturę.
5. Utworzenie i wspieranie organizacji otoczenia biznesu wspierających przedsiębiorczość.
6. Podniesienie poziomu współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi, organizacjami pozarządowymi a jednostką samorządową gminy w zakresie wspierania przedsiębiorczości.
7. Współpraca z instytucjami i organizacjami w gminie, regionie, kraju i zagranicą, działającymi na rzecz rozwoju gospodarczego.
8. Tworzenie klimatu promowania kreatywności, szczególnie wśród młodych.
9. Budowa systemu informacji przestrzennej.
10. Upowszechnianie nauki o przedsiębiorczości w ramach programów szkolnych.
11. Pomoc publiczną dla rozpoczynających działalność gospodarczą.
12. Inwestycje w infrastrukturę ułatwiającą prowadzenie działalności gospodarczej.

13. Racjonalna polityka w zakresie podatków lokalnych.
14. Tworzenie systemów informacji i promocji dla przedsiębiorstw.
15. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej na terenach wiejskich.

Zadania:

- Tworzenie lub rozwój mikro przedsiębiorstw.
 - Tworzenie pozarolniczych źródeł dochodu w formie mikro przedsiębiorstw.
Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):
 - Liczba nowo utworzonych przedsiębiorstw w okresie realizacji strategii
 - Liczba funkcjonujących przedsiębiorstw, w tym małych i średnich
 - Udział podatków od podmiotów gospodarczych w budżecie Gminy [%]
 - Spadek liczby bezrobotnych
 - Liczba umów partnerstwa z organizacjami działającymi na rzecz rozwoju gospodarczego, podpisanych w okresie realizacji strategii
 - Lokalne prawo sprzyjające rozwojowi przedsiębiorstw, w tym MŚP
 - Wielkość i rodzaj ulg finansowych skierowanych do przedsiębiorców
 - Lokalne instytucje obsługujące przedsiębiorców
- Źródła mierników:
- Urząd Gminy
 - Przedsiębiorcy
 - PUP

9.6.2. Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich „Podniesienie konkurencyjności gminy poprzez przyspieszenie rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich i rolnictwa, oraz wzrost poziomu życia mieszkańców wsi.”

1. Poprawa konkurencyjności oraz wspieranie działań przyspieszających trwały i zrównoważony rozwój rolnictwa.
2. Tworzenie warunków i wzmocnienie bazy przetwórstwa rolno-spożywczego.
3. Poprawa ilościowa i jakościowa infrastruktury produkcyjnej, technicznej i społecznej dla wzmocnienia konkurencyjności obszarów wiejskich.
4. Rozwój rolnictwa ekologicznego.
5. Prawa warunków edukacji oraz rozwoju zawodowego i aktywności społecznej mieszkańców obszarów wiejskich.
6. Poprawa warunków dywersyfikacji ekonomicznej obszarów wiejskich, w tym rozwoju przedsiębiorczości w sektorach pozarolniczych.
7. Szkolenia oraz pomoc techniczno-prawna dla grup producenckich.
8. Scalanie gruntów - wprowadzenie ułatwień oraz pomoc w zakresie obrotu i scalania gruntów rolniczych służącym intensyfikacji produkcji rolnej, powiększeniu gospodarstw, polepszeniu efektywności produkcji.

Zadania:

- Wsparcie specjalizacji produkcji rolnej.
- Wsparcie gospodarstw, produkujących żywność ekologiczną.
- Wypromowanie produktu markowego w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego, będącego wyróżnikiem gminy.
- Wsparcie współpracy rolników - (producentów surowca) z zakładami przetwórczymi.
- Wspieranie tworzenia grup producenckich.
- Pomoc w poszukiwaniu nowych rynków zbytu.
- Pomoc w promocji produktów rolnych z terenu gminy.
- Promowanie stosowanie nowych technologii.
- Promowanie idei scalania małych gospodarstw rolnych.

- Wspieranie gospodarstw, które będą produkowały ekologiczną żywność.
- Popularyzowanie rolnictwa ekologicznego.
- Organizacja lub współorganizacja szkoleń i kursów.
- Doradztwo rolnicze w tym doradztwo w celu rozpoczęcia działalności gospodarczej.
- Organizacja szkoleń dla producentów sektora rolniczego dotyczących zasad, procedur i techniki tworzenia oraz działania grup producenckich. Upowszechnianie informacji dotyczącej szkoleń z zakresu ww. problematyki prowadzonych na terenie województwa lubelskiego oraz możliwości finansowania takich szkoleń ze środków UE.

Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):

- Ilość seminariów, szkoleń dla rolników w roku
 - Liczba osób biorących udział w szkoleniach seminariach
 - Ilość grup producenckich
 - Liczba ha podległych scaleniu
 - Ilość produktów markowych w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego, będących wyróżnikiem gminy
 - Liczba gospodarstw ekologicznych, powstałych w czasie realizacji strategii,
- Źródła kwantyfikowalności:
- UG
 - KRUS
 - ARIMR

9.6.3. Rozwój turystyki, agro i ekoturystyki

1. Zwiększenie udziału usług turystyczno-rekreacyjnych w gospodarce gminy.
2. Inwestycje w infrastrukturę poprawiającą stan zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym, z poszanowaniem wymogów ochrony środowiska.
3. Wsparcie rozwoju agroturystyki i kompleksowa promocja turystyki, agro i ekoturystyki.
4. Rozwój idei partnerstw międzynarodowych, poprzez poszukiwanie jednostek samorządu terytorialnego poza granicami kraju i podpisywanie umów partnerstwa.
5. Tworzenie i rozwój form i usług turystycznych eksponujących i wykorzystujących walory gminy.
6. Przygotowanie obszarów LGD do pełnienia funkcji turystycznych i rekreacyjnych.
7. Wykorzystanie potencjału endogenicznego obszaru hrubieszowsko-tomaszowsko-zamojskiego dla rozwoju społeczno-gospodarczego głównie poprzez rozwój turystyki.

Zadania:

- Wsparcie rozwoju bazy hotelowej i gastronomicznej, promocja przedsiębiorczości w tym sektorze.
- przygotowanie i oznaczenie szlaków turystycznych, rowerowych i pieszych oraz tworzenie warunków dla ekoturystyki.
- Od wizji do nowoczesnego zarządzania podregionem Gotania.
- Dbłość o stan obiektów będących atrakcjami turystycznymi gminy.
- Wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych.
- Opracowanie oferty turystyki (rodzinnej, szkolnej, weekendowej).
- Wsparcie rozwoju bazy hotelowej i gastronomicznej.
- Promocja przedsiębiorczości w tym sektorze.
- Przygotowanie i oznaczenie szlaków turystycznych, rowerowych i pieszych oraz tworzenie warunków dla ekoturystyki.
- "Sztaszycowski Szlak" tworzenie rowerowej trasy turystycznej wraz z budową, przebudowa i wyposażeniem obiektów infrastruktury turystycznej.
- Dbłość o stan obiektów będących atrakcjami turystycznymi gminy.

- Wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych.
- Opracowanie oferty turystyki (rodzinnej, szkolnej, weekendowej).
- Opracowanie i realizacja strategii promocji gminy.
- Koordynacja działań gminy, powiatu oraz podmiotów realizujących usługi turystyczne, w tym zwłaszcza wspólną promocję.

Mierniki realizacji (kwantyfikowalność):

- Liczba turystów odwiedzających Gmin Werbkowice rocznie
- Liczba gospodarstw agroturystycznych, powstałych w czasie realizacji strategii
- Długość oznakowanych szlaków pieszych i rowerowych rocznie
- Opracowana strategia promocji gminy
- Ilość nowych umów partnerstwa podpisanych z gminami zagranicznymi, w okresie realizacji strategii

Źródła kwantyfikowalności:

- UG
- US
- Organizacje turystyczne

10. UWARUNKOWANIA REALIZACJI STRATEGII

10.1. Uwarunkowania instytucjonalno-prawne

- Uchwała Rady Gminy o przyjęciu strategii
- Uchwalenie Wieloletniego Planu Inwestycyjnego
- Uchwały budżetowe

Konstruowanie układu podmiotów zaangażowanych w realizację strategii (i relacji między nimi) opiera się na założeniu, wskazane podmioty stanowią względną całość z wzajemnie uzupełniającymi się funkcjami i zadaniami. Następujący układ podmiotów będzie funkcjonalny dla realizacji strategii:

- Wójt Gminy- odpowiedzialny za wdrażanie i propozycje aktualizacji (zmian) strategii; główny koordynator działań wykonawczych monitoringu i promocji strategii.
- Rada Gminy - organ decyzyjny w zakresie aktualizacji strategii, jej współfinansowania z budżetu powiatu i stanowienia prawa warunkującego jej realizację (plany, programy).

Gminny Komitet na Rzecz Strategii Rozwoju (zwany dalej Komitetem) - w celu zapewnienia wsparcia merytorycznego oraz uspołecznienie procesu monitoringu Strategii Rozwoju, Wójt Gminy Werbkowice powoła kilkusobowe ciało zwane Gminnym Komitetem na Rzecz Strategii Rozwoju, złożony z przedstawicieli władz samorządowych, środowisk gospodarczych oraz organizacji pozarządowych (formuła, tryb powoływania i funkcjonowania oraz zakres kompetencji ustalone na podstawie właściwego dokumentu) - ciało pełniące funkcję społecznego koordynatora poczynań gminy, jej jednostek jednostek organizacyjnych i podległych jednostek samorządu terytorialnego, którego głównym celem będzie dokonywanie określonych ocen stanu zaawansowania zadań objętych strategią. Komitet we współpracy z inspektorem ds. Koordynowania Projektów Unijnych i Rozwoju Gminy i w oparciu o zapisy Strategii określi szczegółowe terminy wykonania poszczególnych zadań oraz liczbowe wskaźniki osi osiągnięcia zakładanych efektów w ujęciu rocznym i docelowym.

Koordynatorzy celów operacyjnych (lub zadań) - wyznaczeni/ powołani przez Wójta w osoby lub instytucje odpowiedzialne za realizację konkretnych celów lub zadań w ramach przydzielonych im środków i kompetencji.

Inspektor/Referat ds. Koordynowania Projektów Unijnych i Rozwoju Gminy - wydzielony z Urzędu Gminy wydział, którego celem będzie prowadzenie bieżących spraw związanych ze strategią w tym ewidencji działań, gromadzenie dokumentacji, a także koordynowanie współpracy pomiędzy jednostkami (podmiotami) realizującymi strategię, udzielanie informacji, organizowanie i prowadzenie działalności promocyjnej, monitoringu i ewaluacji oraz innych czynności powierzonych przez Wójta Gminy.

10.2. Monitoring i ewaluacja

"Strategia rozwoju Gminy Werbkowice na lata 2009 - 2015" precyzuje oczekiwania i wizję przyszłości gminy w oparciu o bieżącą analizę danych i prognozy na przyszłość, zarówno gminy, jak województwa i kraju. Przyjęcie pewnych założeń na przyszłość, w tym finansowych, inwestycyjnych, jest sprawą trudną w świetle zmieniających się przepisów prawnych i rozwiązań organizacyjnych w skali gminy, regionu i kraju.

Monitoring służyć ma ocenie śledzenia realizacji strategii w aspekcie osiągnięcia założonych celów w przyjętych przedziałach czasowych.

Ewaluacja służyć ma ocenie osiągniętych rezultatów za pomocą przyjętych wskaźników.

Przyjmuje się, iż do ewaluacji służyć będą następujące wskaźniki:

- wskaźniki rozwoju infrastruktury technicznej,
- wskaźniki rozwoju infrastruktury rolniczo-przetwórczej
- stopa i dynamika bezrobocia,
- ilość nowo powstałych podmiotów gospodarczych,
- zmiany w sektorowej strukturze zatrudnienia,
- tempo przyrostu miejsc pracy w sektorze pozarolniczym,

Powyższy zestaw wskaźników może ulec rozszerzeniu w zależności od zmian poczynionych w strategii. Monitoring uwzględniać będzie także ocenę wdrażania dokumentów o zasięgu powiatowym oraz będących w zasobach gminy.

Procesy systematycznego monitoringu i ewaluacji strategii przedłożą się bezpośrednio na jej dostosowywanie (aktualizację) do zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej i ekonomicznej. Aktualizacja Strategii jest ważnym wymogiem aktywnej jej realizacji, umożliwia bowiem stwierdzenie, czy Strategia realizowana jest prawidłowo, a jej założenia nadal są aktualne.

Uaktualniania Strategii powinno polegać na ocenie rezultatów ewaluacyjnych a także na:

- analizowaniu raportów o sytuacji gospodarczej i społecznej gminy w sposób cykliczny,
- stałej kontroli i ocenie stanu środowiska przyrodniczego gminy i jej sąsiedztwa,
- sporządzaniu ekspertyz dla władz gminy dotyczących perspektyw rozwoju gminy,
- bieżącej kontroli stopnia realizacji Strategii i informacji o efektach podejmowanych działań,
- utworzeniu i aktualizacji danych gminnego banku danych o firmach, ofercie turystycznej, rekreacyjnej, ofertach pracy, osobach bezrobotnych, formach pomocy, możliwościach edukacji, źródłach finansowania rozwoju i promocji gminy,
- stworzeniu systemu wczesnego ostrzegania o nieprawidłowościach w rozwoju gminy

10.3. Harmonogram monitoringu

10.3.1. Kontrola bieżąca

Raz w roku Koordynatorzy celów operacyjnych składać będą sprawozdania z realizacji celów strategicznych. W dalszej kolejności raporty z realizacji celów strategicznych zostaną przekazane przez wyznaczone wydziały do scalenia przez Inspektora/Referat ds. Koordynowania Projektów Unijnych i Rozwoju Gminy, a następnie do oceny przez Komitet. Po uzyskaniu opinii Komitetu końcowe roczne sprawozdanie z realizacji Strategii Rozwoju Gminy będzie składane przez Wójta Radzie Gminy.

Wyniki monitoringu powinny być podstawą do oceny stanu realizacji Strategii i przedstawienia na tej podstawie, nie rzadziej niż raz na dwa lata, raportów Radzie Gminy przez Wójta Gminy. Wyniki monitoringu i raport stanowiąc będą podstawę do kolejnej aktualizacji Strategii, której projekt przedstawi Radzie Gminy Wójt po przeprowadzeniu konsultacji i zebraniu w jej wyniku wniosków i uwag.

10.3.2. Kontrola końcowa - efektywności strategii

Kontrola efektywności realizacji „Strategii rozwoju gminy Werbkowice na lata 2009 - 2015” zostanie przeprowadzona w IV kwartale 2015 r.

Podstawowym kryterium oceny efektywności Strategii będzie stopień realizacji założonych celów społeczno-gospodarczych i ekonomicznych. Wynikiem wnikliwej kontroli końcowej powinien być raport, zawierający ocenę Strategii pod kątem realizacji zamierzonych celów oraz poszczególnych zadań, połączony z rachunkiem ekonomicznym, który porówna

poniesione nakłady na rozwój, promocję, restrukturyzację, z końcowymi wynikami ekonomicznymi. Wnioski zawarte w raporcie posłużą także do ustalenia warunków wyjściowych do opracowania strategii rozwoju gminy na lata następne. Konstrukcja Strategii pozwala na zapewnienie elastyczności jej realizacji, z czego wynika, iż w razie pojawienia się nowych możliwości prawnych, organizacyjnych, ekonomicznych, służących realizacji Strategii, można je wykorzystać przy realizacji Strategii. Dotyczy to również możliwości korzystania z nowych pojawiających się źródeł finansowania zewnętrznego, krajowego i zagranicznego.

10.4. Promocja strategii

Polegać będzie na systematycznym informowaniu społeczeństw a przez podmioty odpowiedzialne za realizację strategii poprzez rozliczne formy:

- stałe cykliczne narady,
- działania informacyjne Sekretarza (rzecznika prasowego gminy),
- strony internetowe gminy,
- współpracę z lokalnymi mediami,
- prowadzenie własnej działalności promocyjnej w formie folderów, wydawnictw książkowych etc.,
- w trakcie realizacji zadań inwestycyjnych, zamieszczanie stosownych informacji w budynkach i jednostkach gminy.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Przedstawiono poniżej zadania inwestycyjne jakie ma zamiar realizować gmina Werbkowice. Podzielone na okresy, pozwolą ściśle zaplanować limit wydatków budżetowych oraz pozabudżetowych. Określają także źródła finansowania zadań. Projekty nie zrealizowane w danym roku przechodzą do realizacji na lata następne.

Lp	Zadania inwestycyjne	Jednostka realizująca program	Okres realizacji	Łączne nakłady finansowe	Źródła finansowania		
					Budżet gminy	Środki UE	Inne programy w tym środki prywatne
1	Budowa sieci wodociągowej z przyłączami z pompownią dla Alojzowa i Gozdowa Gm. Werbkowice zasilana z wodociągu Werbkowice oraz budowa sieci wodociągowej z przyłączami dla części miejscowości Gozdów Gm. Werbkowice zasilana z wodociągu Czerniczyn Gm. Hrubieszów z budową przejścia sieci wodociągowej pod drogą krajową nr 74	Gmina Werbkowice	2010 - 2011	2600000	1410000	1190000	
2	Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w Werbkowicach	Gmina Werbkowice	2008 - 2012	8229136	1234370,4	6994765,6	
3	Budowa drogi Alojzów	Gmina Werbkowice	1999 - 2011	3609000	3609000		
4	Przebudowa dróg gminnych w miejscowości Werbkowice	Gmina Werbkowice	2009 - 2011	1060000	106000	954000	
5	Remont drogi Terebiniec - Strzyżowiec	Gmina Werbkowice	2009 - 2012	550000	550000		
6	Remont drogi Hostynne - Konopne	Gmina Werbkowice	2009 - 2010	2025000	1012500		1012500
7	Budowa dróg wewnątrzsiedlowych w m. Werbkowice: ul. Polna, Słoneczna, Ks. Klingera, Kościuszki	Gmina Werbkowice	2010 - 2014	1500000	1500000		
8	Budowa drogi gminnej Nr 111275 L (ul. Sikorskiego) w m. Werbkowice oraz drogi dojazdowej tworzącej jeden ciąg drogowy - umożliwiając połączenie drogi krajowej z droga powiatową Nr 3287 L	Gmina Werbkowice	2010 - 2012	1200000	120000	1080000	
9	Budowa drogi gminnej w miejscowości Turkowice Nr 111311 L i 111305 L	Gmina Werbkowice	2009 - 2012	1150000	575000		575000
10	Remont drogi gminnej nr 111261 L w miejscowości Honiatyczki	Gmina Werbkowice	2012	350000	350000		
11	Remont drogi gminnej Nr 111260 L w m. Honiatycze	Gmina Werbkowice	2013 - 2014	500000	500000		
12	Budowa drogi gminnej Nr 111300 L w miejscowości Terebiń	Gmina Werbkowice	2013 - 2015	2000000	2000000		
13	Remont drogi gminnej 111266 i 111307 L Sahryń - Zagajnik	Gmina Werbkowice	2013 - 2015	900000	900000		
14	Remont drogi gminnej nr 111274 L w m. Werbkowice (ul. Staszica)	Gmina Werbkowice	2010	330000	330000		
15	Remont odcinka drogi gminnej 111263 L w m. Wronowice	Gmina Werbkowice	2010 - 2011	480000	480000		
16	Budowa dróg wewnątrzsiedlowych w m. Werbkowice : ul. Buczyńskiego, Wspólnej i Kryształowej	Gmina Werbkowice	2010 - 2012	1200000	1200000		
17	Remont z budową urządzeń infrastruktury technicznej, parkingu, tarasu, ogrodzenia oraz wyposażenie świetlic-remizy w Gozdowie	Gmina Werbkowice	2009	460000		251306	

18	Nowe technologie - lepsza jakość publicznych usług internetowych w powiecie hrubieszowskim	Gmina Werbkowice	2009	763968,64	114595,3	649381,84	
19	Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu świetlicoremixy w Alojzowie	Gmina Werbkowice	2009	32500	7500	25000	
20	Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu świetlicoremixy we Wronowicach:	Gmina Werbkowice	2009	52500	52500	42000	
21	Przebudowa amfiteatru i widowni wraz z urządzeniem przyległego terenu parkowego w Werbkowicach	Gmina Werbkowice	2010	312500	62500	250000	
22	Promocja dziedzictwa i dorobku sztuki ludowej, twórczości kulturalnej i artystycznej Gminy Werbkowice	Gmina Werbkowice - Gminny Ośrodek Kultury	2010	32500	7500	25000	
23	"Sztaszycowski Szlak" tworzenie rowerowej trasy turystycznej wraz z budową, przebudowa i wyposażeniem obiektów infrastruktury turystycznej	Gmina Werbkowice	2010	137500	27500	110000	
24	Modernizacja i wyposażenie "starej chaty" w Sahryniu, jako miejsca lokalnego dziedzictwa kulturalno-historycznego.	Gmina Werbkowice	2010	32500	7500	25000	
25	Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu Świetlicy w Sahryniu	Gmina Werbkowice	2011	77500	15500	62000	
26	Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu Świetlicy w Peresotowicach	Gmina Werbkowice	2011	32500	7500	25000	
27	Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu Świetlicy w Podhorcach	Gmina Werbkowice/ organizacja pozarządowa	2011	32500	7500	25000	
28	Remont, termomodernizacja wraz z wyposażeniem GOK w Werbkowicach	GOK	2012	312500	62500	250000	
29	„Wszyscy na kajaki” - zagospodarowanie terenu przy rzece Huczwie w Gozdowie wraz z wyposażeniem w sprzęt, w przystosowania i udostępnienia dla celów turystycznych i rekreacyjnych.	Gmina Werbkowice	2012	32500	7500	25000	
30	Budowa placu zabaw i boiska sportowo-rekreacyjnego w Kotorowie	Gmina Werbkowice	2012	32500	6500	26000	
31	Remont i wyposażenie świetlicy w Turkowicach	Gmina Werbkowice	2013	32500	7500	25000	
32	Modernizacja z wyposażeniem, oraz zagospodarowanie terenu Świetlicy w Malicach;	Gmina Werbkowice	2013	37500	7500	30000	
33	„Integracja i Ja” - kontynuacja projektu	Gmina Werbkowice/ GOPS	2009 - 2013	245000	24500	220500	
34	Od wizji do nowoczesnego zarządzania podregionem Gotania	Gmina Werbkowice	2010 - 2013	1260000	189000		1071000
35	Usuwanie azbestu z obiektów publicznych i prywatnych na terenie Gminy Werbkowice	Gmina Werbkowice	2011 - 2016	759000	113850		645150